

**T.C.
BATMAN ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
TEMEL İSLÂM BİLİMLERİ ANA BİLİM DALI**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**GÜNEYDOĞU ANADOLU BÖLGESİNDEKİ KAN DAVALARININ
İSLÂM HUKUKU AÇISINDAN DEĞERLENDİRİLMESİ
(KARACADAĞ ÖRNEĞİ)**

Mehmet ER

**Ağustos-2025
BATMAN**

T.C.
BATMAN ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
TEMEL İSLÂM BİLİMLERİ ANA BİLİM DALI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

GÜNEYDOĞU ANADOLU BÖLGESİNDEKİ KAN DAVALARININ
İSLÂM HUKUKU AÇISINDAN DEĞERLENDİRİLMESİ
(KARACADAĞ ÖRNEĞİ)

Mehmet ER

Danışman
Doç. Dr. Yusuf EŞİT

Diğer Jüri Üyeleri

Doç. Dr. Rifat YILDIZ

Dr. Öğr. Üyesi Selman DEMİRBOĞA

Ağustos-2025
BATMAN

TEZ KABUL VE ONAYI

Mehmet ER tarafından hazırlanan “Güneydoğu Anadolu Bölgesindeki Kan Davalarının İslâm Hukuku Açısından Değerlendirmesi (Karacadağ Örneği)” adlı tez çalışması 25.08.2025 tarihinde aşağıdaki jüri tarafından oy birliği ile Batman Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitü İslâm Hukuku Anabilim Dalı’nda YÜKSEK LİSANS TEZİ olarak kabul edilmiştir.

Jüri Üyeleri

İmza

Başkan

Doç. Dr. Rıfat YILDIZ

.....

Danışman

Doç. Dr. Yusuf EŞİT

.....

Üye

Dr. Öğr. Üyesi Selman DEMİRBOĞA

.....

Yukarıdaki sonucu onaylarım.

Dr. Öğr. Üyesi Murat ÖTER
Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Müdürü

ETİK BEYANI

Bu tezdeki bütün bilgilerin etik davranış ve akademik kurallar çerçevesinde elde edildiğini ve tez yazım kurallarına uygun olarak hazırlanan bu çalışmada bana ait olmayan her türlü ifade ve bilginin kaynağına eksiksiz atıf yapıldığını beyan eder, aksinin ortaya çıkması durumunda her türlü yasal sorumluluğu kabullendiğimi bildiririm.

ETHICAL DECLARATION

I declare that all the information in this thesis has been obtained within the framework of ethical conduct and academic rules, and that in this study prepared in accordance with the thesis writing rules, the source of all statements and information that do not belong to me has been fully cited, and I accept all legal responsibility in case the contrary is revealed.

Mehmet ER
Tarih: 25.08.2025

ÖZET

YÜKSEK LİSANS TEZİ

GÜNEYDOĞU ANADOLU BÖLGESİNDEKİ KAN DAVALARININ İSLÂM HUKUKU AÇISINDAN DEĞERLENDİRİLMESİ (KARACADAĞ ÖRNEĞİ)

Mehmet ER

Batman Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü

Temel İslâm Bilimleri Ana Bilim Dalı

Danışman: Doç. Dr. Yusuf EŞİT

2025, 87 Sayfa

Cahiliye döneminin âdetlerinden biri olan kan davaları insanlık tarihi kadar eskidir. Bu âdet insanlık tarihi kadar eski olmakla birlikte maalesef günümüz dünyasında hâlâ karşılaştığımız bir olgudur. Bu olgu sebebiyle birçok insanın temel haklarından biri olan yaşama hakkı büyük bir tehdit ile karşı karşıya kalmaktadır. Özellikle yaşadığımız coğrafya olan Güneydoğu Anadolu Bölgesinin birçok yerinde kan davaları görülmektedir. Bu davaların sonucunda birçok insan maddi ve manevi zararlarla karşı karşıya kalmaktadır. Bölgede kan davalarında sadece katilin ailesi değil aynı zamanda maktulun ailesinin de can ve mal güvenliği tehlike altına girmektedir.

Kan davaları bazı toplumların en önemli sorunların başında yer alır. Güneydoğu Anadolu Bölgesinde kan davalarının ekonomik, siyasi, toplumsal ve kültürel birçok nedeni mevcuttur. İslâm hukuku açısından kasten öldürme fiilinin dünyevî cezası kısas, diyet ve mirastan men, ahret cezası ise ebedi cehennemdir. Ancak Türkiye'nin hukuk düzeni dünyevî müeyyidenin uygulanmasına elverişli değildir. Bu nedenle İslâm hukukunun ek çözümü olan arabuluculuk kurumu sulh yoluyla diyet ödenmesi devreye girmektedir. Bununla birlikte İslâm hukukunun temel ilkelerinden yararlanarak bu bölgedeki kan davalarının nedenlerini ortadan kaldıracak eğitimsel, ekonomik, siyasi, hukuki, toplumsal ve kültürel unsurların ıslahı ile toplumu bu konuda bilinçlendirmek gerekir.

Anahtar Kelimeler: İslâm hukuku, Kan davası, Sulh, Güneydoğu Anadolu.

ABSTRACT

MASTER THESIS

EVALUATION OF BLOOD FIGHTS IN SOUTHEASTERN ANATOLIA REGION FROM THE PERSPECTIVE OF ISLAMIC LAW (KARACADAĞ EXAMPLE)

Mehmet ER

Batman University Graduate Education Institute

Department of Fundamental Islamic Sciences

Advisor: Assoc. Prof. Dr. Yusuf EŞİT

2025, 87 Pages

Blood feuds, a tradition of the pre-Islamic period, are as old as human history. While this practice is as old as human history, it is unfortunately still a phenomenon we encounter in today's world. This phenomenon poses a grave threat to many people's fundamental rights, the right to life. Blood feuds are particularly prevalent in many parts of Southeastern Anatolia, the region where we live. As a result, many people face material and emotional harm. In blood feuds in the region, not only the murderer's family but also the victim's family are at risk of life and property.

Blood feuds are among the most significant problems facing societies. In the Southeastern Anatolia region, blood feuds have numerous economic, political, social, and cultural causes. According to Islamic law, the worldly punishment for intentional murder is retaliation, blood money, and disinheritance, while the afterlife punishment is eternal hell. However, Türkiye's legal system does not lend itself to the application of worldly sanctions. Therefore, as an alternative solution under Islamic law, payment of blood money through mediation can be considered. Furthermore, by utilizing the fundamental principles of Islamic law, it is necessary to reform educational, economic, political, legal, social, and cultural elements to eliminate the causes of blood feuds in this region and raise public awareness on this issue.

Keywords: Türkç Islamic law, Blood feud, Reconciliation, Southeastern Anatolia.

ÖN SÖZ

Hamd, âlemleri yaratan Allah’a mahsustur. Selam Peygamberimiz olan son elçi Hz. Muhammed’e, tertemiz ailesine ve ashabına olsun.

Hz. Âdem’in çocukları olan Habil ve Kabil’in çekişmesi sonucunda Kabilin, kardeşi Habil’i öldürmesiyle başlayan haksız yere kan dökme eylemi ne yazık ki gün geçtikçe yeni teknolojilerinin de etkisiyle daha vahşi ve acımasız bir hâl almaya başlamıştır. Bu yeni teknolojik gelişmeler sonucunda ortaya çıkan silahlar sebebiyle insanoğlu günümüzde kendi türünü kitleler halinde imha etmektedir. Savaşlar, farklı sebepler dayanarak insanlığın geleceğini tehdit eden büyük tehlikelerdendir. Bu büyük ölçekli tehditlerin yanında, toplumun geleneksel yapısında kök salmış ve hâlâ varlığını sürdüren başka bir şiddet türü ise kan davalarıdır. Kan davaları, bireyler arasında başlayıp nesiller boyu süren, toplumsal barışı tehdit eden önemli sorunlardan biridir.

Kan davaları, insanların hem maddi hem de manevi olarak zarar görmelerine neden olmaktadır. Dünyanın hangi yerinde bulunursa bulunsun ve hangi sebeple olursa olsun ortadan kaldırılması gereken zararlı bir âdettir. Bu uygulama yüzünden dünyanın farklı yerlerinde birçok kişinin yaşamı tehlike altına girmektedir. Ayrıca bu âdet nedeniyle birçok insan göçe zorlanmaktadır.

İslâm dininin de kötü kabul ettiği âdetlerden bir tanesi olan kan davaları, dünyanın birçok yerinde görülmekle beraber özellikle ülkenizin Güneydoğu Anadolu Bölgesinin Karacadağ yöresinde de birçok can almış ve önlemler alınmaz ise almaya da devam edecektir. Bu çalışmamızda Güneydoğu Anadolu Bölgesinin Karacadağ yöresinde, kan davalarının meydana geliş sebepleri ve aşamalarını inceledikten sonra bu konuları İslâm hukuku açısından değerlendireceğiz. Çalışmamın her aşamasında desteğini daima yanımda hissettiğim Danışmanım Doç. Dr. Yusuf EŞİT ve konu başlığını önermesiyle bana yardımcı olan Doç. Dr. Bedri ASLAN hocalarıma teşekkürlerimi takdim ediyorum.

Âlemlerin rabbi olan Allah’tan dileğim bu çalışmamı hayırlı kılmasıdır. Çalışmak bize; muvaffakiyet ise Allah’a aittir.

Mehmet ER
BATMAN-2025

İÇİNDEKİLER

ÖZET	iv
ABSTRACT.....	v
ÖN SÖZ	vi
İÇİNDEKİLER	vii
KISALTMALAR	ix
GİRİŞ	1
1. Kaynak Araştırması	1
2. Yöntem.....	2
3. Konunun Sınırlandırılması.....	3
BİRİNCİ BÖLÜM	4
1. KAVRAMSAL ÇERÇEVE.....	4
1.1. Kan Davasının Tanımı ve Temel Unsurları	4
1.2. Kan Davasının Tarihsel Gelişimi.....	6
1.3. Kan Davalarına Hedef Olan Kişi ve Nesneler	8
1.4. Modern Hukukta Kan Davası	9
1.4.1. TCK 765 sayılı mülga kanunu	10
1.4.2. TCK 5237 sayılı kanunu	10
1.4.3. Suçun özel teşebbüs biçimleri.....	16
1.5. İslâm Hukukunda Kan Davası	20
1.5.1. İslâm hukukunda öldürme fiili.....	22
1.6. İslâm Hukuku Açısından Ceza Ehliyeti.....	26
1.6.1. Ehliyetin tarifi ve kısımları	26
1.6.2. Cezai sorumluluk ve kısımları	28
1.7. İslâm Ceza Hukukunda Suçun Unsurları.....	32
1.7.1. Kanuni unsur.....	32
1.7.2. Maddi/ Objektif unsur.....	32
1.7.3. Manevî/Sübjektif/Kusurluluk unsur	32
1.7.4. Hukuka aykırılık unsuru	33
1.8. İslâm Hukukunda Sulh ve Tahkim	33
1.8.1. Tahkim ve sulh kavramlarının hukukî nitelikleri	35
1.8.2. Tahkim ve sulh kavramlarının hukukî dayanakları	36
1.8.3. Sulh ve tahkim’de hakemlerde bulunması gereken özellikler	38
1.8.4. Tahkimin işlev alanı.....	41
1.8.5. Tahkimin işleyişi ve sona ermesi.....	42
İKİNCİ BÖLÜM.....	43
2. GÜNEYDOĞU ANADOLU BÖLGESİ UYGULAMASININ İSLÂM HUKUKU AÇISINDA DEĞERLENDİRMESİ (KARACADAĞ ÖRNEĞİ)	43

2.1. Karacadağ Yöresindeki Âkile Sisteminin İslâm Hukuku Açısından Değerlendirilmesi.....	43
2.2. Karacadağ Yöresindeki Kan Davalarında Sulh ve Tahkim Kurumunun İslâm Hukuku Açısından Değerlendirilmesi	46
2.2.1. Karacadağ yöresindeki sulh ve tahkim kurumunun hukukî dayanağı	48
2.2.2. Karacadağ yöresindeki sulh ve tahkim kurumunun hukukî niteliği	50
2.2.3. Karacadağ yöresinde kurulan sulh ve tahkim kurumunda bulunan hakemlerinin vasıfları	52
2.2.4. Karacadağ yöresinde kurulan sulh ve tahkim kurumunun İslâm hukukundaki tahkime elverişliliği	53
2.2.5. Karacadağ yöresindeki sulh ve tahkim kurumunun sona erme nedenleri	55
2.3. Karacadağ Yöresindeki Kan Davalarında Diyet ve İslâm Hukuku	56
2.4. Karacadağ Yöresindeki Kan davaları Sebeplerinin İslâm Hukuku Açısından Değerlendirilmesi.....	59
2.4.1. Toprak ve sınır anlaşmazlıkları ve İslâm hukuku	59
2.4.2. Kültürel sorunu	63
2.4.3. Eğitim sorunu.....	67
2.4.4. Kız kaçırma, namus ve şerefın örf ve adetlere göre yorumlanması.....	69
2.4.5. Hukuki sorun.....	71
2.4.6. Ekonomik sorun.....	76
2.4.7. Bölgedeki otorite sorunu.....	77
SONUÇ VE DEĞERLENDİRME.....	80
KAYNAKLAR	82

KISALTMALAR

b.	: İbn, bin
C.	: Cilt
çev.	: Çeviren
DİA.	: Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi
DİB.	: Diyanet İşleri Başkanlığı
ed.	: Editör
h.	: Hicrî
H.z.	: Hazreti
md.	: madde
nşr.	: Neşreden
ö.	: Ölüm
TCK	:Türk Ceza Kanunu
TDV.	: Türkiye Diyanet Vakfı
thk.	: Tahkik eden
t.y.	: Tarihsiz
vb.	: ve benzeri
vd.	: ve diğerleri
vs.	: vesair

GİRİŞ

İslam dininin temel gayelerinden biri hayatı korumaktır. İşte bu nedenden dolayı İslâm hukukunda toplum düzenini koruyan ve geleceğini garanti altına alan birçok hukuk kuralı mevcuttur. Ancak her bir insanın farklı özelliklere sahip olması hasebiyle bireyler yaşamla ilgili değişik anlayışlara tarih boyunca sahip olmuşlardır. Bu anlayışlar sadece fertlere özgü değildir; bilakis toplumlar, kavimler, kabileler ve aşiretler de bahsettiğimiz farklı anlayışları bünyelerinde barındırmaktadır. Bu anlayışların bazıları İslâm dininin kurallarına uygun olabilirken bazıları ise aykırı olabilmektedir. İslâm dinin uygulamalarıyla uyumlu olmayanlara Güneydoğu Anadolu Bölgesindeki kan davalarını buna örnek olarak gösterilebilir. Bu durumun arkasında yatan en önemli sebeplerden biri İslâm dininin temel ilkelerinin iyi bir şekilde anlaşılıp benimsenmemesidir. Bu yönüyle çalışmanın amacı; Güneydoğu Anadolu Bölgesinde bulunan Karacadağ yöresinde gerçekleşen kan davalarının sebeplerini ve çözümlerini İslâm hukuku perspektifinde ele almaktır.

1. Kaynak Araştırması

Kan davaları ve türevleriyle ilgili İslâm dini ve hukuku perspektifinde ele alınan birçok çalışmalar mevcuttur. Bu çalışmalardan bazıları şunlardır:

-Yenice, A. Rıza, *Cahiliye Döneminde Kabilelerarası Kan Davaları*, (İstanbul: Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırma Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi), 1995.

-Aytekin, Mehmet Ali, İslâm Ceza Hukukunda Kısas ve Diyet Cezalarında Kadın-Erkek Ayrımı Üzerine Fikhî Bir Analiz, *Uluslararası Bilimsel Hakemli Elektronik Dergi*, Hikmet Yurdu, C: 14, Sayı: Temmuz – Aralık, 2021/2, 310-327, 2014.

- Atmaca, Talip, *İslâm Hukukunda Ceza Ehliyeti*, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora tezi, 2002.

-Aktan, Hamza, “Âkile”.*Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, C:2, Ankara: TDV yayınları t.y.

-Sağlam, Hadi, İslam Hukuku Tarihinde Âkile Bugünün Sigortası Mıdır?, *Sivas: C.Ü. İlahiyat Fakültesi Dergisi*, C: 25, Sayı: 1, 2011.

-Şen, Yusuf, İslâm Hukukunda Arabuluculuk, Çorum: Hitit Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi Dergisi, Sayı:22, C:11, 2012/2, 105-135.

Yukarıdaki mezkûr çalışmalar, İslâm dini ve hukukuyla ilgili çalışmalar olarak karşımıza çıkmaktadır. Bununla birlikte Türkiye ve özellikle Güneydoğu Anadolu Bölgesindeki kan davalarını kültürel, sosyolojik, psikolojik ve hukuki vs. bağlamlarda değerlendiren çalışmalar da mevcuttur. Bu çalışmaların bazıları ise şöyledir:

-Ünsal, Artun, *Kan Davası*, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 1995.

- Topses, M. D., *Türkiye’de Kan Davası Geleneğinin Sosyolojik Çözümlemesi*, Çanakkale: Sosyal ve Beşeri Bilimler Dergisi 4. C: 2. Sayı, 2012.

- Tezcan, Mahmut; *Kan Davaları Sosyal Antropolojik Yaklaşım*, Ankara: Ankara Üniversitesi Eğitim Fakültesi Yayınları no:99, Baskı: 2, 1981.

- Kuçlu, E., *Evrensel Hukukun Aporia’sı Olarak Kan Davası Problemi*, İstanbul: Hukuka Felsefi ve Sosyolojik Bakışlar-V” Sempozyum, HFSA, İstanbul Barosu Yayınları,24. Kitap, 2010.

- Kaya, Kamil, *Karacadağ Türkmen Aşiretinde Arabuluculuk ve Arabuluculukta Dinin Etkisi: Siverek Örneği*, Niğde: Ömer Halisdemir Üniversitesi. Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sosyoloji Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, 2017.

- Bağlar, Y. Emre, “Kan Gütme Saiki ile Kasten Öldürme Suçu” *Taad* 50 (2002), 41-78.

- Açıl, Levent, “*Toplumsal Değer ve Normlar Açısından Kan Davaları*” Diyarbakır: Dicle Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, 2007.

- Polat, Ahmet Zeki, *Öğretide ve Uygulamada Adam Öldürme Suçları*, İstanbul: Alfa Basım Yayın Dağıtım ltd. Şirketi, 1. Baskı, 1999.

Bu çalışmada Güneydoğu Anadolu Bölgesinde bulunan Karacadağ yöresindeki kan davalarının hangi sebeplerden ortaya çıktığını, sorunu çözmek için hangi kurumların devreye girdiğini ve modern hukukun bu konudaki tavrını açıklanacaktır. Daha sonra bu konular çalışmaya özgü bir bakış açısıyla İslâm hukuku perspektifindeki değerlendirilecektir.

2. Yöntem

Bu çalışmada nitel araştırma yöntemi, mülakat yöntemi ve örneklem yöntemi gibi metotlar kullanılmış olup; ilk olarak kan gütme kavramı ve kan gütmenin tarihsel

sürecine değinilecektir. Devamında Türk Ceza Kanununda öldürme fiilini ve nitelikli öldürme suçlarına değindikten sonra konu, İslâm hukuku açısından değerlendirilecektir.

Daha sonra asıl konu olan Güneydoğu Anadolu Bölgesinde bulunan Karacadağ yöresindeki kan davalarında akile sistemi, tahkim kurumu ve diyet gibi örfi pratikleri İslâm hukuku nazarıyla açıklığa kavuşturulacaktır. Çalışmanın devamında ise yöredeki kan davalarının sebeplerine değinerek bu sebepler İslâm hukuku perspektifinden ele alınacaktır. Çalışmanın sonunda yöredeki kan davalarının azalması için bazı önerilere yer verilecektir.

3. Konunun Sınırlandırılması

Bu çalışma, Türkiye'nin Güneydoğu Anadolu Bölgesi Karacadağ yöresindeki kan davalarının İslâm hukuku açısından değerlendirilmesi ile sınırlandırılmıştır. Tez kapsamında, bölgedeki kan davalarının ortaya çıkış sebepleri olarak değerlendirilen toplumsal ve kültürel hususlar ele alınacak; İslâm hukukunda kasten öldürme fiiline yönelik hükümler çerçevesinde bu sorun değerlendirilecek ve olası çözüm yolları irdelenecektir. Modern hukuk sistemleriyle İslâm hukuku arasındaki farklılıklar tartışılmakla birlikte, esas amaç sadece İslâm hukukunun temel ilkeleri doğrultusunda bir analiz sunmaktır. Bununla birlikte bölgedeki kan davalarında diyet ve âkile sistemleri ele alınacak; bu sistemlerin İslâm hukuku açısından değerlendirmeleri yapılacaktır. Ayrıca, kan davalarının tüm Türkiye'deki yansımalarıyla diğer dinî hukuk sistemlerinin konuya bakış açısı kapsam dışında bırakılarak sadece Güneydoğu Anadolu bölgesinin Karacadağ yöresi ele alınmıştır.

BİRİNCİ BÖLÜM

1. KAVRAMSAL ÇERÇEVE

Bu ana başlık altında kan davasının tanımı ve temel unsurları açıkladıktan sonra kan davasının Türk Ceza Kanunu açısından değerlendirilmesi yapılacaktır. Bu konuların yanı sıra kan davalarının İslâm hukukundaki yeri, İslâm hukukunda öldürme fiili ve ceza ehliyetleri işlenecektir. Son olarak İslâm hukuku perspektifinde sulh ve tahkim kurumuna değinilecektir.

1.1. Kan Davasının Tanımı ve Temel Unsurları

İlkel bir gelenek olan kan davaları, dünyanın birçok yerinde görüldüğü gibi maalesef ülkemizde de görülmektedir. Konu, özellikle birçok açıdan ülkemizin geri kalmış doğu bölgesinde çözülmesi elzem olan bir durum olarak karşımıza çıkmaktadır. Konunun detaylarına girmeden önce meselenin rahat anlaşılabilmesi için ilk olarak kan gütme kavramına açıklık getirmesi gerekmektedir.

Kan davası (gütme), TDK’de “geçmişten iki aile arasındaki cinayetten kan akmış olmaktan veya başka bir nedenden oluşmuş düşmanlık” şeklinde tanımlanmaktadır.¹ Kubbealtı sözlüğünde ise “bir yakınınını öldüreni öldürme, dökülen kanın intikamını alma gayreti güderek adam öldürme, öç alma” şeklinde tanımlanmaktadır.²

Kan davalarıyla ilgili başka tanımlar şöyledir: “Bir kabile, aile veya aşiret bireylerinin başka bir kabile, aile ve aşiret bireylerine karşı muhtelif nedenlerden dolayı duydukları kin ve nefret nedeniyle karşılıklı birbirlerinin hayatlarına son vermeleri” olarak tanımlanmıştır.³ Bir başka tanımda ise “Devletin olaya müdahil olmadığı durumlarda düşman olan ailelerin birbirlerine karşılıklı olarak ceza verme biçimi” olarak da tarif edilmiştir.⁴ Etnoloji sözlüğünde ise şöyle tanımlanmaktadır: “Aile üyelerinden, akrabalarından ve cemaat üyelerinden birini öldüren kimse ya da onun ailesinden, akrabalarından ve cemaatinden birini öldürmek suretiyle öç alma

¹ Türk Dil Kurumu Sözlükleri (TDK), “Kan Gütme” (Erişim 19 Temmuz 2024).

² Kubbealtı Lugatı (KL), “Kan Dâvâsı” (Erişim 06 Haziran 2024).

³ İbrahim Yasa, *Ankara’da Gecekondu Aileleri* (Ankara: Akın Matbaası, 1966), 27.

⁴ Hilmi Ziya Ülken, *Sosyoloji Sözlüğü* (İstanbul: Talim Ve Terbiye Yayınları, 1969), 317.

durumudur.”⁵ Ayrıca “cemaat formundaki cana yakın ilişkilerin bulunduğu gruplar arasında her iki grubun da şiddete başvurmayı umdukları karşılıklı düşman ilişkisi” olarak tanımlanmaktadır.⁶

Yukarıdaki tanımlardan yola çıkarak kavramın kapsayıcı olması bakımından şöyle tanımlanabilir: “Aidiyet bağı ile bağlı bir bireyin, kendisini ait hissettiği grubun ya da sevdiği bir kişinin öldürülmesinden dolayı, fail veya onun yakın çevresine karşı, duygusal tepkiler (öfke, kin, üzüntü) doğrultusunda, adalet ihtiyacı ve intikam duygusuyla işlediği kasıtlı öldürme eylemidir.”

Bu tanımlardan başka farklı bilim dallarında, bireylerin kan gütme olayına farklı bakış açıları nedeniyle kavramla alakalı birçok tanım yapılmıştır. Ancak bu tanımların da ortak noktaları bulunmaktadır. Genel olarak tanımlara baktığımızda ortak noktaların şunlar olduğunu söyleyebiliriz:

a) Bir aidiyet duygusunun olması: Bu duygu kan bağından kaynaklanabileceği gibi kan bağı dışında başka bir nedenden de kaynaklanabilir. Örneğin söz konusu aidiyet bir uyuşturucu veya mafya gurubu niteliğinde sosyal bir oluşum olabileceği gibi çok sevdiğiniz bir arkadaşınıza da olabilir.

b) Toplumda kan gütmenin âdet halini almış olması: Toplumda bahsi geçen örfün geçmişten tevarüs eden olumsuz bir âdet olarak devam ettirilen bir geleneğe dönüştürülmüş olması gerekir. Kanın yerde bırakılmamasının bir onur, haysiyet ve şeref meselesi olarak algılanması, söz konusu meselenin yerleşik bir âdet halini almasına yol açmakta ve devamına sebep olmaktadır.

c) Meydana gelen ölüm, his ve duyguları etkileyip insanların arasına kin, nefret ve öfke tohumları ekmektedir.

d) Nedensellik bağının olması: İki cinayet arasındaki ilinti olarak da tarif edilebilir. Hiç kuşku yok ki bir kişinin öldürülmesi sonucu yanlışlıkla karşı taraftan sanılarak başka bir kişinin ölümüne sebep olmak bu kapsamda değerlendirilemez. Bu nedenden dolayı iki cinayet arasında mutlaka bir bağlantının olması gerekir. Zira ikincisi, birinci öldürmenin sonucu olarak ortaya çıkmakta ve ikinci öldürme kan davası olarak değerlendirilmektedir. İlk öldürme fiili kan davasının sebebi yani onu ortaya çıkaran nedendir.

⁵ Sedat Veyis Örnek, *Etnoloji Sözlüğü* (Ankara: Bilge Su Yayıncılık, 1971), 130.

⁶ Mahmut Tezcan, *Kan Davaları Sosyal Antropolojik Yaklaşım* (Ankara: Ankara Üniversitesi Eğitim Fakültesi Yayınları, 1981), 8-9.

1.2. Kan Davasının Tarihsel Gelişimi

İlkel toplumlarda kan davaları olağan bir durum olarak kabul edilirdi. Zira bu toplumlarda bir cinayetin meydana gelişinde iki durum söz konusu olurdu. Şayet katille öldürülen aynı klandan ise klan reisi suçu işleyen kişiyi sürgün ederdi. Eğer suçu işleyen ve ölen farklı kabilelerden ise o zaman öldürülen kişinin mensup olduğu klan birlikte hareket edip diğer klan üyelerine saldırırlardı. Buna bir nevi klan intikamı denilirdi.⁷

İlk kan davasının ne zaman meydana geldiği bilinmemekle beraber, kan davalarının toplumsal oluşumlar ile birlikte başladığını söylemek mümkündür. Söz konusu toplumların, bahsedildiği gibi hareket etmesindeki en önemli etken devlet gibi bir yapının olmamasından kaynaklanmaktadır. İnsanların yaşadıkları ilk toplumlar, devlet yapısına sahip olmadığından; bu toplumlar suçu önleme ve suçluyu cezalandırmada yetersiz kaldığı için kan davalarına farklı değerler atfetmiş olduğunun kanaatindeyiz. Birbiriyle bağlantılı bu değerleri şöyle sıralayabiliriz:

a) İlkel toplumlarda devlet yapısı olmadığından kendilerini korumak için kan davalarına bir koruma mekanizması olarak değer atfetmiş olabilirler. Böylelikle bir kabile çağdaşı diğer kabilelerin kendilerine saldırması halinde bunun bir kan davasına dönüşeceğini bildiği için kan davasını toplumsal bir koruma unsuruna dönüşmüş olabilirler.

b) İlk toplumlar çağdaşı diğer toplumlara karşı hegemonya kurmak için kan davalarına bir değer atfetmiş olabilirler.

c) Yine ilk toplumlar bir öç alma veya cezalandırma unsuru olarak da kan davalarına değer atfetmiş olabilirler. Suça karşı bir yaptırım unsuru olarak o dönemdeki toplumlar böyle bir kan davası mekanizması geliştirdiğini söylemek mümkündür.

Devlet olgusunun gelişmesi ile birlikte devlet, egemenliği altında meydana gelen olumsuz fiilleri suç olarak tanımlayıp daha sonra bu fiillere karşılık cezalar tayin etmiş ve yasalara aykırı davrananları bizzat cezalandırmıştır. Örneğin İslâm hukukunda kasten adam öldürme suçunun cezası ya kısas ya da öldürülen kişinin yakınlarının, katili affetmesi durumunda diyet verilmesine hükmedilmektedir.

⁷ Tezcan, *Kan Davaları Sosyal Antropolojik Yaklaşım*, 8-9.

Kan davalarına değindiği tespit edilen ilk hukuk metinlerinden birisi Hammurabi Kanunları'dır. Mezopotamya bölgesinde kurulan Babil İmparatorluğu Hammurabi kanunlarında (M.Ö. 1795-1750) ifade edildiği gibi kana kan, göze göz prensibini getirerek kısas uygulamasına yer vermiştir.⁸ Hitit kanunlarında da öldürme ile ilgili cezaların varlığına rastlanmaktadır. Bu kanunlar fiilin kasıtlımı yoksa taksir ile mi işlendiğini göz önünde bulundurarak ölüme sebebiyet veren fiilin durumuna göre farklı cezalar tayin etmiştir. Tepeinu Fermanında ise suçluya uygulanacak cezanın tespitinde ölen kişinin yakınlarının cezada isteği göz önünde bulundurulurdu. Ölen kişinin yakını idam istemesi durumunda katilin idamına karar verilirdi. Roma Hukukunda (12 Levha Kanunları) anne ve babasından herhangi bir kişiyi öldüren kişiye de idam cezası veriliyordu.⁹

Germen ve Frank hukuk tarihine bakıldığında ise kısas cezası yerine tedrici olarak ilk başta gönüllülük esasına dayalı belli bir miktar para vermeye teşvik edilmiş, bu uygulamanın sorunları çözümünde yetersiz olduğu anlaşıncaya para verme işlemi zorunluluk haline getirilmiştir.¹⁰

Kızılderililerde, otoriter bir devlet gücü olmadığı için kan davaları yaygın bir olguydu. Adairs'e göre Kızılderili biri, kan davasında karşı taraftan öç almak için öyle bir motive oluyordu ki eğer öcünü karşı taraftan almaz ise intihar edebiliyordu.¹¹

Araplarda ise hem kendilerine ait bir devletin bulunmaması hem de yaşadıkları coğrafyanın diğer devletlerin egemenliği altında olmaması otorite boşluğuna neden olmuştur. Bu boşluğun getirdiği güvensizlik ortamından kurtulmak ve kabilelerin kendilerini diğer kabilelerden korumak için asabiyet bağı ile birbirlerine bağlanmışlardır. Bu asabiyet, yeri geldiğinde kan davalarının bir dayanağı durumuna gelmiş; haklı veya haksız ayırımı yapmadan oluşabilecek bir kan davasında kabile bireylerini, kabilesinin yanında yer almaya zorluyordu. Araplar arasındaki savaşlarda asabiyet duygusu savaşlara neden olmaktadır. Örneğin Bekr ve Tağlib kabileleri arasındaki Besus savaşı, Kays ve Kinane kabileleri arasındaki Ficâr savaşları, Abs ve

⁸ Yaşar Atlı, "Hammurabi Kanunları", *Gazete Gördes* (01 Ekim 2018).

⁹ Abdurrahman Savaş, "Hitit, Roma, İslam ve Yahudi Hukukları Üzerine Mukayeseli Bir Çalışma" *Afyon Kocatepe Üniversitesi İlahiyat Fakültesi İslâm Hukuku Araştırmaları Dergisi* 18 (2011), 243-274.

¹⁰ Marcel Rousselet, *Adalet Tarihi*, çev. Adnan Cemgil (İstanbul: Remzi Kitapevi, 1963), 7.

¹¹ Hilmi Ziya Ülken, "İçtimai Üst Yapı Olarak Hukuk Tetkiklerine Giriş", *İstanbul Üniversitesi Sosyoloji Dergisi* 2 (1943), 33.

Zubyan kabileleri arasındaki Dahis ve Ğabra savaşları asabiyet duygusu sebebiyle ortaya çıkmıştır.¹²

Osmanlı Devleti zamanında da kan davalarının bir vakıa olarak devam ettiği nakledilmektedir. Nitekim Osmanlı döneminde özellikle Arnavutlar arasında kan davalarına sıkça rastlanmaktadır. Bundan dolayı kan davalarının bitirilmesi için Osmanlı devleti “Musalaha-i Dem Komisyonları” kurmuştur.¹³

Ancak tarihte kan davalarının sadece otorite boşluğundan dolayı meydana geldiğini iddia etmek doğru bir yaklaşım olmaz. Bunun dışında tarihte kan davalarının ortaya çıkmasında birçok sebebin etkili olduğu söylenebilir. Örneğin öç alma duygusu, ailenin şeref ve haysiyetini koruma gibi duyguların tesiri ve tahakküm kurma gibi amaçlardan dolayı kan davalarının meydana geldiğini söylemek mümkündür.

1.3. Kan Davalarına Hedef Olan Kişi ve Nesneler

Kan gütmeye davalarındaki yakınlık derecelerinden kasıt karşı tarafa ait değerli varlıklardır. Bu yakınlık derecelerine şu örnekler verilebilir:

a) Maktul, geride kalan kişilerin çok sevdiği yakınlarından biri olabilir. Bu durumda kan güden kişilerin, acısı o kadar fazla olur ki karşı tarafın da aynı acıyı yaşamasını isterler. Örneğin ölen kişi anne, baba, kardeş, oğul veya amca olursa kan güdenler de karşı taraftan aynı kişileri öldürmek ister. Bu duruma cana can, dişe diş prensibi de denilebilir.¹⁴

b) Bazen kan güden kişiler öldürölen yakını dolayısıyla öylesine psikolojik çöküntü yaşar ki karşı tarafa, kendilerinin yaşadığı acıdan daha fazla acı yaşatmak isterler. Örneğin kan güdenler, yakınlı dereceden bir akrabaları öldürölmüş ise karşı taraftan iki, üç veya daha fazla kişi öldürmek isterler. Bunun temel sebebi karşı tarafa daha fazla zayıat vererek intikam duygusunu yatıştırmaya çalışmaktadır.¹⁵

c) Bazen kan güden kişiler karşı tarafın acısını artırmak için ilk öldürme eylemini gerçekteştiren failin çok sevdiği belli bir kişi, atı ve köpek gibi karşı taraf

¹² Ali Rıza Yenice, *Cahiliye Döneminde Kabilelerarası Kan Davaları* (İstanbul: Marmara Üniversitesi, Türkiyat Araştırma Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 1995), 22-28.

¹³ Özer Özbozdağı, “Osmanlı Hükümetinin Kosova Arnavutları Arasındaki Kan Davalarına Çözüm Bulma Çabaları 1908-1912”, *Belleten Dergisi* 82/295 (Aralık 2018), 980.

¹⁴ Tezcan, *Kan Davaları Sosyal Antropolojik Yaklaşım*, 15.

¹⁵ Tezcan, *Kan Davaları Sosyal Antropolojik Yaklaşım*, 16.

için oldukça değerli olan bir varlığı da hedef alabilirler. Bu yolu seçmesinin temel sebebi karşı tarafı duygusal olarak yıpratmaktır.¹⁶

d) Son olarak bazen de kan güden kişilerin ellerinde öldürme olanağı olmadığı için karşı tarafa maddi zarar verme yoluna gidebilirler. Örneğin karşı tarafın hayvanlarına zarar verebilir ya da ekin, depo, samanlık ve ev gibi yerleri yakabilirler.¹⁷

Netice olarak kan gütmeye davalarında temel etken; karşı tarafın acı, elem ve üzüntü duymasını sağlamak için kan güden kişilerin elinden gelen bütün imkânlarını seferber etmeleridir. Bunun da iki temel sebebi olduğu söylenebilir. Birincisi kan güden kişilerin kendi üzüntülerini hafifletmek amacıyla karşı tarafa yönelik eyleme geçmesi; ikincisi ise mağdur tarafın yaşadığı durumun benzerini karşı tarafın da yaşamasını istemesidir.

1.4. Modern Hukukta Kan Davası

İnsan yaratılışı gereği sosyal bir varlıktır. Yani bir toplumun doğal bir üyesi olarak yaşamını sürdürür. Toplum, sahip olduğu bireylerle kendisine has bir kültür ve yaşam tarzı oluşturur. Oluşturulan bu ortak kültür ve yaşam tarzı sayesinde toplum, bireylerinden bazı kurallara riayet etmesini bekler. Bireylerin bu kurallara riayet etmesi bir sorumluluk bilincini oluşturur. Bu sorumluluk bilinci sayesinde toplumu oluşturan unsurlar ahenk içinde olurlar. Ancak insan doğası gereği bazen toplumun oluşturduğu kuralların zıttı eylemler gerçekleştirebilir. Bu durum toplumun oluşturduğu ortak kurallara uyulmamasından dolayı kamusal düzenin zarar görmesine neden olur. Kamu düzenini bozucu davranışların oluşturduğu zararın önlenmesi ya da giderilmesi için toplum, maddi cezalar oluşturur. Kolektif bilincin oluşturduğu bu maddi cezalar sayesinde toplumun bünyesinde yaşayan bireylerin yaşama hakları garanti altına alınmış olur.

Geçmişte olduğu gibi içinde bulunduğumuz çağda da hukuk sistemleri, kamu düzenini korumak; bireylerin, geleceğe umutla bakabilmesi ve güvenli bir ortamda yaşayabilmeleri için onların yaşam haklarını korumaya çalışmaktadır. Bu amaçla Türk Ceza Kanunu, kan gütmeye saikiyle öldürme eylemiyle alakalı özel olarak bir düzenleme yapmış ve söz konusu eylemi nitelikli suçlar arasında saymıştır.

¹⁶ Tezcan, *Kan Davaları Sosyal Antropolojik Yaklaşım*, 16.

¹⁷ Tezcan, *Kan Davaları Sosyal Antropolojik Yaklaşım*, 16.

Devletler kendi üst normlarına dayanarak kan gütme saikiyle kasten öldürme suçuna karşı farklı yaptırımlar öngörmüştür. Bu bölümde sadece TCK’de (Türk Ceza Kanunu) kan gütme saikiyle kasten öldürme suçu ayrıntılı bir şekilde açıklanacaktır.

Ülkemizdeki TCK düzenlemelerini iki döneme ayırmak mümkündür. Birincisi, 765 sayılı yasayla düzenlenen TCK dönemi; ikincisi ise 5237 sayılı yasayla düzenlenen TCK dönemidir.

1.4.1. TCK 765 sayılı mülga kanunu

765 sayılı mülga TCK’de kasten öldürme fiilinin nitelikli halleri 450. maddede düzenlemesine rağmen kan gütme saikiyle kasten öldürme suçu özel olarak düzenlenmemiştir. Ancak toplumda ciddi sıkıntıların yaşanmasıyla birlikte 09.07.1953 yılında kanunda değişikliğe gidilerek 6123 sayılı kanun ile Türk Ceza hukukunda kan gütme saikiyle kasten öldürme suçuna idam cezası verilmiştir.¹⁸

Türk Ceza Kanunundaki bu değişiklik ile birlikte kan davalarının ülkemizde azalması ve bireylerin daha güvenilir bir ortamda yaşamlarını idame etmesi amaçlanmıştır.

1.4.2. TCK 5237 sayılı kanunu

5237 sayılı TCK, suçların tasnifi bakımından belli bir sistematik çerçeve üzerine oturulmuştur. Bu sistematik çerçeve içinde, kan gütme saikiyle işlenen kasten öldürme suçu gibi nitelikli hallerin daha iyi anlaşılabilmesi için suçun yapısını oluşturan temel unsurların ayrıntılı bir şekilde ele alınması gerekir. Bu unsurlar, suça neden olan hukuki değer, maddi ve manevi unsur, hareket, netice ve nedensellik bağıını kapsamaktadır.

1.4.2.1. Korunmak istenen hukuki yarar

Modern hukukun en önemli gayesi, insan hayatını koruma altına almaktır. Bundan dolayı modern hukukun sahip olduğu birçok metinde yaşam hakkı özel olarak düzenlenmiştir. Bu metinlerin bazıları ulusal düzeyde; bazıları ise uluslararası

¹⁸ Yunus Emre Bağlar, “Kan Gütme Saiki ile Kasten Öldürme Suçu”, *Türkiye Adalet Dergisi* 50 (2022), 45-46.

düzyededir. Türkiye Cumhuriyeti anayasasında ve taraf olduğu bazı uluslararası belgelerde yaşama hakkı özel olarak düzenlenmiştir.

Anayasanın 17. maddesinde yaşam hakkıyla ilgili şu ifade yer almaktadır: “Herkes yaşama, maddi ve manevi varlığını koruma ve geliştirme haklarına sahiptir. Tıbbi zorunluluklar ve kanunda yazılı haller dışında kişinin vücut bütünlüğüne dokunulamaz; rızası olmadan bilimsel ve tıbbi deneylere tabi tutulamaz.”¹⁹ En üst yasal normda insan hayatıyla ilgili bir maddenin var olması; insan hayatının ne kadar öncelendiğini göstermesi açısından önemlidir.

Yine 10 Aralık 1948 tarihinde Birleşmiş Milletler Genel Kurulu tarafından kabul edilen ve Türkiye’nin de taraf olduğu İnsan Hakları Evrensel bildirgesinde ise yaşam hakkı 3. maddede şöyle yer almaktadır: “Yaşamak, özgürlük ve kişi güvenliği herkesin hakkıdır.”²⁰

Bu maddeler göz önünde bulundurulduğunda insanın yaşam hakkının hukuki normlar için değerli olduğu ve aynı zamanda koruma altına alındığı söylenebilir. Üst hukuk normlarındaki bu maddeler, TCK gibi alt normlardaki metinler için hukuki zemin hazırlamaktadır. Bu sayede insan hayatı için tehdit oluşturan eylem ve fiillere karşılık TCK’de cezai önlemler yer almıştır.

1.4.2.2. Maddi unsur

A) Fail: TCK 37/1. maddesinde fail kavramı şöyle tanımlanmıştır: “Suçun kanuni tanımda yer alan fiili, birlikte gerçekleştiren kişilerden her biri fail olarak sorumlu olur.” Aynı zamanda TCK 37/2. Maddesinde şöyle bir tanımlamaya da yer verilmiştir: “Suçun işlenmesinde bir başkasını araç olarak kullanan kişi de fail olarak sorumlu tutulur.”²¹

Yukarıdaki TCK maddeleri tetkik edildiğinde kadın, erkek, çocuk her birey fail olarak adlandırılabilir. Hatta suçu bizzat işleyen değil, aynı zamanda yardım ve yataklık etmesi sebebiyle aracı olan kişi de fail olarak kabul edilmektedir.

Konuyla bağlantılı olarak suçun işlenmesinde bir başkasını araç olarak kullanan kişi, kan gütme saikiyle kasten öldürme suçun fail olarak kabul edilebilecek midir? Yoksa kan gütme saikiyle kasten öldürme suçundan dolayı failde ekstra bazı özellikler

¹⁹ Türk Hukuk Sitesi (THS), “Türkiye Cumhuriyeti Anayasası” (Erişim 19 Temmuz 2024).

²⁰ İnsan Hakları Derneği (İHD), “İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi” (Erişim 19 Temmuz 2024).

²¹ TCK 37/2. madde. T.C. Cumhurbaşkanlığı Mevzuat Bilgi Sistemi (MBS), “Türk Ceza Kanunu” (Erişim 19 Temmuz 2024).

mi gerekir? Şüphesiz kasten öldürme suçu ile kan gütme saikiyle öldürme suçu arasında bazı farklılıklar mevcuttur. Bu farklılıklardan bir tanesi ise fail tanımında karşımıza çıkmaktadır. Kan gütme saikiyle öldürme suçu, nitelikli bir suç olması nedeniyle fail için özel bir tanımlama yapmamız gerekecektir.

Kan gütme saikiyle öldürme suçunda faili tespit için Yargıtay'ın 1961 yılına kadar bir akrabalık bağının mutlaka mevcut olması gerektiği kanaatindedir. Hatta bu akrabalık durumu davalarda özel olarak araştırılmaktaydı. Ancak Yargıtay Ceza Genel Kurulu 20.02.1961 tarihli 44/1 hükmü gereğince kan gütme saikiyle öldürme eylemi için mutlak bir akrabalık bağının mevcut olması gerektiği şartını kaldırmış; bu şart yerine ilk olay mağduru ile fail arasında “hissen bağlı olma” halinin mevcut olmasının yeterli olduğu kanaatine varmıştır.²²

Yargıtay'ın verdiği bu karar gereği artık kan gütme olayında failin tespiti için akrabalık bağından ziyade, hissi bağlılık durumunun yeterli olacağı belirtilmiştir. Örneğin öldürülen kişiyle aynı grup, aşiret veya arkadaşlık bağıyla birbirine bağlı olması da kişinin kan gütme saikiyle öldürme eyleminin faili sayılması için yeterli olmaktadır. Ayrıca Yargıtay'ın verdiği bu kararlar, nitelikli bir suç olan kan gütme saikiyle öldürme eyleminin suç alanı genişletilmiştir.

B)Mağdur: Yargıtay Birinci Ceza Dairesi 10.10.2018 tarihli esas 2018/2476 no'lu 2018/4015 sayılı kararında, mağdur kavramını ilk öldürme eylemi sonucu hayatını kaybeden kişiyi ifade etmek için kullanılır. Mağdur ile kan gütme saikiyle öldürme fiilini gerçekleştiren fail arasında bir bağlılığın olmasının yeterli olduğunu daha önce açıklamıştık. Örneğin fail ile mağdurun hissen bağlılık durumunun var olması kaydıyla aynı köylü, aynı aşiret veya aynı felsefi ve inanç birliği içinde olması yeterli olacaktır. Ancak burada iki istisnai durum vardır. İlk olarak birinci öldürme eylemini gerçekleştiren kişi, yani mağduru öldüren failin öldürülmesi; kan gütme saikiyle öldürme suçu sayılmayacak ve haksız tahrik altında kasten öldürmeye teşebbüs suçlarından sayılacaktır.²³

İkinci istisnai durum ise; Yargıtay Ceza Genel Kurulunun 14.01.2014 tarihli 2013/530 esas, 2014/1 sayılı kararında yerleşik içtihadı göre ilk öldürme eylemi ile ikinci öldürme eylemi arasında belli bir zamanın geçmiş olması gereğidir.

Eğer birinci öldürme eyleminin hemen ardından ikinci öldürme eylemi gerçekleşirse, bu duruma kan gütme saikiyle öldürme eyleminin suçu isnat

²² Bağlar, “Kan Gütme Saiki ile Kasten Öldürme Suçu”, 47.

²³ Türkiye Cumhuriyeti Yargıtay Başkanlığı (Yargıtay), “Mağdur” (Erişim 10 Temmuz 2025).

edilmeyecek; olayı durumuna göre kasten adam öldürme suçu, haksız tahrik ile kasten öldürme suçu veya nefsi müdafaa vs. hükümlerinden biri uygulanacaktır. Zira öldürme eyleminin özellikleri, failin psikolojik durumu, eylemin işleniş biçimi gibi farklı unsurlar mevcut olduğu için hükmedilecek ceza da farklı olacaktır.

C) Hareket: TCK'ye göre mağdurun ölümünün gerçekleşmesi halinde kasten öldürme suçunun varlığından söz edilebilir. Fail herhangi bir nedenden dolayı veya kullandığı bir nesne sonucunda öldürme fiili gerçekleşmiş ve aynı zamanda kasten öldürme eylemini istemesi halinde hareket unsurunun varlığından söz edilebilir.²⁴

Bu açıdan bakıldığında kasten öldürme suçu, serbest hareketli suçlardandır.²⁵ Burada önemli olan husus alet/araç ile öldürme eylemi arasında elverişli bir bağın bulunmasıdır. Örnek vermek gerekirse bir tartışma esnasında taraflardan birisinin heyecan, sinir veya korku nedeniyle vefat etmesi durumunda kasten öldürme suçunun isnat edilmesi olanaksızdır.²⁶

Ayrıca dikkat edilmesi gereken bir husus ise şudur; kan gütme saikiyle öldürme suçu, kasten öldürme suçunda olduğu gibi serbest hareketli suçlar arasında yer almaktadır. Burada dikkat edilmesi gereken, ilk öldürme ile ikinci öldürme arasında belli bir sürenin var olmasının zorunlu olmasıdır.²⁷

D) Netice: Netice; “failin, suç eylemi teşkil eden durumun dış dünyada meydana getirdiği değişiklik” olarak tarif edilebilir. Suçların sınıflandırılmasına bakıldığında suçlar ikiye ayrılır. Bunlar; nitelikli suçlar ve sırf hareket suçlarıdır.²⁸

Ayrıca hareket ve ortaya çıkan netice her zaman aynı mekân ve zamanda gerçekleşmeyebilir. Örneğin maktul vurulduktan sonra hastaneye kaldırılmış ve belli bir

²⁴ Bağlar, “Kan Gütme Saiki ile Kasten Öldürme Suçu”,47; Köksal Bayraktar, “Kasten Adam Öldürme”, *Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Hukuk Araştırmaları Dergisi* 57 (2013), 64-65.

²⁵Serbest hareketli suçlar, kanun koyucunun suçun işlenebilmesi için belirli bir hareket şartı koymadığı, yani suçun çeşitli hareketlerle işlenebileceği suçlardır. Bu suçlarda, suçun hangi hareketle işlenmiş olduğunun önemi yoktur. Örneğin, adam öldürme suçu serbest hareketli bir suçtur; fail, mağduru çeşitli yollarla öldürebilir. Avukat Ferhat Kule, “Serbest Hareketli Suçlar” (09 Eylül 2025).

²⁶ Veli Özer Özbek, vd. (ve diğerleri), *Açıklamalı Şematik Pratik Çalışma Kitabı -III- Ceza Hukuku Özel Hükümler* (Ankara: Seçkin Yayıncılık, 2021) 46.

²⁷ Yargıtay Ceza Genel Kurulu 04/05/1999 tarihli, 1/91-93 sayılı kararında kasten öldürme suçunun kan gütme saiki ile işlendiğinin kabulü için şu koşulların gerçekleşmesi gerektiğini belirtmiştir: “1-Olaya neden olan önceki hadise, ölümle sonuçlanmış olmalıdır.2-Fail, önceki suçun failini veya onun mensup olduğu grup ya da aileden birisini, öç alma duygusuyla ve bir görev bilinciyle öldürmelidir.3- İlk öldürülen ile ikinci suçun failinin arasında kan hısımlığı bulunması şart olmayıp, suçun kan gütme saiki ile işlenmesi yeterlidir. 4-İlk öldürme olayı ile ikinci olay arasında çok kısa olmayan bir süre geçmeli, bu süre içinde fail ilk öldürme olayından duyduğu her türlü acı kızgınlık ve öfkeden arınarak geleneklerin etkisiyle bir görevi yerine getirme istek ve bilinciyle hareket etmelidir.” T.C. Yargıtay Ceza Genel Kurulu (CKG), “Kan Gütme Saikiyle Öldürme Suçu” (Erişim 13 Aralık 2024).

²⁸Bağlar, “Kan Gütme Saiki ile Kasten Öldürme Suçu”,55.

zaman geçtikten sonra hastanede vefat etmiş olabilir. Bu durum da her ne kadar mekân ve zaman değişmiş olsa da failin dış dünyada bir değişiklik yarattığı kabul edilir.

Neticeyle bağlantılı olması hasebiyle burada ölüm vakasını hukukî bir şekilde açıklamak yerinde olacaktır. Ölüm; “kişinin solunum sistemi ve kalbinin durması gibi temel hayati organlarının fonksiyonsuz kalma durumu” olarak tarif edilebilir. Ancak günümüzde teknolojinin gelişmesiyle birlikte beyin ölümü olarak tabir ettiğimiz durumu da ceza hukuku açısından son derece önemli olduğunu unutmamak gerekir. Beyin ölümünün gerçekleşmesi de TCK’ye göre ölümün gerçekleşmesi olarak kabul edilmektedir²⁹

E) Nedensellik bağı: Türk Medeni Hukuku’nda nedensellik bağının nesnel bir tanımlamasını yapmak oldukça güçtür. Bu durumun en önemli nedeni eylemle sonuç arasında özel bir bağın var olmasından kaynaklanmaktadır.³⁰ Bu durum sebebiyle her eylem ve sonuç arasında kendisine has bir nedensellik bağının olduğu, eylem ve sonuç değiştikçe nedensellik bağının tanımının da değişeceği³¹

Ancak burada dikkat edilmesi gereken hususlardan en önemlisi failin eylemi ve dış dünyada meydana getirdiği değişikliğin birbiriyle ilişkilendirilmesidir. Bu ilişki neticesinde kasten öldürme suçunun var olup olmaması önem arz etmektedir. Ayrıca Anayasanın 38. maddesine göre suçluluğu sabit oluncaya kadar kimsenin suçlu sayılmaması hükmü gereğince nedensellik bağının varlığı mevcut olmadığı durumlarda suçun işlendiğini söylemek mümkün olmayacaktır. Anayasanın bu maddesi gereği masumiyet karinesi mutlak bir hak olup sınırlandırılmaz.³²

²⁹ Bağlar, “Kan Gütme Saiki ile Kasten Öldürme Suçu”, 55.

³⁰ “5237 sayılı Yasada illiyet bağına yer verilmemiştir. Bunun sebebi, sorunun hukuk doktrini ve uygulamasıyla çözülebilmesinin önünü açmaktır. Yani, illiyet bağının içeriğinin belirlenmesi, hukuk teorisi ve uygulamasına bırakılmıştır. Bu belirleme, bir dizi zihinsel işlem ve yargılamayı gerekli kılmaktadır. Şayet illiyet bağının, sadece doğal bir fenomen olduğu kabul edilirse, teknik bilirkişi raporu illiyet bağının tespiti için yeterli bulunabilirdi. Ancak, doğal olduğu kadar hukuksal bir fenomen olan illiyet bağı, maddi öğeye ve somut olayın özel şartlarına göre belirlemek hâkimin yetkisi ve vazifesi dahilindedir. Teknik bilirkişi mütalaası ise değerli olmakla birlikte, illiyet bağının varlık ya da yokluğunun belirlenmesinde tek başına yeterli olamaz. Bu yüzden, illiyet bağının belirlenmesinde sabit bir yöntem belirlemek veya genel bir önermeyi kabul etmek doğru olmayacaktır. Bütün bu açıklamalara göre illiyet bağı belirlenirken, teknik bilirkişi raporu hâkimin objektif muhakemesiyle yorumlanıp eylemin, meydana gelen sonucu doğurmaya elverişli olup olmadığı yönünde hukuksal bir yargıya ulaşılabılır.” T.C. Yargıtay Ceza Genel Kurulu (CKG), “İlliyet Bağı” (Erişim 13 Aralık 2024).

³¹ Bağlar, “Kan Gütme Saiki ile Kasten Öldürme Suçu”, 56.

³² “Suçluluğu hükmen sabit oluncaya kadar, kimse suçlu sayılamaz.” Anayasa 38.md. Yasalar.org., “Anayasa 38. Madde” (Erişim 12 Eylül 2024).

1.4.2.3. Manevi unsur

TCK'ye göre suçun manevi unsurlarında iki önemli kavram karşımıza çıkmaktadır. Bu kavramlar kast ve taksir kavramları olup hâkimin hüküm verirken mutlaka göz önünde bulundurması gereken kavramların başında gelmektedir. Kast, “failin suçu, kanuni tanımdaki unsurlarını bilerek ve isteyerek gerçekleştirmesini” ifade eder. Suçun işlendiğinin tespiti bakımından olası kast kavramı da önemli yer tutmaktadır. Olası kast, “failin gerçekleştirdiği suçun, kanuni tanımdaki unsurlarını en azından öngörmesini” ifade eder. Görüldüğü gibi bir eylemde kastın var olması için failin bilerek ve isteyerek bu eylemi gerçekleştirmesi gerekmektedir. Aksi takdirde kasten bahsedilmesi mümkün olmayacaktır.³³

Taksir ise “failin ortaya koyduğu hareketin, çıkan neticeyi öngörmesi gerektiği halde öngörmemesi durumudur.” Yani fail eyleminin sonucunu bilmesi gerektiği halde bilmemesini ifade eden bir durum ortaya çıkmaktadır.³⁴

Kan gütme saikiyle öldürme suçunda, kasten öldürme suçunun sabit olması için failin öldürme eylemini işlediğinde bu fiili bilerek ve isteyerek işlemesi gerekmektedir. Taksir ile ortaya çıkan fail eylemlerinde, kan gütme saikiyle öldürme suçunun oluşması mümkün değildir. Yani failin ortaya koyduğu fiili sadece kan gütme saikiyle yapılması ve aynı zamanda bilerek ve isteyerek bu fiili gerçekleştirmiş olması gerekir.³⁵

³³ “1- Suçun oluşması kastın varlığına bağlıdır. Kast, suçun kanuni tanımındaki unsurların bilerek ve istenerek gerçekleştirilmesidir.

2- Kişinin, suçun kanuni tanımındaki unsurların gerçekleşebileceğini öngörmesine rağmen, fiili işlemesi halinde olası kast vardır. Bu halde, ağırlaştırılmış müebbet hapis cezasını gerektiren suçlarda müebbet hapis cezasına, müebbet hapis cezasını gerektiren suçlarda yirmi yıldan yirmi beş yıla kadar hapis cezasına hükmolunur; diğer suçlarda ise temel ceza üçte birden yarısına kadar indirilir. TCK 21.md. MBS, “Türk Ceza Kanunu”.

³⁴ 1-Taksirle işlenen fiiller, kanunun açıkça belirttiği hallerde cezalandırılır.

2-Taksir, dikkat ve özen yükümlülüğüne aykırılık dolayısıyla, bir davranışın suçun kanuni tanımında belirtilen neticesi öngörülmeyle gerçekleştirilmesidir.

3- Kişinin öngördüğü neticeyi istememesine karşın, neticenin meydana gelmesi halinde bilinçli taksir vardır; bu halde taksirli suça ilişkin ceza üçte birden yarısına kadar artırılır.

4-Taksirle işlenen suçtan dolayı verilecek olan ceza, failin kusuruna göre belirlenir.

5- Birden fazla kişinin taksirle işlediği suçlarda, herkes kendi kusurundan dolayı sorumlu olur. Her failin cezası kusuruna göre ayrı ayrı belirlenir.

6- Taksirli hareket sonucu neden olunan netice, münhasıran failin kişisel ve ailevi durumu bakımından, artık bir cezanın hükmedilmesini gereksiz kılacak derecede mağdur olmasına yol açmışsa ceza verilmez; bilinçli taksir halinde verilecek ceza yarıdan altıda birine kadar indirilebilir.” TCK 22.md. MBS, “Türk Ceza Kanunu”.

³⁵Sulhi Dönmezer, “İçtihatlarla Kan Gütme Saiki”, *İstanbul Hukuk Fakültesi Mecmuası* 2 (1976), 8-9.

1.4.3. Suçun özel teşebbüs biçimleri

1.4.3.1. Teşebbüs

“Bir girişim yapmak” veya “girişmek” anlamına gelen teşebbüs, Türk Ceza Kanunu’nda “kasten öldürme fiili, fail tarafından başlatılmış; ancak bu girişimin başarısız olması duruma” denir. Bu durumda faile, kasten öldürme cezası yerine kasten öldürmeye teşebbüs cezası uygulanacaktır.³⁶

Kasten öldürmeye teşebbüs suçunun işlenmesi halinde kasten öldürme suçuna uygulanan ağırlaştırılmış müebbet hapis cezası yerine on üç yıldan yirmi yıla kadar hapis cezası uygulanacaktır. Müebbet hapis cezası yerine dokuz yıldan on beş yıla kadar hapis cezası uygulanacaktır. Diğer hallerde ise cezanın dörtte birinden dörtte üçüne kadar indirim sağlanabilecektir.³⁷

Kan gütme saikiyle öldürmeye teşebbüs suçunda, kasten öldürmeye teşebbüste olduğu gibi fail aynı cezaya çarptırılır. Bu durumla alakalı TCK’ de özel bir madde mevcut değildir. Netice olarak öldürme fiili gerçekleşmediğinden; TCK’de zorunlu olarak indirime gidilmiş ve fiil ister kan gütme saikiyle olsun isterse başka bir nedenden dolayı işlenmiş olsun söz konusu fiil için öldürmeye teşebbüs cezası yeterli görülmüştür.³⁸

1.4.3.2. İştirak

“Bir işte ortak olma, paydaş olma” gibi anlamlara gelen iştirak; TCK’de “suçun işlenmesi durumunda failin yanında bir veya birden fazla kişinin suçu işlemeye ortak hareket etmesini” ifade eder. Bu durumda, suça iştirak eden her bir fail “müşterek fail” olarak adlandırılmaktadır. 5237 sayılı TCK’de bir suça birlikte iştirak etmek genel bir ağırlaştırma nedeni olarak öngörülmemiştir.³⁹

Ancak TCK’de tehdit suçunun birlikte yapılması ve hürriyetinden yoksun bırakma suçunun birlikte işlenmesi durumları birer ağırlaştırma sebebi olarak görülmüş;

³⁶ Önder Tozman, *Suçta Teşebbüs* (Ankara: Adalet Yayınevi 2015), 41.

³⁷ TCK 35/2. MBS, “Türk Ceza Kanunu”.

³⁸ “Meydana gelen zarar ve tehlikenin ağırlığına göre, 13 yıldan 20 yıla kadar ceza verilmesini öngören TCK’nin 35. maddesinin uygulanması sırasında alt sınırdan uzaklaşmak yerine yazılı biçimde 13 yıl ceza belirlenmesi suretiyle eksik ceza tayini”. MBS, “Türk Ceza Kanunu”.

³⁹ Mustafa Özen, “5237 Sayılı Türk Ceza Kanunu’nun İştirak Kurumuna Bakışı” *TBB Dergisi* 70 (2007), 239.

bu iki suçun cezası da suçun tek başına işlenmesi durumundan farklı ve ağır bir ceza olarak düzenlenmiştir.⁴⁰ Ayrıca iştirakin varlığından bahsedebilmemiz için bağlilik kuralının varlığı gerekmektedir.⁴¹

Müşterek bir şekilde suç işlenmesinin yanı sıra “azmettirme” ve “yardım etme” durumlarının da iştirak içerisinde değerlendirilmesi gerektiği TCK tarafından hükme bağlanmıştır. Örneğin TCK’de suça azmettiren kişi suçu işleyen kişiyle aynı cezayı alacağı hükme bağlanmıştır.⁴²

İştirak halinde işlenen suçların önemli bir örneği ise, kan gütme saikiyle kasten öldürme suçunda çocukların kullanılmasıdır. Bunun temel nedeni çocukların cezai sorumluluklarının bulunmaması veya yaşları gereği az ceza almalarıdır. Ancak TCK bu

⁴⁰ “1- Bir başkasını, kendisinin veya yakınının hayatına, vücut veya cinsel dokunulmazlığına yönelik bir saldırı gerçekleştireceğinden bahisle tehdit eden kişi, altı aydan iki yıla kadar hapis cezası ile cezalandırılır. (Ek cümle:12/5/2022-7406/6 md.) Bu suçun kadına karşı işlenmesi hâlinde cezanın alt sınırı dokuz aydan az olamaz. Malvarlığı itibarıyla büyük bir zarara uğratacağından veya sair bir kötülük edeceğinden bahisle tehditte ise, mağdurun şikâyeti üzerine, altı aya kadar hapis veya adli para cezasına hükmolunur.

2- Tehdidin;

a) Silahla,

b) Kişinin kendisini tanınmayacak bir hale koyması suretiyle, imzasız mektupla veya özel işaretlerle,

c) Birden fazla kişi tarafından birlikte,

d) Var olan veya var sayılan suç örgütlerinin oluşturdukları korkutucu güçten yararlanılarak, işlenmesi halinde, fail hakkında iki yıldan beş yıla kadar hapis cezasına hükmolunur.

3- Tehdit amacıyla kasten öldürme, kasten yaralama veya malvarlığına zarar verme suçunun işlenmesi halinde, ayrıca bu suçlardan dolayı ceza verilir.” TCK 106.md. MBS, “Türk Ceza Kanunu”.

⁴¹ “ 1- Suça iştirak için kasten ve hukuka aykırı işlenmiş bir fiilin varlığı yeterlidir. Suçun işlenişine iştirak eden her kişi, diğerinin cezalandırılmasını önleyen kişisel nedenler göz önünde bulundurulmaksızın kendi kusurlu fiiline göre cezalandırılır.

2- Özgü suçlarda, ancak özel faillik niteliğini taşıyan kişi fail olabilir. Bu suçların işlenişine iştirak eden diğer kişiler ise azmettiren veya yardım eden olarak sorumlu tutulur.

3- Suça iştiraktan dolayı sorumlu tutulabilmek için ilgili suçun en azından teşebbüs aşamasına varmış olması gerekir.” TCK 40.md. MBS, “Türk Ceza Kanunu”.

⁴² “1- Başkasını suç işlemeye azmettiren kişi, işlenen suçun cezası ile cezalandırılır.

2- Üstsoy ve altsoy ilişkisinden doğan nüfuz kullanılmak suretiyle suça azmettirme halinde, azmettirenin cezası üçte birden yarısına kadar artırılır. Çocukların suça azmettirilmesi halinde, bu fıkra hükmüne göre cezanın artırılabilmesi için üstsoy ve altsoy ilişkisinin varlığı aranmaz.

3- Azmettirenin belli olmaması halinde, kim olduğunun ortaya çıkmasını sağlayan fail veya diğer suç ortağı hakkında ağırlaştırılmış müebbet hapis cezası yerine yirmi yıldan yirmi beş yıla kadar, müebbet hapis cezası yerine on beş yıldan yirmi yıla kadar hapis cezasına hükmolunabilir. Diğer hallerde verilecek cezada, üçte bir oranında indirim yapılabilir.” TCK 38.md. MBS, “Türk Ceza Kanunu”.

“1- Suçun işlenmesine yardım eden kişiye, işlenen suçun ağırlaştırılmış müebbet hapis cezasını gerektirmesi halinde, on beş yıldan yirmi yıla; müebbet hapis cezasını gerektirmesi halinde, on yıldan on beş yıla kadar hapis cezası verilir. Diğer hallerde cezanın yarısı indirilir. Ancak, bu durumda verilecek ceza sekiz yılı geçemez.

2- Aşağıdaki hallerde kişi işlenen suçtan dolayı yardım eden sıfatıyla sorumlu olur:

a) Suç işlemeye teşvik etmek veya suç işleme kararını kuvvetlendirmek veya fiilin işlenmesinden sonra yardımda bulunacağını vaat etmek.

b) Suçun nasıl işleneceği hususunda yol göstermek veya fiilin işlenmesinde kullanılan araçları sağlamak.

c) Suçun işlenmesinden önce veya işlenmesi sırasında yardımda bulunarak icrasını kolaylaştırmak.” TCK 39.md. MBS, “Türk Ceza Kanunu”.

konuda da yeni hükümler kanunlaştırarak bu durumu, ağırlaştırıcı bir neden olarak kabul etmiştir.⁴³

1.4.3.3. İçtima

Fail bir eylemi gerçekleştirdiğinde genel olarak o eylemin sonucunda tek netice ortaya çıkar. Ancak bazen öyle bir durum meydana gelir ki failin ortaya koyduğu eylemden birçok netice ve suç ortaya çıkabilmektedir. İşte bu duruma “içtimai hal” denir. Bu nedenden dolayı içtima birden çok suç tipinin meydana gelmesine sebebiyet vermektedir.⁴⁴ Örneğin birini kasten öldürmek amacıyla, bomba kullanarak eylemi gerçekleştiren kişi hem kamu düzenini bozmakta; hem de kasten öldürme gibi suçların oluşmasına sebebiyet verebilmektedir.

İçtimai durumun iki farklı şekilde gerçekleşmesi mümkündür. Birinci durumda aynı fiilden dolayı farklı suç tiplerinin meydana gelmesi; ikinci durumda ise bir fiil ile birden fazla kişiye karşı bir suçun işlenmesi durumudur.⁴⁵ TCK 42. maddesinde içtimai suç başlığı altında birleşik suçtan bahsedilmektedir. Birleşik suç, “biri diğerinin sonucunu veya ağırlaştırıcı nedenini oluşturması dolayısıyla tek fiil sayılan suç” olarak tanımlanmıştır.⁴⁶ Bu konunun devamında ise mevcut birleşik suçtan dolayı içtimai hükümlerin uygulanmayacağı açık bir şekilde hükme bağlanmıştır.⁴⁷ Ayrıca bu suçlar içerisinde 44. maddede ağır cezayı gerektiren suçtan ötürü cezalandırılacağı hükme bağlanmıştır.⁴⁸

TCK’nin 30/2. maddesinde ise şöyle bir ifade yer almaktadır: “Bir suçun daha ağır veya daha az ceza gerektiren nitelikli hallerinin gerçekleştirdiği hususunda hataya düşen kişi bu hatasından yararlanır.”⁴⁹ Örneğin kan gütme saikiyle öldürme eylemini gerçekleştirmek isteyen fail eğer şahısta hataya düşerse, kasten öldürme suçundan dolayı yargılanacaktır.

⁴³ TCK 38/2. Md. MBS, “Türk Ceza Kanunu”.

⁴⁴ Çetin Akkaya, “Suçların İçtimai Bağlamında Fiil Tekliği”, *Uyuşmazlık Mahkemesi Dergisi* 13 (2019), 1-2.

⁴⁵ Akkaya, “Suçların İçtimai Bağlamında Fiil Tekliği”, 1-2.

⁴⁶ TCK 42.md. MBS, “Türk Ceza Kanunu”.

⁴⁷ TCK 42.md. MBS, “Türk Ceza Kanunu”.

⁴⁸ TCK 44.md. MBS, “Türk Ceza Kanunu”.

⁴⁹ TCK 30/2. md. MBS, “Türk Ceza Kanunu”.

1.4.3.4. Tasarlama ve kan gütme saiki

Kasten öldürme suçunun tasarlanarak işlenmesi durumu, TCK’de nitelikli suçlar arasında kabul edilmiştir. Tasarlayarak kasten öldürme suçu, “failin işlediği fiili daha önce zihninde kurgulayarak mağduru hazırsızlık halde yakalayarak öldürme ihtimalini güçlendirdiği bir harekettir.”⁵⁰

Kan davalarında failler, bazen öldürme eylemlerini nasıl gerçekleştireceğini belli bir plan çerçevesinde yapabilirler. Bazen de fail fiili rastgele maktulle karşılaşması sonucunda gerçekleştirebilir. Böyle bir durumda tasarlama söz konusu olduğu için TCK bu fiilleri nitelikli suçlar arasında kabul etmiştir.

1.4.3.5. Haksız tahrik ve kan gütme saiki

Haksız tahrikin oluşması durumunda fail; meydana getirdiği eylemi elem, şiddet veya öfke gibi psikolojik bir durum nedeniyle işlemektedir. Bu durumun varlığından dolayı TCK’ye göre faile ağırlaştırılmış müebbet hapis cezası yerine on sekiz yıl ile yirmi dört yıl arasında değişen bir hapis cezası verilir. Diğer durumların varlığında ise cezanın dörtte bir ile dörtte üç arasında bir indirim uygulanması söz konusu olur.⁵¹

Haksız tahrik yukarıda değindiğimiz gibi cezanın azaltılmasında önemli bir etkiye sahiptir. Ancak kan gütme saikiyle öldürme suçlarında haksız tahrik indirimi uygulanmayacağı TCK 82. maddesinde açıkça düzenlenmiştir. Ayrıca kan gütme saikiyle öldürme suçunda haksız tahrik hali olan üzüntü, elem ve öfkenin üzerinden belli bir zaman geçtiği için niyet olarak sadece kan gütme niyetiyle hareket edildiği kabul edilmektedir.⁵²

1.4.3.6. Yaptırım

Kan gütme saikiyle öldürme suçunun yaptırımı, TCK açısından iki tarihli sınıflandırmaya tabidir. Birincisi mülga 765 sayılı TCK 450/10 maddesinin b bendinde

⁵⁰ Erdal Yerdelen ve Mehmet Beyhan Seçkin, “Tasarlayarak Öldürme Suçunda Özel Durumlar ve Yargıtay Yorumu”, *Ceza Hukuku Dergisi* 11/32 (2016) 29, 57-58.

⁵¹ “Haksız tahrik konusunun ana koşulu, kişinin kendisine yapılan haksız bir fiilin yarattığı olumsuz duygu durumları nedeniyle suç fiiline yönelmiş olmasıdır. TCK 29 maddesi, psikolojik durumları ele almıştır. Kanun koyucu tarafından maddede geçen hiddetlenme ve hissedilen eleminden psikolojik deyiimiyle hareketsizliğe yöneltici ruh durumudur.” TCK 29.md. MBS, “Türk Ceza Kanunu”.

⁵² TCK 82.md. MBS, “Türk Ceza Kanunu”.

kan gütme saikiyle öldürme suçunun cezası idam olarak düzenlenmiştir. İkinci sınıflandırma ise 5237 sayılı TCK 82/1 maddesinin j bendinde ağırlaştırılmış müebbet hapis cezası olarak öngörülmüştür.⁵³

Esasen müebbet hapis cezası, kişinin yaşamı boyunca süresiz bir şekilde hüküm giymesini ifade eder. Ağırlaştırmış müebbet hapis cezası daha çok infazın nasıl ve hangi koşullarda gerçekleşeceğini ifade etmektedir. Örneğin ağırlaştırılmış hapis cezasına çarptırılan bir kişi, tek kişilik koğuştta cezası infaz olunur; cezasına ara verilmez; ayrıca izin alması ve dışarıda çalıştırılması söz konusu değildir.⁵⁴

Normal koşullar altında kan gütme saikiyle öldürme suçu, nitelikli bir suç olduğu için cezanın ağırlaştırılmasına sebebiyet vermektedir. Ancak TCK 62. maddesi gereğince hâkime takdir yetkisi tanınmıştır. Örneğin kişinin pişman olması; sicillinin temiz olması; failin sosyal ilişkilerinin güçlü olmasından dolayı hâkim takdir yetkisini kullanarak failin suçunda indirim sağlanabilir.⁵⁵

1.5. İslâm Hukukunda Kan Davası

İslâm, toplumsal huzur ve emniyeti önemsemiştir. İşte bu nedenden dolayı, İslâm hukukunda toplum hayatını koruyan ve geleceğini garanti altına alan birçok hukuk kuralı mevcuttur. Öldürme ve yaralamanın suç sayılıp, dünyevi olarak cezasının belirlenmiş olması; kamu düzenini bozan yol kesicilik ve isyanın, aynı şekilde suç kabul edilmesi ve cezalarının İslâm hukukunda sınırlarının belirlenmiş olması bu durumun en bariz örnekleridir.

İslâm hukukunda, fıkıh hükümlerin korumaya çalıştığı; her hükmün doğrudan veya dolaylı olarak ilintili olduğu zaruret-i hamse (can, din, mal, akıl, ırz) önemli bir meseledir. Zaruret-i hamse zorunluluk ve öncelik itibariyle sırlamaya tabi tutulsa veya birbirleriyle karşı karşıya geldiklerinde öncelikli olarak tercih edilecek olan zaruret candır. Bunun için İslâm dininin temel kaynakları olan kitap ve sünnette, bu konunun önemiyle ilgili birçok âyet ve hadis bulunmaktadır.

İnsanın yaratılışına bakıldığında Allah'ın insana ilk olarak bir şekil verdiği, daha sonrasında ise kendi ruhundan üflemesini Kur'ân-ı Kerim'de şöyle ifade etmektedir: “Sonra onu düzeltip bir biçime soktu ve ona Ruhundan üfledi. Sizin için de kulak,

⁵³ 765 sayılı TCK 450/10-b; 5237 s. TCK 85/1-j. MBS, “Türk Ceza Kanunu”.

⁵⁴ 5275 sayılı *CGTİHK* 25.md. T.C. Cumhurbaşkanlığı Mevzuat Bilgi Sistemi (MBS), “Ceza ve Güvenlik Tedbirleri İnfazı Hakkında Kanun” (Erişim 16 Temmuz 2025).

⁵⁵ 5237 sayılı TCK 62.md. MBS, “Türk Ceza Kanunu”.

gözler ve gönüller var etti. Ne az şükrediyorsunuz.”⁵⁶ Diğer bir âyette ise insanın en güzel surette yaratılmasıyla ilgili şöyle buyurmaktadır: “Şüphesiz biz insanı en güzel biçimde yarattık.”⁵⁷ Başka bir âyette ise insanın yaratılış gayelerinden biri olan halifelik makamı yani dünyayı imar ve inşa vazifesinin insana verildiğini şöyle anlatmaktadır: “Sizi yeryüzünün halifeleri yapan, verdiği nimetlerle sizi imtihan etmek için bir kısmınıza diğerlerinden üstün dereceler veren O’dur. Şüphesiz Rabbin, azabı pek çabuk olandır; bununla beraber O, elbette çok bağışlayıcıdır ve engin merhamet sahibidir.”⁵⁸ Allah, insanı en güzel biçimde yaratmış; ona halifelik izzeti vermiş ve onu âlemlere üstün kılmıştır. Bu kadar değer verdiği bir varlığın canını, kendi ruhundan yaratmıştır. Bu değerlerin hepsine mazhar olan insanoğlunun nefsinin korunması ve geliştirilmesi ise büyük bir öneme sahiptir. İnsan nefisi, İslâm hukukunun koruma altına aldığı beş temel prensipten ilki olmasının nedeni âyetlerde de geçtiği gibi insana verilen değer ve rollerden kaynaklanmaktadır.

Yine insan nefsinin önemini anlatan Kur’ân-ı Kerimin el-Maide suresi 32. âyetinde ise şöyle buyurmaktadır: “Bundan dolayı İsrail oğullarına (Tevrat’ta) şöyle yazmıştık. Her kim yeryüzünde bozgunculuk çıkarma karşılığında olmaksızın bir nefisi öldürürse bütün insanlığı öldürmüş gibi olur. Her kim de bir insanı yaşatırsa bütün insanlığı yaşatmış gibi olur.”⁵⁹ İslâm dinin temel kaynağı olan Kur’ân-ı Kerim’de insan nefsinin korunması, büyük bir öneme sahiptir. Âyette geçtiği gibi bir tek nefsin korunması bütün insanları korumaya eşdeğer sayılmış ve yine bir tek nefsin öldürülmesi bütün insanları öldürmekle eşdeğer sayılmıştır.

Kur’ân-ı Kerim’in başka bir âyetinde ise şöyle buyurmaktadır: “Kim bir mümini kasten öldürürse, cezası, içinde ebedî olarak kalacağı cehennemdir. Allah ona gazap ve lanet etmiş ve onun için büyük bir azap hazırlamıştır.”⁶⁰

Sünnette de bu konuya örnek teşkil edecek birçok hadis zikredilebilir. Hz. Peygamber’in meşhur veda hutbesinde de nefsin (can) kutsal sayıldığı görülmektedir: “Ashabım! Şu günleriniz nasıl mukaddes bir gün ise, şu ayınız nasıl mukaddes ay ise, şu beldeniz nasıl mukaddes ise, canlarınız, mallarınız, namuslarınız da o kadar mukaddestir; her hürlü tecavüzden korunmuştur.”⁶¹ Hz. Peygamber bu hadisi şerifi ile

⁵⁶ *Kur’an Yolu* (Erişim 16 Nisan 2024), es- Secde, 32/9.

⁵⁷ et-Tîn, 95/4.

⁵⁸ el-En’âm, 6/165;

⁵⁹ el- Mâide 5/32.

⁶⁰ en-Nisâ, 4/93.

⁶¹ Muhammed b. İsmail Buhârî, *el-Câmiu ’s-Sahîh* (İstanbul: Çağrı Yay. 1992), Hac;13.

insanın canı, malı ve ırzını her türlü haksız fiil karşısında korunmasını ve hiçbir şekilde haksız yere saldırıda bulunmamasını müminlere emretmiştir.

Âlemlere rahmet olarak gönderilen Hz. Peygamber başka bir hadiste ise şöyle buyurmuştur: “İnsanlar arasında kıyamet günü görülecek ilk davanın kan dökmekle ilgili davalar olacaktır.”⁶² Diğer bir hadislerinde ise şöyle buyurmaktadır: “Dünyanın tamamın yok olması, Allah indinde Müslüman bir adamın öldürülmesinden daha hafiftir”.⁶³

1.5.1. İslâm hukukunda öldürme fiili

Kur’ân-ı Kerim’de öldürme fiili ile ilgili iki durum söz konusudur. Bunlar kast ve hata olarak sınıflandırılmaktadır.⁶⁴ İslâm hukuku, toplum yapısının değişmesi ve yeni olayların meydana gelmesiyle birlikte ortaya çıkan sorunlara, yapısındaki dinamik sayesinde cevaplar bulmuştur. Bu sorunlardan bir tanesi de öldürme fiilinin tasnifinde karşımıza çıkmaktadır. Gerek mezhep imamları, gerek diğer müçtehitler bu konuda farklı yorumlarda bulunmuştur.

Genel olarak fıkıh mezheplerine bakıldığında Hanefiler katl çeşitlerini beş farklı kategoride tasnif etmişlerdir. Aralarında Şâfiîlerin ve Hanbelîlerin de bulunduğu cumhura göre öldürme fiilini, biçimleri bakımından üç’e tasnif etmek mümkündür. Son olarak Malikîler ise öldürme fiilini iki kategoride tasnif etmişlerdir. Mâlikîlerin böyle bir tasnifte bulunmaların temel nedeni ise, Kur’ân-ı Kerim’de iki öldürme fiilinin tasnifi olduğunu savunmalardır.⁶⁵

Öldürme fiili ile ilgili bu tasnifler, İslâm hukuku alanında çalışma yapan âlimlerin farklı ilim deryalarına sahip olduğunu göstermektedir. Bu tasnifler içinde Hanefîlerin beşli tasnifi daha kapsamlı olduğu için konuya, Hanefîlerin tasnifiyle devam edilecektir.

Hanefîlerin beşli tasnifinde öldürme fiilinin işleme biçimlerine bakıldığında bunlar şu şekilde sıralayabilir: a) Amden (kast) öldürme, b) Şibh-i amd (kasta benzer)

⁶² Buhârî, “Diyât”, 1.

⁶³ Ebu İsa Muhammed b. İsa b. Sevre et-Tirmizî, *es-Sünen’üt- Tirmizî*, çev. (çeviren) Mahmut Türk (İstanbul: Kitap yayınları t.y.(tarih yok)), “Diyât”, 7.

⁶⁴ en-Nisâ, 4:92-93

⁶⁵ Mehmet Köroğlu, “İslâm Hukukunda Ölüm Cezası Gerektiren Suçlar”, *Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi dergisi* 43 (2015), 218.

öldürme, c) Hataen öldürme, d) Hata sayılan öldürme e) Tesebbüben öldürme olarak tasnif edilmektedir.⁶⁶

1.5.1.1. Amden (Kasten) öldürme

Amden öldürme, “maktulun ölümüne sebebiyet verecek bir şekilde, mutad öldürücü bir aletle isteyerek öldürme fiilinin ortaya çıkma durumu” olarak tanımlanabilir. Diğer bir ifadeyle katilin elinde bıçak, kılıç, ucu sivri bir taş veya silah gibi nesnelerle bilerek öldürme fiilinin gerçekleştirme durumu olarak da tarif edilebilir.⁶⁷

Yukarıdaki açıklamalar ışığında bir kişinin İslâm hukuku açısından öldürme fiilinden sorumlu tutulabilmesi için üç şartın birlikte bulunması gerekir. Bu şartları şu şekilde sıralanabilir: a) maktul, b) katilin isteyerek ve bilerek öldürme fiilini işlemesi c) katilin öldürmeye mutad bir alet ile bu fiili işlemesi, bu üç şartın birlikte var olması durumunda katil, amden öldürme fiilinden dolayı cezalandırılacaktır. Amden öldürme fiilini işleyen katilin hangi cezayı alacağına gelince, kamu hukuku açısından iki durum söz konusu olur. Bunlardan ilki, katilin ölüm cezasına çarptırılmasıdır. İkinci durum ise maktulün velisi, katili affederek diyet yoluna gidilmesidir. Ayrıca katil ile maktul arasında miras bağı varsa katil mirastan men edilir.⁶⁸

Kur’ân-ı Kerimde bu hususta şu âyetler yer almaktadır: “Ey iman edenler! Kisas sizin üzerinize farz kılınmıştır.”⁶⁹Bakara süresindeki bu âyet Kur’ân-ı kerim’de kisasın farz olduğunu gösteren bir delildir. Yine Kur’ân-ı Kerim’de şöyle buyurmaktadır: “Haklı bir gerekçe olmadan Allah’ın haram kıldığı nefse kıymayın. Kim haksızlığa uğrayarak öldürülürse, onun velisine (mirasçısına hakkını alması için) yetki verdik. Artık o’da kisas hususunda aşırı gitmesin. Zaten Kendisine yetki vermekle, gerekli desteği sağladık.”⁷⁰Bu âyette ise makulün velisinin kisas konusunda yetkili olduğunu bu hakkını da ancak adalet çerçevesinde kullanması gerektiğini açıklamaktadır.

Kisasın farz olması ile ilgili sünnette ise şu hadisler mevcuttur. Hz. Peygamber şöyle buyurmuştur: “Kimin bir yakını öldürülürse onlar şu iki hususta serbest

⁶⁶ Ebu Bekr Şemsü’l-Eimme Muhammed b. Ahmed b. Sehl es-Serahsi, *el-Mebsut* (Beyrut: Maatbaattu’s-Sa’ade, 1986), 26/ 59.

⁶⁷ Vehbe Zuhayli, *el-Fıkhu’l-İslami ve Edilletuhu* (Dimeşk: 1987), 4/ 221.

⁶⁸ Serahsi, *Mebsut*, 26/58; Alauddin Ebu Bekir b. Mesud el-Hanefi el-Kâsânî, *Bedaiu’s-Sanai fî Tertibi’s-Şerai* (Beyrut: Daru’l-Kütübi’l-Arab,1974), 7/234.

⁶⁹ el-Bakara, 2/178.

⁷⁰ el-İsrâ,17/33.

bırakılmıştır: Ya diyeti alır (kabul eder) ya da kısas hakları mevcuttur.”⁷¹ Bir rivayette de “Ya bağışlar ya da kısas hakları mevcuttur ”⁷² denilmektedir.

İslâm dininde öldürmenin uhrevi cezası ise ebedi cehennemdir. “Kim bir mümini kasten öldürürse cezası, içinde ebedi kalacağı cehennemdir. Allah ona gazap etmiş, ona lanet etmiştir ve onun için büyük bir azap hazırlamıştır.”⁷³ Bu âyette de anlaşılacağı üzere İslâm dini sadece dünyevi değil aynı zamanda uhrevi olarak bazı müeyyideler de ortaya koymuştur.

1.5.1.2. Şibh-i amd (Kasta benzer öldürme)

“Failin; yapmak istediği fiili kasten yapması, ancak maktulün ölmesini istememe durumuna Şibh-i Amd denir.” Kasten öldürmeye benzer durumun kasten öldürmeden ayıran en önemli mesele mutad yani öldürücü aletin kullanılmamasıdır. Örneğin bir kavga esnasında maktulün hayatının son bulması yerinde bir örnek olacaktır.⁷⁴

Kasta benzer öldürmenin müeyyidesi diyet olarak belirlenmiştir. Bu diyet yine katilin âkilesi tarafından ödenmek zorundadır.⁷⁵ Ancak burada bir de katilin kefaret borcu oluşur. Bu kefaret ise bir köle azat etmektir. Eğer buna gücü yetmediği takdirde altmış gün peş peşe oruç tutması gerekir.⁷⁶ Hataen öldürme fiilinin hükmü hakkında Kur’ân-ı Kerim şöyle buyurmaktadır:

Bir müminin diğer bir mümini öldürmesi olacak şey değildir. Fakat hatayla olabilir. Kim hatayla bir mümini öldürürse müeyyidesi, inanan bir köleyi azat etmesi ve ölenin ailesine diyet ödemesidir. Ancak ölenin ailesi affederse, diyet ödemesi gerekmez. Şayet ölen mümin olmakla birlikte size düşman olan bir toplulukta ise, öldürenin cezası, sadece inanan bir köleyi azat etmesidir. Şayet öldürülen kişi, aranızda anlaşma bulunan kâfir bir topluluktan ise, o takdirde ceza, ölenin ailesine diyet ödemesi ve inanan bir köleyi azat etmesidir. Bunları yerine getirmek için yeterli imkânlarla sahip olamayan, bunun yerine peş peşe iki ay oruç tutmalıdır. Allah bu cezaları hatayla adam öldüren kimsenin tövbesini kabul etmek için koymuştur. Allah, hakkıyla bilen, her hükmü ve işi hikmetli ve sağlam olandır.⁷⁷

⁷¹ Muhammed b. Ali eş-Şevkanî, *Neylû'l-Evtar Şerhu Munteka'l-Ahbar* (Mısır: Mustafa el-Babi ve Evladuhu), 8/130.

⁷² Şevkanî, *Neylû'l-Evtar Şerhu Munteka'l-Ahbar*, 8/130.

⁷³ en-Nisâ, 4/93.

⁷⁴ Serahsi, *Mebhut*, 26/ 59.

⁷⁵ Hamza Aktan, “Âkile”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Erişim 12 Temmuz 2024).

⁷⁶ Şeyh Nizam, *Fetavay-ı Hindiyeye*, Ebu'l-Muzaffer Muhyiddin başkanlığında heyet, (Beyrut, 1991), 4/3.

⁷⁷ en-Nisâ, 4/92.

1.5.1.3. Hataen öldürme

“Bir kişinin, herhangi bir kast olmaksızın birisini yanlışlıkla öldürmesi durumuna hataen öldürme” denir. Hataen öldürme fiili de iki şekilde gerçekleşir. Bunlar kasta hata ve fiilde hatadır. Kasta hataya örnek olarak av zannı ile bir kişiyi yanlışlıkla öldürülmesi örnek verilebilir. Fiilde hata ise, belirli bir kişiyi öldürmek isterken yanlışlıkla başka birinin öldürülmesidir.⁷⁸

Hataen öldürme eyleminin cezasına gelince, kasta benzer öldürmede olduğu gibi katilin âkilesi tarafından diyet ödemesi gerekir. Ayrıca, katilin kefarete olarak bir köle azat etmesi, buna gücü yok ise iki ay peş peşe oruç tutması gerekir.⁷⁹

1.5.1.4. Hata sayılan öldürme

“Bir kişinin istemeyerek ve aynı zamanda hiçbir kastın olmaması durumunda birinin ölmesine sebep olmasını” ifade eder.⁸⁰ Bu duruma örnek olarak, bir kişinin araba kullanırken bütün kurallara riayet ettiği halde karşısına çıkan birinin ölümüne sebebiyet vermesi gösterilebilir. Bu şekilde bir kişinin ölümüne neden olanın cezası ise hataen öldürme fiilinde olduğu gibi diyet ve kefarete ödemesidir.⁸¹

1.5.1.5. Tesebbüben öldürme

“Bir kişinin ölümüne, dolaylı olarak sebep olması durumuna” tesebbüben öldürme denilmektedir. Burada, öldürme fiilini gerçekleştiren failin hiçbir kastı söz konusu değildir. Örneğin bir kişinin, kendine ait bir arazide bir çukur açması ve bu çukura birisinin düşerek hayatını kaybetmesi durumu örnek verilebilir.⁸²

Tesebbüben öldürme fiilinde faile verilecek ceza, hataen öldürme fiiline uygulanan cezadan farklılık arz etmektedir. Failin âkilesi, diyet ödemek zorundadır. Ancak fail kefarete ödemek zorunda değildir.⁸³

⁷⁸ Köroğlu, “İslâm hukukunda Ölüm Cezası Gerektiren Suçlar”, 222.

⁷⁹ Serahsi, *Mebhut*, 26/59.

⁸⁰ Köroğlu, “İslâm hukukunda Ölüm Cezası Gerektiren Suçlar”, 222.

⁸¹ Şeyh Nizam, *Fetavay-ı Hindiyeye*, 6/3.

⁸² Şeyh Nizam, *Fetavay-ı Hindiyeye*, 6/3.

⁸³ Şeyh Nizam, *Fetavay-ı Hindiyeye*, 6/3.

Görüldüğü üzere, âlimlerin öldürme suçunun cezasını tespit için farklı tasnifleri yapmasının sebebi, fiilin nasıl gerçekleştiği ile ilgili bir durumdur. Bu tasnifler sayesinde öldürme fiilini işleyen kişi ile maktulün durumu birlikte değerlendirilerek farklı cezalara içtihat etmişlerdir.

İslâm hukukunda kan davalarında uygulanacak ceza için, herhangi bir nitelikli ceza söz konusu değildir. Ayrıca kan davalarındaki öldürmeler, Amden öldürme fiilinin kapsamında değerlendirilmektedir. Bu durumda kan davalarında uygulanacak ceza yukarıda da değinildiği gibi Amden öldürme fiilinin sonucunda uygulanan ceza olacaktır.⁸⁴

1.6. İslâm Hukuku Açısından Ceza Ehliyeti

İslâm hukuku açısından, kan davalarında uygulanacak cezai müeyyideler ceza ehliyeti şartına sahip kişilere uygulanacağı aşikârdır. Bu nedenden dolayı, ceza ehliyeti nedir, kimler ceza ehliyetine sahiptir gibi konular büyük bir öneme sahiptir. İşte bu başlık altında, bu konular ana hatlarıyla işlenecektir.

1.6.1. Ehliyetin tarifi ve kısımları

Ehliyet, sözlük anlamı olarak “yeterli bulunmak”, “layık olmak”, “bir işi yapıp yapmamakta serbest olmak” gibi anlamlara sahiptir.⁸⁵ Ehliyetin terim anlamı ise, “Şari’in, kişiye tanıdığı hak ve sorumlulukları yerine getirme açısından, kişinin bu fiillere muhatap olmasına uygun olduğu bir vasıftır.”⁸⁶

İslâm hukuku açısından ehliyet kavramı günümüz pozitif hukukundan daha geniş bir yelpazede incelenmektedir. Zira günümüz pozitif hukukunda hukuki ve cezai bakımından ehliyet sorgulanırken, İslâm hukuku açısından ise bu iki alana bir de dini alan yani ibadet ile ilgili alan da dâhil edilmektedir.

⁸⁴ Serahsi, *Mebsut*, 26/58; el-Kâsani, *Bedaiu’s-Sanai fi Tertibi’s Şerai*, 7/ 234.

⁸⁵ Ebu’l-Fadl, Cemâlüddîn Muhammed b. Mükerrrem İbn Manzûr, *Lisânü’l-Arab* (Beyrut: Dâru’s-Sâdır), 11/29-30.

⁸⁶ Ali Ramazan Muhammed Ezbîde, *En-Nazariyyetü’l-Âmme li’l-Ehliyye Dirâse Mukârene Beyne’s-Şerî’a Ve’l-Kânun* (Trablus: El-Menşetü’l-Âmme li’n Neşr ve’t- Tevzî’ ve’l-İ’lân, 1984),19-20.

İslâm hukuku açısından ehliyet, vücut ve eda ehliyeti olmak üzere iki kısımda ele alınmaktadır. Muhatabın yaş, akıl sağlığı ve rüşd gibi özelliklere bakılarak; hukuki, cezai ve dini alanlarda ehliyet, farklı şekillerde değerlendirilmektedir.⁸⁷

1.6.1.1. Vücut ehliyeti

Vücut ehliyeti, “kişinin hak ve kazanımlarının sübutu, aleyhine olan hak ve kazanımlarının vücutbiyyeti” olarak tanımlanmaktadır.⁸⁸ Bu ehliyet hakkı sayesinde kişi, hak ve sorumluluklara sahip olmaktadır. Örneğin kişi bu ehliyet sayesinde mirastan pay alabilmekte ve yine bu ehliyet nedeniyle zarar verdiği şeyleri tazmin etmek zorundadır. Ancak yaş küçüklüğü nedeniyle oluşacak zararların giderilmesinde ise küçüğün kanuni temsilcisi sorumludur. Zira yaştan küçük olması eşyanın masumiyeti ve dokunulmazlığına engel teşkil etmemektedir.⁸⁹

Kişinin vücut ehliyetine sahip olmasının en önemli nedeni insan olmasıdır. Bu nedenden dolayı kişinin erkek, kadın, sefih veya akıl hastası olmasının hiçbir önemi yoktur. Ancak ceninin durumu biraz daha farklıdır. Cenin eksik vücut ehliyeti olarak tanımladığımız kategoride yer almaktadır. Ceninin vücut ehliyetinin tam olabilmesi için sağ doğması gerekir. Bir örnek vermek gerekirse ceninin varisi vefat etmesi durumunda terekede bir mal bırakmış ise bu mirastan pay almak için ceninin sağ doğması gerekir. Bu durumun sebebi ceninin eksik vücut ehliyetine sahip olmasıdır.⁹⁰

Vücut ehliyeti kişinin vefat etmesiyle bitmektedir. Ancak Hanefilere göre kişi sağlığında bir hukuki işleme taraf olmuş ise kişinin vücut ehliyeti geçici olarak devam etmektedir.⁹¹

1.6.1.2. Eda ehliyeti

Eda ehliyeti, “Muhatabın, iradi tasarruflarında din ve hukuk açısından hür olabilmesi; hak ve borç doğuran hukuki işlemleri yapabilmesi için muhataba yetki

⁸⁷ Ali Bardakoğlu, “Ehliyet”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Erişim 15 Temmuz 2024)

⁸⁸ Muhammed Hudarî Beg, *Usûlü'l-Fıkh* (Mısır: el-Mektebetü't-Ticâriyyetü'l Kübrâ, 1969), 91; Abdulvehhâb Hallâf, *el-Ehliyye ve Avâriduhâ fi's-Şerîati'l -İslâmiyye* (Mısır: Matbaatu'n-Nasr, 1374/1955), 5.

⁸⁹ Hallâf, *el-Ehliyye ve Avâriduhâ fi's-Şerîati'l -İslâmiyye*, 5.

⁹⁰ Mustafa Ahmed Zerkâ, *el-Medhalü'l-Fıkhü'l-Âmm*, (Dimaşk: Dâru'l-Fıkr, 1968), 2/740.

⁹¹ Hüseyin Halef Cebûrî, *Avâridü'l-Ehliyye İnde'l-Usûliyyîn* (Mekke: Merkezü Buhûs-Dirâsil-İslâmiyye, 1988), 93.

verilmesi” olarak tanımlanmaktadır.⁹² Eda ehliyetinin şartları vücut ehliyetinin şartlarından farklılık arz etmektedir. Zira her insanın vücut ehliyeti mevcut iken eda ehliyeti ise her zaman bulunmayabilir. Eda ehliyetinin dayanağına bakıldığında akıl, bulûğ ve temyiz gücü etkili olmaktadır.⁹³ Bu nedenden dolayı temyiz çağına erişmiş olan çocuk, her ne kadar belli bir olgunluğa sahip olsa bile tam eda ehliyetine sahip olduğunu söylemek güçtür.⁹⁴

Eda ehliyeti iki kısma ayrılmaktadır. Bunlar tam eda ehliyeti ve eksik eda ehliyetidir. Tam eda ehliyetine sahip olmak için kişinin bulûğ çağına ermiş olması, akli meleklerin tam olması ve rüşd sahibi olması gerekmektedir.⁹⁵ Böylelikle eda ehliyetinin tam olabilmesi için üç unsurun kişide mutlaka bulunması gerekmektedir. İlk unsur; akli melekelerin tam olması yani kişinin lehine ve aleyhine olan durumları kavraması, ikinci unsur ise yaşa bağlı olan bulûğ çağına erişmiş olması ve son unsur ise rüşd sahibi olmak yani akli ve fikri bir olgunluk seviyesine ulaşması gerekmektedir. Eda ehliyetinin unsurlarından birinin eksik olması durumunda eda ehliyeti ya ortadan kalkar ya da eda ehliyeti eksik olur. Kişi, doğumundan temyiz çağına kadar eda ehliyetine sahip değildir. Aynı şekilde akıl hastasının da eda ehliyeti mevcut değildir. Eksik eda ehliyeti ise muhatabın temyiz çağından bulûğ çağına kadar olan dönemi kapsamaktadır. Bu dönemde olan çocuğun lehine olan tasarrufları geçerli olmakla birlikte sırf aleyhine olan tasarrufları geçersiz olmaktadır. Bununla birlikte bazı hukuki işlemleri ancak kanuni temsilcisi tarafından yapılabilmektedir.⁹⁶

1.6.2. Cezai sorumluluk ve kısımları

Ceza ehliyeti, kişinin cezaya muhatap olmak için var olması gereken koşulları ifade etmektedir. Yani “kişinin emredilen bir fiili yerine getirmemesi veya yasaklanan bir fiili icrâ etmesi durumunda, kişide bulunması gereken şartlar” olarak ifade edilebilir.⁹⁷

⁹² Muhammed Ebu Zehra, *İslâm Hukuku Metodolojisi*, çev. Abdülkadir Şener (Ankara: Fon Matbaası, 1979), 285; Mehmet Akif Aydın, *Türk Hukuk Tarihi* (İstanbul: Beta Basım, 1996), 236.

⁹³ Muhammed Ebu Zehra, *el-Milkiyye ve Nazariyyatü'l-Akd fi's-Seriatü'l-İslâmiyye* (Dâru'lFikri'l-Arabî), 281.

⁹⁴ Yûsuf b. Hilâl b. Ebu'l-Berekât es-Safedî, *Keşfü'l-Esrar* (Kahir: Dâru'l Kitâbi'l İslâmî, 1992), 4/26.

⁹⁵ Ezbide, *en-Nazariyyetü'l-Âmme li'l-Ehliyye Dirâse Mukârene Beyne's-Serî'a ve'l-Kânun*, 121.

⁹⁶ Ebu Bekr Şemsü'l-Eimme Muhammed b. Ahmed b. Sehl Serahsî, *Usûlü's-Serahsî*, thk.(tahkik) Ebu'l Vefâ el-Afgânî (Beyrut: Dâru'l-Marife), 2/340.

⁹⁷ Talip Atmaca, *İslâm Hukukunda Ceza Ehliyeti (Yayımlanmamış Doktora Tezi)* (Ankara: Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora tezi 2002), 31- 32.

Bir cezanın verilebilmesi için suç unsurunun meydana geldiği anda ceza ehliyetinin kişide var olması gerekmektedir. Cezai müeyyidenin uygulanması için de mutlaka teklifin olması gerekmektedir. Eğer teklif yoksa cezanın da olması mümkün değildir. Bu kural, “Kanunsuz suç olmaz” ilkesinden kaynaklanmaktadır.

İslam hukukçuları ceza gerektiren bir fiilin meydana gelmesi durumunda müeyyide uygulanabilmesi için failin akıllı ve bulûğ çağına ermiş olmasını şart koşarlar.⁹⁸ Bu konuyla ilgili olarak Hz. Muhammed şöyle buyurmaktadır: “Üç kişiden sorumluluk kaldırılmıştır: Bulûğ çağına erişinceye kadar çocuktan, uyanana kadar uykuda olandan, akli başına gelene kadar mecnundan.”⁹⁹ Bu hadisten hareketle bulûğ ve aklın ceza ehliyeti açısından mutlak ilkeler olduğunu ve bu iki şartın yokluğu durumunda teklif olmayacağı için cezanın da olamayacağı açıktır.

İslâm hukuku açısından kişinin yaşı, ceza ehliyeti bakımından büyük bir öneme sahip olduğu için yaşla birlikte ceza ehliyetin durumu da farklılık arz etmektedir. İslâm hukuku muhatabın yaşına göre şöyle bir tasnif ortaya koymaktadır: a) Doğumdan temyiz çağına kadar, b) Temyiz çağından bulûğ çağına kadar, c) Bulûğ çağı ve sonrası.

1.6.2.1. Doğumdan temyiz çağına kadar olan dönem

Bu dönem, insanın doğum anından başlayıp yedi yaşına kadar olan dönemini kapsamaktadır. Yedi yaş kriteri genel olarak çocuğun temyiz kudretini kazandığı için müçtehitler tarafından genel ve objektif bir kriter olarak kabul edilmiştir. Ancak şu hususu da unutmamak gerekir ki gelişim, kişiden kişiye farklılık arz etmektedir. İslâm hukukçularının yedici yaşı, kriter kabul etmesinin sebebi hukuki bir durumdur.¹⁰⁰

Temyiz kudreti insanda böyle bir vasıftır ki; insan bu vasıf sayesinde iyiyi kötüden, doğruyu yanlıştan, faydalıyı zararlıdan ayırt edebilmektedir. Bu vasfa sahip olmayan çocuk, akli melekeleri tam olgunlaşmadığı için teklife muhatap değildir. Bu ise yedi yaşın altındaki çocukların eda ehliyetlerinin olmamasına ve mükelleflik sıfatına sahip olmamalarına neden olmaktadır.¹⁰¹ Zira Allah ancak kişinin gücünün yettiği kadarıyla sorumlu tutmuştur.¹⁰² Ancak çocuk her ne kadar Allah haklarından dolayı

⁹⁸ Serahsî, *el-Mebsût*, 9/39; Muhammed Emin İbn Âbidîn, *Hâşiyetü Reddi'l-Muhtâr ale'd-Dürri'l-Muhtâr* (Beyrut: Dâru'l-İhyâi't-Türâsi'l-Arabî, 1987), 3/14.

⁹⁹ Buhârî, “Hudûd”, 22,” Talâk”, 11.

¹⁰⁰ Bardakoğlu, “Ehliyet”.

¹⁰¹ Ebû Bekr Ahmed b. Ali er-Râzî ec-Cessâs, *Ahkâmu'l-Kur'ân* (Beyrut: Dâru'l-Fikr, 1993), 1/733.

¹⁰² el-Bakara, 2/286.

sorumlu olmasa da kul haklarının tazmini ise çocuğun kanuni temsilcisine düşmektedir.¹⁰³

1.6.2.2. Temyiz çağından bulûğ çağına kadar olan dönem

Yukarıda değindiğimiz üzere temyiz çağındaki çocuk; iyiyi kötüden, doğruyu yanlıştan ve faydayı zarardan ayırt edebilmektedir. Ancak bu dönemdeki çocuklar temyiz çağına ermeyen çocuklardan akli, ruhi ve bedeni bakımından gelişmiş olsalar bile bulûğ gerçekleşmediği için hâlâ mükellef sayılmazlar. Bu nedenden dolayı bulûğ çağına ermediği için hiçbir şekilde cezai sorumlulukları mevcut değildir. Yani işledikleri fiil ne olursa olsun ne had cezası ne de ta'zîr cezasına çarptırılabilirler. Ancak İslâm hukukçularından bir kısmı terbiye amaçlı ceza verilmesini uygun görmüşlerdir.¹⁰⁴

Bu dönemdeki çocukların tasarrufları üç gruba ayrılmaktadır. Bunlardan ilki sırf menfaat getiren tasarruflardır. Örneğin bir bağışı kabul etmek gibi, bu tür tasarruflar kanuni olarak geçerlidir. İkinci olarak sırf zararlarına olan tasarruflardır. Örneğin bağış yapmak gibi, bunlar ise kanuni olarak geçersizdir. Üçüncüsü ise velisinin iznine tabi olan tasarruflardır ki, bunlar hem zarar hem de fayda getiren tasarruflardır.¹⁰⁵

Cezai açıdan sorumluluk, yedi yaşından bulûğ çağına kadar olan çocuklar için her ne kadar mümeyyiz kudretine sahip olsalar bile gayrı mümeyyiz çocuk gibi kabul edilmektedir. Özellikle kısas cezasının uygulanamama sebebi çocuğun mümeyyiz olsa bile bulûğ çağına ermemesi sebep olarak gösterilmektedir. Ancak bulûğ çağına erdiğinde ve cinayet suçunu ikrar etmesi durumunda diyet tazmini çocuğun kendisine aittir.¹⁰⁶ Bu durumda kan davalarında da bir kişiyi öldüren mümeyyiz çocuğun da kısas cezasıyla cezalandırılması olanak dışıdır. Ancak bulûğ çağına erdikten sonra cinayeti ikrar etmesi durumunda diyet tazmininin kendisi tarafından gerçekleşmesi gerekmektedir.

1.6.2.3. Bulûğ dönemi ve sonrası

Bulûğ, lügat anlamı olarak “erişmek”, “ulaşmak”, “kararlaştırılan bir mekân”, “iş” ve “zamanın sonunu” ifade etmektedir. Terim anlamı ise “akli melekeler sahası

¹⁰³ Muhsin Koçak, “Ehliyeteye Tesiri Açısından Sarhoşluk”, *Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 5/5 (1991), 93.

¹⁰⁴ Ebu'l-Hasen Ali b. Muhammed Mâverdi, *el-Ahkamü's-Sultaniyye* (Beyrut: Dâru'l-Kitâbî'l-Arabî, 1990), 372.

¹⁰⁵ ec-Cebûrî, *Avârîdu'l-Ehliyye İnde'l-Usûliyyîn*, 94-95.

¹⁰⁶ Muhammed b. İdris Şâfiî, *el-Ümm* (Lübnan: Dâru'l-Marife li't-Tıbaa ve'n-Neşr, 1973), 6/5.

olan cismani duyguların olgunluğunu ve çocukluk döneminin bitimini” ifade etmektedir.¹⁰⁷

Ergenlik evresi olarak da tarif edebilen bulûğ, kişinin çocukluk çağından çıkıp yetişkinlik dönemine adım attığı ilk basamaktır. Bu dönemde kişi artık rüşd sahibi, akli olgunluğu tam ve belli bir yaşa gelmiştir. Artık cezai sorumluluk açısından tam bir sorumluluğa sahiptir. Bulûğ yaşı ise cinsiyet ve iklim özelliklerine göre farklılık göstermektedir. Örnek olarak sıcak iklimlerde insanlar daha çabuk bulûğ çağına ererken soğuk iklimlerde ise bu süre daha uzundur.¹⁰⁸

Yukarıda da belirtildiği gibi bulûğ döneminin yaşı, nass ile tayin edilmemiştir. Ancak müçtehitlerin çoğunluğu cinsiyete bağlı olarak bir alt ve üst sınır tayin etmişlerdir. Bulûğun alt sınırı olarak kadınlarda dokuz erkeklerde on iki olarak tespit edilmiştir.¹⁰⁹ Bulûğ çağıının üst sınırı ise müçtehit imamlar arasında ihtilaflıdır. Bu konuda imam Ebû Hanîfe (ö.150/767) erkeklerde on sekiz bir rivayete göre ise on dokuz, kadınlarda ise on yedi olarak içtihat etmiştir.¹¹⁰ İmam Şâfiî (ö.204/820) ise bu sınırı erkek ve kadınlarda on beş olarak kabul etmiştir.¹¹¹

Bulûğ çağına gelmiş kişinin cezai sorumluluğu hakkında Hz. Muhammed şöyle buyurmaktadır: “Bulûğa erişinceye kadar çocuğa sorumluluk yoktur...”¹¹² Hz. Peygamberin hadisinde de belirttiği gibi kişi bulûğ çağına erişmekle birlikte artık eda ehliyeti de tam olduğu için yaptığı bütün fiillerden dolayı sorumlu tutulacaktır.

Kişinin bulûğ çağına ermesiyle birlikte tezimizin konusuyla bağlantılı olan kısas cezasının uygulanması durumu ortaya çıkmaktadır. Ayrıca unutmamak gerekir ki muhatap her ne kadar bulûğ çağına gelmiş olsa bile kısasın uygulanabilmesi için mutlaka mecnun yani akıl hastası olmaması gerekir.

¹⁰⁷ Eyyub b. Mûsâ el-Huseynî Ebu'l- Bekâ, *el-Küllîyyât Mu'cemü fi'l-Mustalâhât ve'lFurûki'l-Lüğaviyye* (Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 1993), 247; Ebû'l-Kasım el-Hüseyn b. Muhammed er-Rağib Isfahânî, *Mucemü Müfredâti'l-Elfâzi'l-Kur'ân*, thk. Nedîm Mer'âşlî (Beyrut: Dâru'l-Fikr), 58.

¹⁰⁸ Naci Şensoy, “Eski Devirlerde ve İslâm'da Yaşın Cezâi Mesuliyet Üzerindeki Tesir”, *İ.Ü.H.F.M* 13/ 2 (1947), 528.

¹⁰⁹ Fahrü'd-din Osman b. Ali ez-Zeylaî, *Tebyînü'l-Hakâik Şerhu Kenzi'd-Dekâik* (Beyrut: Dâru'l-Marife, 1315), 5/203.

¹¹⁰ Serahsî, *el-Mebsût*, 9/184.

¹¹¹ eş-Şâfiî, *el-Ümm*, 6/4-9.

¹¹² Buhârî, “Hudûd”, 22, “Talâk”, 11.

1.7. İslâm Ceza Hukukunda Suçun Unsurları

İslâm ceza hukukunda suçun unsurları dört kısma ayrılmaktadır. Bunlar kanuni unsur, maddi unsur, manevi unsur ve hukuka aykırılık unsurudur.

1.7.1. Kanuni unsur

İslâm ceza hukukunda bir fiilin suç sayılabilmesi için o fiilin İslâm ceza hukukunda suç olarak kabul edilmesi gerekmektedir. Diğer bir ifadeyle fiilin işlenilmesinden önce mezkûr fiilin ceza unsuru taşıdığını ve bu fiilin işlenilmesi durumunda bir cezanın tatbik edileceği açık bir şekilde kanunlarda zikredilmiş olması gerekmektedir. Bu durum kısaca “kanunsuz suç ve ceza olmaz” ilkesine dayandırılmaktadır.¹¹³

1.7.2. Maddi/ Objektif unsur

Hakkında bir ceza olan bu cezayı yargının yerine getireceği bir yasağı işleme veya kişiden yapılması istenen bir şeyi terk etme şeklinde bir fiilin bulunmasını ifade eder. Hareket, sonuçta suç oluşturan bir söz, fiil ve yazı vs. icraî bir davranış olabileceği gibi ihmal edilen bir davranış da olabilir. Maddi/ Objektif unsurun var olabilmesi için bir fiilin niyet kalıbından çıkıp davranış meydana getirmesi gerekmektedir.¹¹⁴

1.7.3. Manevî/Sübjektif/Kusurluluk unsur

Ceza ehliyetine sahip bir kişinin ortaya koyduğu bir fiilin suç olduğunu bilerek ve o fiilin neticelerine katlanarak hukuka aykırı bir davranışta bulunmasını ifade eder. Manevi unsur iki kısma ayrılmaktadır. Bunlardan birincisi fiili işleyen kişinin cezaî ehliyeteye sahip olması; ikincisi ise fiili işleyen kişinin kusurlu olmasını ifade eder.¹¹⁵

¹¹³ Abdullah Çolak, *İslâm Ceza Hukuku* (Çorum: Kitap Dünyası, 2018), 37.

¹¹⁴ Çolak, *İslâm Ceza Hukuku*, 43.

¹¹⁵ İhsan Akay, *İslâm Ceza Hukuku (Ders Kitabı)* (Diyarbakır: Sonçağ Yayıncılık, 2021), 21.

1.7.4. Hukuka aykırılık unsuru

Bu terim klasik fikhî kitaplarında doğrudan yer almasa da ceza gerektiren bütün fiiller doğal olarak bu kapsamda değerlendirilebilir. Hukuka aykırılık unsuru, kısaca işlenen bir fiilin kanunlarda ifade edilen suç tanımına uygunluğu ve aynı zamanda bu fiilin hukuka uygunluk sebebinin bulunmamasını ifade eder. Bu tanımdan da anlaşılacağı üzere bir fiilin suç sayılabilmesi için o fiilin kanunlarla çatışması ve herhangi bir kanunda izne tabi olmaması gerekir.¹¹⁶

Kıyas cezasında da İslâm ceza hukukundaki bütün suç unsurları mevcuttur. Zira aynı şekilde kan davalarında meydana gelen kasti öldürme suçu da bu unsurlara sahiptir.

1.8. İslâm Hukukunda Sulh ve Tahkim

İnsan, tabiatı gereği sosyal bir varlıktır. Yaşamını idame ettirebilmesi için mutlaka kendi türünden olan diğer insanlarla iletişim hâlinde olması gerekir. Bu iletişim sayesinde maddi ve manevi bütün ihtiyaçlarını karşılamaktadır. Lâkin bu ihtiyaçlarını karşılarken toplum içerisinde yaşayan başka kişilerle uyuşmazlıklar ortaya çıkabilmektedir. Bu uyuşmazlıkların ortaya çıkmasında insan fıtratı etkili olmaktadır. Çünkü insan her ne kadar sosyal bir varlık olsa da her bir ferdin kendine özgü bazı farklılıkları bulunmaktadır.¹¹⁷

İnsan, fıtratı gereği farklı kabiliyetlere sahiptir. Bu farklılıklar beraberinde çeşitli ilgi alanları ve istekleri doğurmaktadır. İnsanlar arasında çatışmaların ve uyuşmazlıkların oluşmasında etkili olan bu çeşitlilik, sınırsız biçimde kullanıldığında insanların bir arada yaşamasını zorlaştırmaktadır. Ancak bu özelliklere rağmen insanların bir arada yaşamasına vesile olan sosyal düzen kuralları mevcuttur. Söz gelimi bu kurallar insanlar arasındaki uyuşmazlık ve ihtilaflarda çözümler üreterek meydana gelen uyuşmazlık ve ihtilafları minimum düzeye indirmeyi hedeflemektedir. İşte bu sosyal düzeni sağlamaya yönelik önemli düzenlemelerin başında sulh ve tahkim konuları yer almaktadır. Sulh kelimesi “s-l-h” kökünde türeyen Arapça bir kelimedir. Bu kelime “barış”, “anlaşmak” ve “uzlaşma” gibi anlamlara gelmektedir.¹¹⁸ İslâm hukuk terminolojisindeki terim anlamı ise “birbirleriyle uyuşmazlık ve ihtilaf yaşayan

¹¹⁶ Akay, *İslâm Ceza Hukuku (Ders Kitabı)*, 23.

¹¹⁷ Buhârî, “Enbiyâ”, 19.

¹¹⁸ El-Manzûr, *Lisânü'l-Arab*, 2/516.

iki tarafın karşılıklı rıza göstererek ihtilafa konu olan meselenin ortadan kalkması için anlaşma yapmalarını ifade etmektedir.”¹¹⁹ Bu yönüyle sulh, taraflar arasındaki uyuşmazlıkları ortadan kaldırarak onların anlaşmalarını sağlamaktadır.¹²⁰

İslâm hukukunda sulh bölümü; klasik fıkıh kitaplarında Kitabü’ş- Şehade, İkrar ve Babü’-d-Dava gibi bölümlerden sonra müstakil bir konu olarak işlenmektedir.¹²¹ Sulh konusu her ne kadar müstakil bir konu olarak fıkıh kitaplarında ele alınsa da hukukî meselelerde farklı konularla birlikte de işlenmektedir. Örneğin devletlerin arasındaki uyuşmazlıkların çözümünde siyer bölümünde, eşler arasındaki ihtilafların çözümünde nikâh bölümünde, devam etmekte olan davalarda cinayet, kısas ve edebül-kâdî gibi bölümlerde de işlenmektedir. Ayrıca malî konularda da sulh bölümüne yer verildiği, Mecelle’de ise ibra konusuyla irtibatlı bir şekilde işlenmektedir.¹²²

Tahkim kelimesi “h-k-m” kökünden türetilmiş tef’îl babından mastar olup bir “anlaşmazlığın çözümünde hakem tayin edilerek bir hüküm vermek istenmesi” anlamına gelmektedir.¹²³ Fıkıh literatüründe ise “meydana gelen bir uyuşmazlığın çözümünde uyuşmazlık konusu olan meselenin tarafların kendi rızaları ile çözüm için üçüncü kişi veya kişilerin hakem tayin edilmesini istemesidir.”¹²⁴

Tahkim, uyuşmazlıkların çözümünde İslâm öncesi cahiliye Araplarında da kullanıldığı; İslâmiyet ile birlikte İslâm hukukunda da bir kurum olarak kullanılmaya devam ettiği görülmektedir. Bu kurumda hakemler yer almaktadır. İslâm hukukçularına göre bu hakemlerin bazı şartlara sahip olması gerekmektedir. Genel olarak hâkimde bulunması gereken şartlar kıyasen hakemde de bulunması gerekir.¹²⁵

Sulh ve tahkim kavramları değerlendirildiğinde ikisi arasında amaçsal bir birlikteliğin bulunduğu söylenebilir. Zira her iki kavramın temel amacı ihtilaf ve uyuşmazlık yaşayan tarafların arasını bulmak, böylelikle iki tarafı da ihtilaftan kurtarmaktır.

¹¹⁹ Ebû’l-Hasan Ali b.Muhammed b.Habîb el-Mâverdî, *el-Hâvi’l-kebîr fî fikhi mezhebi’l-imam eş-şafî ve hüve şerhu muhtasari’l-müzenî*, tahk. Şeyh Ali Muhammed Muavvîd, Şeyh Adil Ahmed Abdul Mevcud (Beyrut: , Daru’l Kütübi’l-ilmiyye, 1994), 6/370.

¹²⁰ Davud Yaylalı, *İslâm Hukukunda Sulh* (İstanbul: Taştan Matbaacılık 1993), 13.

¹²¹ es-Serahsî, *el-Mebsût*, 20/133; Ebû İshak İbrahim b. Ali b.Yûsuf el-Fîrûzâbâdî eş-Şîrâzî, *el-Mühezzebe fî fikhi mezhebi’l-imâm eş-Şâfiî*, tahk.: Adil Ahmed Mevcûd (Beyrut: Daru’l-Ma’rife, 2003),2/223.

¹²² Yaylalı, *İslâm Hukukunda Sulh*, 17.

¹²³ Ömer Nasuhi Bilmen, *Hukukî İslâmîyye ve Istılahatı Fıkhiyye Kamusu* (İstanbul: Bilmen Yayınları, 1986), 8/250; İbn Manzûr, *Lisânü’l-Arab* (Beyrut: Darü’s-Sâdir, h 1414), “h-k-m”.

¹²⁴ Bilmen, *Hukukî İslâmîyye ve Istılahatı Fıkhiyye Kamusu*, 250; Muhammed Hamidullah, *İslâm Peygamberi*, çev. Salih Tuğ (İstanbul: İrfan Yayınları, 1991), 2/923.

¹²⁵ Abdullah b. Mahmud b. Mevdud el-Mavsilî, *Kitâbu’lihtiyar li ta’lîl-i-Muhtar* (Beyrut: Dâru’l-Ma’rife, 2010), 2/111.

1.8.1. Tahkim ve sulh kavramlarının hukukî nitelikleri

İslam hukukunda tahkim kavramının hukukî niteliği hakkında farklı görüşler mevcuttur. Tahkimin yapısı gereği bir sözleşme, kazaî nitelik ve vekâlet olduğuna dair üç görüş mevcuttur.¹²⁶

Birinci görüşe göre, tahkim sulh kavramıyla aynı manada olduğu için bir sözleşme niteliği taşımaktadır.¹²⁷ İkinci görüş ise Türk hukukçusu Yavuz Alangoya aittir. Alangoya, Mecelleyi de göz önünde bulundurarak İslâm hukukunda tahkimde yer alan hakemlerin verdiği kararların yargı kararı niteliği taşıdığı kanaatindedir.¹²⁸ Son görüş ise kazaya uygulanan hükümlerin tahkim sözleşmesine kıyasen uygulanacağı için tahkimin bir vekâlet sözleşmesi niteliği taşıdığını savunmaktadır.¹²⁹

Tahkim uygulamasının hukukî niteliği hakkında diğer önemli husus ise tahkimin gayri lâzım bir sözleşme olmasıdır.¹³⁰ Nitekim tahkime taraf olanlardan her birinin hakemi azletme yetkisi bulunmaktadır.¹³¹

Kur'ân-ı Kerim'de geçen tahkim meselelerinden bir tanesi ise karı koca arasında düzeltmeye yönelik tahkimdir. Esas itibariyle buradaki tahkim konumuz olan tahkim meselesinden farklılık arz etmektedir. Nitekim tahkimde hakemlerin hâkimlik vasfına sahip olması gerekmektedir. Ancak buradaki hakemlerin verdiği kararlar iki tarafın arasında bulma hususunda bir arabuluculuk olmakla birlikte tarafların verilen karara mutlak olarak uyma zorunluluğu bulunmamaktadır.¹³² Ayrıca karı ve koca arasında hakem olarak tayin edilen kişilerin karı ve kocayı tefrik etme ve ya birleştirme konularında bağlayıcı yetkilere sahip olup olmadığı tartışmalıdır.¹³³ Katâde (ö.735/117), Ebû Sevr (ö.854/240), Ziyat b. Eslem (ö.754/136) ve Davud (ö.817-18/202) gibi müçtehitler hakemlerin karı ile kocayı ayırma haklarının olmadığını bunun

¹²⁶ Necib Ahmed Abdullah Sâbit el- Cebelî, *en-Nazariyyetü'l-âmme li't-tahkîm: dirâse mukârene bi'l-fıkhi'l-İslâmî ve'l-enzîmeti'l-vaz'iyye* (İskenderiye: Mektebetü'l-Vefai'l-Kanuniyye, 2016) .63.

¹²⁷ Ebû Muhammed Maḥmûd b. Aḥmed Bedruddîn el- 'Aynî, *el-Binâye Şerḥu'l-Hidâye* (Beyrut: Dâru'l-Kütübü'l-İlmiyye, 2000), 9/59.

¹²⁸ Yavuz Alangoya, *Medenî Usul Hukukumuzda Tahkimin Niteliği ve Denetlenmesi* (İstanbul: Fakülteler Matbaası, 1973), 15.

¹²⁹ El-Aynî, *el-Binâye Şerḥu'l-Hidâye* (Beyrut: Daru'l Fikr, 1990), 9/59.

¹³⁰ Rabi Koral, *Yeni ve Eski Hukukumuzda Tahkim* (İstanbul: İsmail Akgün Matbaası, 1947), 12-16.

¹³¹ Aydın, *Türk Hukuk Tarihi*, 380.

¹³² Ahmet Akgündüz, "Hakem", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Erişim 20 Temmuz 2024).

¹³³ Ebu'l-Velîd Muhammed b. Ahmed b. Rüşd, *Bidâyetü'l-müctehid ve nihâyetü'l-muktasîd* (Beyrut: Dâru'lmarife, 1997), 3/140.

ancak mahkeme tarafından yapılabileceğini savunmuşlardır.¹³⁴Bununla birlikte hakem kararlarının bağlayıcı olabilmesi için iki tarafın da rızası gereklidir.¹³⁵

1.8.2. Tahkim ve sulh kavramlarının hukukî dayanakları

Bir arabuluculuk kurumu olarak kabul edilen sulh ve tahkim uygulamalarının İslâm hukukundaki hukukî dayanaklarına bakıldığında bunların Kur’ân-ı Kerim, Sünnet ve Sahabe uygulamasında dayanakları mevcuttur.

1.8.2.1. Kur’ân-ı Kerim

İslâm hukukunun en üst normu olarak kabul edilen Kur’ân-ı Kerim’de insanların arasını düzeltmenin, toplumsal barış ve huzuru sağlamanın ve müminlerin kardeş olduğu ilkesinden hareketle “islâhu zat’il-beyn” kavramının, İslâm hukukunda üzerinde hassasiyetle durulan bir kavram olarak karşımıza çıkmaktadır. Çünkü insanların herhangi bir ihtilaf sebebiyle birbirine düşmesi, toplumsal barış ve huzur açısından telafisi mümkün olmayan olayların yaşanmasına sebep olmaktadır. Bundan dolayı Kur’ân-ı Kerim sorunların büyümeden çözülmesi amacıyla sulh ve tahkim konuları üzerinde titizlikle durmaktadır.¹³⁶

İnsanlar arasındaki ihtilafları bahane ederek insanları birbirine düşürmek, Kur’ân’da yasaklanan bir davranış olarak karşımıza çıkmaktadır. “İfsâdü zâtî’l-beyn” olarak da ifade edilen insanların arasını açmak ve aralarında fitne ve tefrikaya sebebiyet vermek, Kur’ân’ın amir hükmü olan kardeşlik ilkesine ters düşmektedir. Zira Kur’ân-ı Kerim’de “parçalanıp ayrılmayın” ifadesiyle bu durumu bir seçim olmaktan çıkarıp bir zorunluluk haline getirmektedir.¹³⁷

Kur’ân-ı Kerim’de farklı konular üzerinden sulh ve tahkimin hukukî dayanağı hakkında birçok âyet mevcuttur. Konumuzla ilgili bazı Kur’ân-ı Kerim âyetlerini şöyle sıralayabiliriz:

¹³⁴ Ebu’l-Fidâ İsmail b. Kesîr, *Tefsiru’l-Kur’âni’l-azîm*, tahk. Mustafa es- Seyyid Muhammed (Kahire: Müessesetü Kurtuba), 4/31.

¹³⁵ Hakemlerin karı kocanın tefrikine veya birlikte olmalarına karar vermeleri, tarafların vekili olduğunun göstergesidir. Ebû Abdillâh Muhâmmad b. Ahmed Ebû Bekir Kurtubî, *el-Câmi’ li ahkam’il Kur’an*, tahk. Abdullah b. Abdülmuhsin (Beyrut: Müessesetür-Risale, 2006), 6/296. Hakemlerin vekil veya kadı olarak verdiği kararlar bağlayıcıdır. Hakemlerin kararlarının geçerliliği ile ilgili tartışmalar için bk. İbn Rüşd, *Bidâyetü’l-müctehid*, 3/140-141.

¹³⁶ el-Hucurât, 49/9-10; el-Âl-i İmrân, 3/103.

¹³⁷ el-Kurtubî, *el-Câmi’ li ahkam’il Kur’an*, 5/ 241.

1.Eğer karı ile kocanın arasının açılmasından endişe içindeyseniz o zaman erkeğin ailesinden bir kişi, kadının ailesinden bir kişiyi hakem olarak tayin edilmek üzere gönderin. Eğer iki taraf arayı düzeltmek isterse Allah onların arasını bulur. Allah her şeyi bilen ve her şeyden haberdar olandır.¹³⁸

2. Eğer iki grup birbirleriyle kavgaya tutuşurlarsa iki grubun arasını düzeltin. İkisinden biri diğerinin hakkına tecavüz etmiş ise haksızlığa sapanlarla savaşın. Ancak dönerlerse aralarındaki meseleyi adaletle çözüme bağlayın. Ve her bir grubun hakkını verin. Şüphesiz Allah adaletli davrananları sever. Müminler ancak kardeşlerdir. Öyleyse iki kardeşin arasını düzeltin. Allah’a karşı gelmekten sakının ki Allah’ın rahmetine mahzar olasınız.¹³⁹

Bu âyetlerde müminlerin kardeş olmasından dolayı adaletle aralarındaki sorunların çözülmesi gerektiği vurgusu yapılmaktadır. Ayrıca müminler arasındaki ihtilafların giderilmesi konusunda ümmetin büyük bir sorumluluğa sahip olduğu açıktır. Ümmet içinde hakem vasıflarına sahip olan kişilerin söz konusu ihtilaflarda hakem olarak tayin edilmesi, olayın derinlemesine inceleyip adaletli bir şekilde tarafların arasını bulup sulh’a razı etmeleri gerekmektedir. Bununla birlikte taraflardan birisinin haksızlığa uğraması durumunda gerekirse zor kullanılması gerektiği ifade edilmektedir.¹⁴⁰

Tahkim meselesinin hukukî dayanağı hakkında bir başka âyeti kerimede şöyle bir ifade yer almaktadır: “Eğer müminseniz Allah ve Resulü’ne itaat edin ve birbirinizin arasını düzeltin.”¹⁴¹

1.8.2.2. Sünnet

İslâm hukukunun ikinci temel kaynağı olan Sünnette tahkim konusuna hukukî dayanak olarak insanların arasını düzeltmenin ve vuku bulan ihtilafların giderilmesi için Hz. Muhammed’in birçok uygulaması mevcuttur. Bu uygulamaların bazılarını şunlardır:

1.Kuba halkı arasında çıkan bir kavgada taraflar birbirlerine taş ve sopalarla saldırmışlar; Hz. peygamber bunu işitince “Hadi gidin onları bize getirin ve aralarını bularak barıştıralım” buyurmuştur.¹⁴²

¹³⁸ en-Nisâ, 4/35.

¹³⁹ el-Hucurât, 49/9-10.

¹⁴⁰ İbn Kayyim el-Cevziyye, İ'lâmü'l-Muvakkı'în 'an Rabbi'l-Âlemin, çev. Pehlül Düzenli (İstanbul: Pınar Yayınları, 2013), 1/109.

¹⁴¹ el-Enfâl 8/1.

¹⁴² Buharî, “Sulh”, 1.

2. Ka'b b. Malik ve burçlusu olan Ebî Hadred arasında borçtan dolayı ihtilaf yaşanmış Hz. Muhammed buna şahit olunca elinin yarısını göstererek “ Ey Ka'b yarısı” diyerek Ka'b'ın, borcun yarısından vazgeçmesini istemiştir.¹⁴³

3.Cabir b. Abdullah Hz. Peygambere gelerek babasından alacağı olan kişilerle arasına girmesini istemiş; Hz. Peygamber de araya girerek helalleşmelerini sağlamıştır.¹⁴⁴

1.8.2.3. Sahabe uygulaması

Hz. Muhammed'in vefatından sonra Hulefâ-yi Râşidîn döneminde de tahkim müessesesi devam etmiştir. Hatta bizzat Hz. Ömer'in halifeliği döneminde ihtilaf yaşayanların tahkime teşvik edildiği aktarılmaktadır. Nitekim Hz. Ömer Kûfe valisi olan Ebû Musa el-Eşarî'ye yazdığı mektupta tahkime konu olabilecek meselelerin tahkime yönlendirmesini istemiş bu durumun taraflar arasındaki düşmanlığı bitirdiği iletmıştır. Ayrıca tahkimde taraflar kendi aralarında anlaştığı için mesele çözüldükten sonra ihtilafların ortaya çıkma durumunun azaldığı ifade edilmektedir.¹⁴⁵ Hz. Osman'ının devrinde de birçok yargılama faaliyetinde sulh ve tahkim müessesine başvurulmuştur.¹⁴⁶

Hz. Ali ile Muâviye arasındaki hakem olayı, belki de sahabenin tahkime başvurusundaki en önemli örnektir. Bu hakem olayında Hz. Ali hakem olarak Ebû Musa el-Eşarî'yi, Muâviye ise Amr b. El-Âs'ı hakem olarak tayin etmişlerdir.¹⁴⁷ Ayrıca müchtehitler, sahabenin sulh ve tahkim konusunda icmâ ettiklerini belirtmişlerdir.¹⁴⁸

1.8.3. Sulh ve tahkim'de hakemlerde bulunması gereken özellikler

Genel olarak mümin kardeşinin arasını düzeltmek, arabulucu olmak her Müslüman'ın yerine getirmesi gereken bir vazifedir. Bununla birlikte kul hakkını ilgilendiren konularda hakem olacak kişilerin bazı özelliklere sahip olması gerekir. Örneğin mirasla ilgili bir davada adaletli bir taksimat için hakemin miras hukukunu iyi

¹⁴³ Buharî, “Sulh” 10,14; İbn el-Kayyim, *Î'lâmü'l-muvakkîn*, 1/107.

¹⁴⁴ Buharî, “Sulh”, 12.

¹⁴⁵ Serahsî, *Mebsut*, 20/134; İbn el-Kayyim, *Î'lâmü'l-muvakkîn*, 1/85.

¹⁴⁶ Mâverdî, *el-Hâvi'l-kebîr*, 6/366.

¹⁴⁷ İsmail Yiğit, “Sıffin Savaşı”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Erişim 20 Temmuz 2024).

¹⁴⁸ ez-Zeyla'î, *Tebyînu'l-hakâik şerhu Kenzi'd-Değâik ve hâşiyeti's-Şelebî*, 5/117.

bir şekilde bilmesi elzemdir.¹⁴⁹ Bu nedenden dolayı tahkimde hakem olacak kişilerin bazı özelliklere sahip olmaları gerekmektedir. Bu özellikleri ana hatlarıyla şöyle sıralayabiliriz:

1.8.3.1. Müslüman olması

Müslümanların arasında vuku bulacak bir ihtilafta konunun İslâm hukukuna uygun bir şekilde çözülmesi için hakem olacak kişinin Müslüman olması gerektiği hususunda İslâm hukukçuları arasında ittifak vardır.¹⁵⁰ Zira Müslümanlar arasındaki bir meselenin İslâmi bir bakış açısıyla çözülmesi için hakemin Müslüman olması gerekir.

1.8.3.2. Eda ehliyetine sahip olması

Eda ehliyeti, kişinin fiil ve tasarruflarının hukuka uygun olarak gerçekleştirebilmesi için kişinin ihtiyacı olan kudreti temsil etmektedir.¹⁵¹ Tahkimdeki hakemlerin ilk olarak kendi eda ehliyetlerine sahip olması gerekir. Zira kendi hak ve ehliyetlerini kullanamayan kişilerin başkaların ihtilaflarına çözüm bulması imkânsızdır. Eda ehliyetinin tamamlayıcı bir unsuru olan akıl ve ferasete sahip olmak, gaflette bulunmamak ve uyanık olmak gibi özellikler de hakemde bulunması gereken özelliklerdendir.

1.8.3.3. Adalet

Buradaki adalet meziyetinden maksat hakemin dini konularda duyarlı olması, haram ve şüphelerden uzak ve güvenilir bir kişiliğe sahip olmasını ifade eder. İslâm hukukçuların hakemlerde bulunmasının elzem bulunduğu bu vasıf sayesinde tarafların hakemlere olan güveni artırmaktadır.¹⁵²

¹⁴⁹ Akgündüz, “Hakem”.

¹⁵⁰ Mâverdî, *el-Ahkâmu's-sultâniyye ve'l-velâyâtü'ddiniyye*, 84; eş-Şîrâzi, *el-Mühezzeb*, 3/593.

¹⁵¹ Abdülkerim Zeydân, *el-Veciz fî usuli'l-fıkh* (İstanbul: Dersaadet), 93; Fahreddin Atar, *Fıkıh Usûlî* (İstanbul: Dersaadet, 1992), 144.

¹⁵² Mâverdî, *el-Ahkâmu's-sultâniyye*, 84; Şîrâzi, *el-Mühezzeb*, 3/593.

1.8.3.4. Bedensel sağamlık ve sıhhat

Tahkime, hakem olacak kişilerin hakkı batıldan ayırmak için hakemlerde bulunması elzem olan şartlardan bir tanesi de bedensel sağlık ve sıhhat şartıdır.¹⁵³ Çünkü hakem olan kişiler görme, konuşma ve işitme yetilerinin tam olması; adaletin tecellisi için bir zorunluluktur.

1.8.3.5. Hukuk bilgisine sahip olmak

Tarafların arasındaki ihtilafların çözümünde hakemlerin hukuk bilgisine sahip olması tahkimin salahiyeti açısından bir zorunluluk ifade etmektedir.¹⁵⁴ Bu meziyet, ihtilafların çözümünün neye göre yapılacağını, ihtilafta kimin haklı kimin haksız olduğunu ortaya çıkaracak bir kılavuz görevi üstlenmektedir. Çünkü hukuk bilgisine sahip olmayan bir kişinin hakem olması caiz değildir.¹⁵⁵ Hatta mümkünse hakem olan kişilerin içtihat yapabilecek kadar bilgi sahibi olması daha evladır.¹⁵⁶ Ancak bu imkân dâhilinde değil ise hakemin en azında meseleyi çözebilecek kadar o mesele hakkında hukuk bilgisine sahip olması gerekmektedir.¹⁵⁷

1.8.3.6. Emin sıfatına sahip olmak

Tarafların, hakemlerde beklediği belki de en önemli meziyet hakemlerin güvenilir ve emin kişiler olmasıdır. İhtilafın çözümünde tarafların güvenini kazanmak ve aynı zamanda objektif davranmak, hakemlerde bulunması gereken bir vasıf olarak karşımıza çıkmaktadır.¹⁵⁸ Hakemlerin objektif davranması ve taraflara karşı eşit olması tarafların hakeme olan güvenlerini artırdığı için ihtilafın çözümünde önemli bir rol oynamaktadır.¹⁵⁹

¹⁵³ Mavsılî, *Kitâbu 'l-ihthiyar li ta 'lîli 'l-muhtar*, 2/111.

¹⁵⁴ İbn el-Kayyim, *İ'lamü 'l-muvakkîn*, 1/109.

¹⁵⁵ Şîrâzi, *el-Mühezzebe*, 3/593; Mâverdi, *el-Ahkâmu 's-sultâniyye*, 84.

¹⁵⁶ . Abdulvahhab Hallâf, *İlmu usûli 'l-fikh*, (İstanbul: Edâ Neşriyat,1991), 21-22.

¹⁵⁷ Süha Tanrıver, *Alternatif Uyuşmazlık Çözüm Yolları* (Ankara: Yetkin Hukuk Yayınları, 2023),170.

¹⁵⁸ Tanrıver, *Alternatif Uyuşmazlık Çözüm Yolları*, 165.

¹⁵⁹ Kurtubî, *el-Câmi ' li ahkam 'il Kur'an*, 6/290.

1.8.3.7. İkna kabiliyeti ve sabırlı olmak

Takimde bulunun hakemlerin tarafların duygularını anlamadan ve empati kuramadan ihtilafların çözüm bulması imkânsızdır. Bu nedende dolayı hakemler empati kurarak tarafların duygularını anlamalı ve aynı zamanda tarafların anlaşabileceği ortak bir zemin hazırlamalıdır. Tahkimde görev yapan hakemlerin taraflara karşı sabırlı olması gerekir. Zira tahkim kurumunda ihtilaflı olan tarafların istek ve şikâyetlerini sabırla dinlemek, özveride bulunabilmek hakemlerde bulunması gereken vasıflardandır.¹⁶⁰

1.8.4. Tahkimin işlev alanı

İslâm hukukçuları tahkim müessesini sulh uygulamasına benzettikleri için sulh konusuna dâhil olmayan hakları tahkime de konu etmezler. Genel olarak Müçtehitler hakları; Allah hakları, Kul hakları, Allah haklarının ağır bastığı karma haklar ve kul haklarının ağır bastığı karma haklar olmak üzere dört gruba ayırmışlardır.¹⁶¹

Allah hakları denildiğinde sadece Allah’a ait olan iman ve ibadet gibi haklarla, hiç kimseye mahsus olmayan veya kamu yararı gözetilen haklar kastedilmektedir. Dolayısıyla bu hakların sulh ve tahkime konu edilmesi caiz değildir. Bununla beraber bu hakların ortadan kaldırılması düşünülemez.¹⁶²

Kul hakları ise bütünüyle bir fert veya zümreye ait olup üzerinde kulların tasarruf yetkileri bulunan, hakları kötüye kullanmamak kaydıyla kulların malî, diyet ve mehir gibi hakları kastedilmektedir. Bu hakların sulh ve tahkime konu olmaları caizdir. Zira hak sahipleri isterlerse bu haklardan feragat edebilir ya da belli bir kısmını affedebilirler.¹⁶³

Karma haklardan kul hakların galip geldiği haklarda ise örneğin kısas hakkı gibi haklarda sulh ve tahkim caizdir. Nitekim mirasçı kısas isteme hakkına sahip olduğu gibi affetme yetkisine veya diyet isteme hakkına da sahiptir. Ancak unutulmaması gereken bir husus vardır ki bu tür haklarda Allah hakkının saklı olmasıdır.¹⁶⁴

¹⁶⁰ Şîrâzi, *el-Mühezzebe*, 3/593.

¹⁶¹ Zeydân, *el-Veciz*, 82-86; Ali Bardakoğlu, “Hak”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Erişim 20 Temmuz 2024).

¹⁶² İbn el-Kayyim, *İ’lâmü’l-muvakkîn*, 1/108; Bardakoğlu, “Hak”.

¹⁶³ Zeydân, *el-Veciz*, 82-86; Bardakoğlu, “Hak”.

¹⁶⁴ Zeydân, *el-Veciz*, 82-86.

1.8.5. Tahkimin işleyişi ve sona ermesi

Tahkim, ilk olarak uyuşmazlık yaşayan iki tarafın tahkimi yürüten hakem veya hakemlere başvurması suretiyle başlamaktadır. Başvuru işleminden sonra hakem veya hakemler ihtilafa konu olan mesele üzerinde incelemede bulunurlar. Ayrıca varsa iki tarafın istek ve şikâyetleri dinlenmektedir.¹⁶⁵ İki tarafın istek ve şikâyetlerini dinleyen hakem veya hakemler, iki tarafa eşit davranarak onların güvenini kazanmaktadır. Bu güven sonucunda tarafların aralarını bulacak çözüm yollarını üretmeye çalışırlar. Tahkim sonucunda taraflar anlaşmış olurlarsa çözüme konu olan karar veya kararlar iki tarafa tebliğ edilir. Lâkin taraflar arasında anlaşma sağlanmaz ise uyuşmazlığa konu olan durum mahkemeye intikal eder.¹⁶⁶

Tahkimin sona erme durumları ise; hakem veya hakemlerin uyuşmazlığı ortadan kaldırmaması durumunda ayrıca başka hakem de tayin yetkileri yoksa sözleşme münfesi olmuş olur.¹⁶⁷ Tarafların her biri hakem veya hakemleri azletme yetkisine sahiptir.¹⁶⁸ Ancak azil hakem veya hakemlerin uyuşmazlık hakkında hüküm verme zamanına kadar yapılabilmektedir. Hüküm verildikten sonra azil başvurusu geçersizdir.¹⁶⁹ Nitekim Mecelle'nin 1847. maddesinde “ mahkemenin hükmünden evvel tarafeyn her biri hâkimi azl edebilir” hükmü yer olmaktadır.¹⁷⁰

¹⁶⁵ Hz Peygamber'in Hz Ali'ye “Davalı iki şahıs önüne oturduğunda birincisini dinlediğin gibi, ikincisini de dinlemeden aralarında hüküm verme” buyurması tarafların tanınması ve eşit davranılması açısından önemlidir. Bk. Tirmîzî, “Ahkâm” 5.

¹⁶⁶ Yusuf Şen, “İslâm Hukukunda Arabuluculuk”, *Hitit Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 11/22 (2012 Şubat), 128.

¹⁶⁷ Koral, *Yeni ve Eski Hukukumuzda Tahkim*, 18-19.

¹⁶⁸ Zeyla'î, *Tebyînu'l-hakâik şerhu Kenzi'd-De'âik ve hâşiyeti's-Şelebî*, 193.

¹⁶⁹ Fatîma Muhammed Avva, *Akdü't-tahkîm fî's-şerîa ve'l-kânûn* (Beyrut: el-Mektebü'l-İslâmî 2002), 264; Abdülganî b. Tâlib Meydânî, *el-Lübâb fî şerhi'l-Kitâb* (Beyrut: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 2015), 686-687.

¹⁷⁰ Ali Haydar Efendi, *Dürrü'l-Hükkâm Şerhu Mecelleti'l-Ahkâm*, çev. Raşit Gündoğdu / Osman Erdem (İstanbul: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2020), 3363.

İKİNCİ BÖLÜM

2. GÜNEYDOĞU ANADOLU BÖLGESİ UYGULAMASININ İSLÂM HUKUKU AÇISINDA DEĞERLENDİRMESİ (KARACADAĞ ÖRNEĞİ)

Bu başlık altında Güneydoğu Anadolu Bölgesi Karacadağ yöresindeki kan davalarının çözümünde nasıl bir yol izlendiği anlatıldıktan sonra bu konuların İslâm hukuku açısından değerlendirmesi yapılacaktır. Bölgedeki kan davalarında âkile sistemi, sulh ve tahkim kurumu, ödenen diyet ve kan davalarının sebepleri aktarıldıktan sonra yine bu başlıkların ayrıca İslâm hukukuyla münasebetleri değerlendirilecektir.

2.1. Karacadağ Yöresindeki Âkile Sisteminin İslâm Hukuku Açısından Değerlendirilmesi

Âkile “akl” mastarından ismi fail olup diyeti ödemek anlamında kullanılan bir kelimedir. Lugatta “engel olmak”, “gözüaltına almak”, “hapsetmek”, “düşürmek” ve “ölen bir kişinin diyetini ödemek” gibi anlamlara gelmektedir.¹⁷¹ Terim anlamı olarak âkile kelimesi, “kast unsuru olmaksızın taksire dayalı öldürme veya yaralama fiili sonucunda suçlu adına diyet ödemeyi üstlenen kişiler topluluğudur.”¹⁷² Tanımdan da anlaşılacağı üzere âkile, insanın saygın ve dokunulmaz olan vücut bütünlüğe verilen zararlarda, bu zararları tazmin etmeye yönelik oluşturulan bir mekanizmadır.¹⁷³

Âkile sistemi, Hz. Muhammed öncesi Arap toplumunun oluşturduğu bir mekanizma olarak karşımıza çıkmaktadır. Âkile sisteminin temel çıkış noktası kabile yapısına dayanmaktadır. Hz. Muhammed döneminde de bu sistem devam edilmiştir. Âkile sistemi, o dönemlerde bir tür sosyal sigorta görevi olarak kullanılmıştı.¹⁷⁴

Kur’ân-ı Kerim’de hata ile öldürme fiilinin gerçekleşmesi durumunda ölen kişinin velisine bir diyet verilmesi gerektiğinden bahsedilmektedir. Bu uygulamanın

¹⁷¹ Muhammed Murteza el-Hüseyni ez-Zebidi, *Tacu’l-Arus* (Kuveyt: Matbaatu Hukumeti Kuveyt, 1965), 30/30.

¹⁷² Şemsüddîn Muhammed b. Ebi’l-Abbâs Ahmet b. Hamza b. Şihâb er-Remlî, *Nihâyetü’l-Muhtâc İlä Şerhi’l-Minhac fi’l-Fıkhi alâ Mezhebi’l-İmâm eş-Şafîi* (Beyrut. Dar’ul-kutub’il-ilmîyye, 2003) 7/369; Şemsüddîn Ebu Abdillâh Muhammed b. Abdullâh ez-Zerkeşî, *Şerhu’z-Zerkeşî ala metni’l-Hiraki* (Mekke: Mektebetü’l-Esedi, 2009), 3/599.

¹⁷³ Serahsî, *el-Mebsut*, 27/124-126.

¹⁷⁴ Hamidullah, *İslâm Peygamberi*, 2/197.

İslamiyet öncesi Cahiliye döneminde de var olduğu ve İslâm toplumu da bu uygulamayı ıslah ederek devam ettirdiğini söylemek mümkündür.¹⁷⁵

Medine sözleşmesinin 3. ve 12. maddelerinde her kabilenin adları zikrederek oluşacak ağır mali yükümlülüğün kabilelerinin kendi arasında meydana getireceği bir fondan karşılanacağından bahsedilmektedir.¹⁷⁶ Özellikle savaş durumunda oluşan esirlik, can ve ya mala karşı oluşan maddi zararların büyüklüğüne bakıldığında bu maddi zararın bir kişi tarafından ödenmesi imkânsız olabilir. Aynı zamanda zararın karşılanmasında adaletin tecellisi için âkile sisteminin zorunlu olduğu göz önünde bulundurulması gerekmektedir.¹⁷⁷

Hiz. Ömer döneminde kurulan divan teşkilatının temel dayanağı Hiz. Muhammed zamanında kurulan âkile sistemine dayanıp malî yüklerin geniş bir kesime yayılarak âkile sistemi devam ettirilmişti. Sahabe döneminde âkile sistemi geliştirilerek belli meslek gruplarının üyeleri arasında bir dayanışma oluşturulmuştur.¹⁷⁸

Âkile sisteminin oluşmasının temel dayanağı karşılıklı yardımlaşma esası olduğu açıktır. Bu sistemin hikmeti ise risklerin âkileyi oluşturan topluma dağıtarak hafifletilmesini sağlamaktır. Özellikle Hiz. Ömer döneminde âkile, yakın akrabaları kapsamaktan çıktığı ve divan adı verilen bir topluluğu kapsamına aldığı söylenebilir.

Sahabe dönemi sonrası kurulan İslâm devletlerinde bu divan sistemi devam ettirilerek akrabalık bağından çıkartılıp akdi bir bağ şeklini almıştır. Hanefîler divan üyelerini belirlerken aynı yerde yaşayan ve aynı yerde maaş alan kişilerin diyetlerin ödenmesi konusunda ortaklaşa birbirine yardım eden topluluk olarak kabul etmektedir.¹⁷⁹ Şâfiîler ise divan üyesi olan kişilerin aynı kabilenin içinde yer alan kişiler olması gerektiğini savunmaktadır.¹⁸⁰

Yukarıdaki açıklamalar ışığında âkile sisteminin bir tür yardımlaşma ve dayanışma üzerine kurulan maddi külfetlerin paylaştırılma esasına dayandığını; bu sistemin ise günümüzdeki sosyal sigortalarla büyük bir benzerlik taşıdığı görülmektedir. Zira bu sistemin sosyal sigortaların tezahüründe etkisi büyüktür.¹⁸¹

¹⁷⁵ Ali Bardakoğlu, “Diyet”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Erişim 29 Temmuz 2024).

¹⁷⁶ Hamidullah, *İslâm Peygamberi*, 1/ 220.

¹⁷⁷ Bilmen, *Hukuk-ı İslamiyye ve Istılahat-ı Fıkhiyye Kamus*, 3/54.

¹⁷⁸ Celal Yeniçeri, *İslâm'da Devlet Bütçesi* (İstanbul: Şamil Yayınları, 1984) ,88-140; Muhammed Hamidullah, *Modern İktisat ve İslâm* (İstanbul: Yağmur Yayınları, 1963), 35.

¹⁷⁹ Serahsî, *Mebsut*. 27/125-126.

¹⁸⁰ Abdurrahman b. Şeyh Muhammed Damâd, *Mecmeu'l-Enhûr fi Şerhi'l-Multka'l-Ebhur* (Mısır: Matbaatu'l-Amira, 1319/1901), 2/ 688.

¹⁸¹ Hadi Sağlam, “İslam Hukuku Tarihinde Âkile Bugünün Sigortası Mıdır?”, *Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 15/1 (2011), 287.

Diyarbakır Yenişehir ilçesinde imam olarak görev yapan Murat Amaç ile yaptığımız mülakatta Karacadağ yöresindeki kan davalarının çözümünde aşiret büyüklerinin ve din adamlarının etkisinin fazla olduğunu belirtmiştir. Bu tanınmış aşiret büyükleri ve din adamları, gösterdiği büyük çabalarla birlikte kan davalarında oluşan zarar ve katilin ailesinin bütçeleri göz önünde bulundurularak bir diyet bedeli belirlenmektedir. Bu belirlenen bedeli çekirdek aile karşılamakta zorluk yaşıyorsa; bu sefer bedeli tamamlayabilmek için geniş aile dediğimiz amca, amcaoğlu ve diğer kuzenlerden başlayarak yakın akrabalara müracaat edilir. Ancak diyetin fazla olması ve yakın akrabalar tarafından karşılanmaması durumunda diyet, köy ahalisi ve aşiret tarafından bir yardımlaşma fonu oluşturularak karşılanmaktadır.¹⁸²

Karacadağ yöresindeki kan davalarında âkile sisteminde yer alan kişiler diyeti bazen sosyal baskı ve korku nedeniyle ödemektedir. Ancak oluşturulan âkile sistemindeki kişilerin diyeti ödeme konusunda herhangi bir hukukî zorunlulukları bulunmamaktadır. Diyet vermek istemeyen akraba, köy ahalisi ve aşiret üyelerinin de günümüz Türkiye hukuku açısından hukukî bir zorunlulukları bulunmamaktadır. Bu diyetlerin ödenmesindeki en büyük mekanizma sosyal baskı ve karşı taraftan gelebilecek bir zarardan korunmak istenilmesinden kaynaklanmaktadır.

İslâm hukuku açısından Karacadağ yöresindeki kan davalarında, bölgenin büyük bir çoğunluğu Şâfiî mezhebine mensup olduğu için âkile sistemleri bu mezhebin görüşünden etkilenmiştir. Yani Şâfiî mezhebindeki kabile esasına dayanan âkile sistemi, Karacadağ yöresindeki aşiret sistemiyle oluşturulan âkile sistemi arasında büyük bir benzerlikten söz etmek mümkündür. Bu durumun en önemli sebebi kanaatimizce arabuluculuk kurumu üyeleri arasında din âlimlerinin mevcut olması ve bu âlimlerin Şâfiî mezhebine bağlı medreselerde yetişmiş olmasıdır. Bölgede yaşayan insanların dini konularda hassas olması sebebiyle Şâfiî mezhebine bağlı olan âlimlerin ortaya koydukları çözümlere halkın bağlı kalınması kolaylaşmıştır.

Karacadağ yöresindeki âkile sisteminin bir diğer özelliği ise öldürme fiilinde kast olsa bile âkile sistemine müracaat edilmesidir. Ancak İslâm hukukunun âkile sisteminin temelinde hataen gerçekleşen ölümler için âkile sistemi devreye girmektedir. Karacadağ yöresindeki âkile sisteminde İslâm hukukunun kast unsurunun bulunmaması ilkesinin göz önünde bulundurulmadığı açıktır. Öyle görünüyor ki âkile sistemine üye olan kişiler kendi yaşamları tehlike altına girdiği için kast unsuru varlığında da âkile

¹⁸² K1, Kişisel Görüşme, 30 Temmuz 2025.

sisteminin doğal üyesi konumuna gelmektedir. Bölgedeki âkile sistemi, maktulün ailesinin intikamının önüne geçmek adına diyet mekanizması devreye sokularak ya meselenin kan davasına dönüşmesine engel olunmak ya da kan davasını sonlandırılmak istenmektedir.

2.2. Karacadağ Yöresindeki Kan Davalarında Sulh ve Tahkim Kurumunun İslâm Hukuku Açısından Değerlendirilmesi

Tahkim ve sulh kavramları, hukukla ilgili kavramlardır. Genel olarak “ortaya çıkan anlaşmazlıkların mahkemeye başvurusu hasebiyle tarafsız olan üçüncü kişi veya kişilerin araya girerek uyuşmazlık konusu olan soruna çözüm üretme adına yapılan işlemleri” ifade etmektedir.¹⁸³

Karacadağ yöresindeki tahkim kurumu ise resmi arabuluculuk kurumundan farklı özelliklere sahiptir. Bu kurumun farklı özelliği ise devlet gücüyle meydana gelmemiş olması; ayrıca gelenek ve göreneklerden yola çıkarak sorunlara çözüm üretme imkânına sahip olmasıdır. Bu sayılan farklı özelliklerden dolayı Karacadağ yöresindeki tahkim kurumunun kendisine has bazı özellikler taşıdığını söylemek mümkündür. Ancak bu farklı özellikler Karacadağ yöresindeki her aşirete de farklı uygulamalara neden olmaktadır. Bu farklı uygulamalar nedeniyle bölgede aynı olaylar için farklı çözüm önerilerinin ortaya atıldığını söylemek mümkündür.

Karacadağ yöresindeki tahkim kurumu, bölgede yaşayan sorunların çözümünde büyük bir işlevselliğe sahiptir. Bu kurum sayesinde aralarında sorun olan tarafların iletişimini daha kolay sağladığı ve bu yönüyle çözüm odaklı fikirlerin iki tarafa da daha hızlı iletilildiğini söylemek yerinde olacaktır.¹⁸⁴

Bölgedeki tahkim kurumu, arabuluculuğa konu olan sorununun çözümünde mahkemeye başvurulmuş olsa bile işlevselliği son derece etkilidir. Hatta hukuksal olarak süreç tamamlanmış olsa, bu kurum soruna çözüm üretmede büyük bir öneme sahiptir.¹⁸⁵ Tahkim kurumunun verdiği kararların mahkemelerin verdiği kararlardan daha etkili olduğunu söylemek mümkündür. Bazen uyuşmazlık konusunda mahkemenin verdiği kararlar yöre halkı tarafından kabul edilmemektedir. Bu durumun neticesinde

¹⁸³ Kamil Kaya, *Karacadağ Türkmen Aşiretinde Arabuluculuk ve Arabuluculukta Dinin Etkisi: Siverek Örneği* (Niğde, Ömer Halisdemir Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2017), 26.

¹⁸⁴ Elif Kısmet Kekeç, *Arabuluculuk Yoluyla Uyuşmazlık Çözümünde Temel aşamalar ve Taktikler* (İzmir, Dokuz Eylül Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2010), 41.

¹⁸⁵ Kaya, *Karacadağ Türkmen Aşiretinde Arabuluculuk ve Arabuluculukta Dinin Etkisi: Siverek Örneği*, 27.

tahkim kurumu duruma el atarak sorunu çözüme kavuşturmaktadır. Ayrıca bu kurumun verdiği kararların uygulanmaması mevzu bahis bile olmamaktadır. Bu durumun en önemli nedeni yöre halkının tahkim kurumunun verdiği kararlara saygı duyması ve oluşacak yeni sorunlarda yöre halkının tahkim kurumuna tekrar başvurma yolunun kapanmasını istememeleridir. Bu sebepten ötürü yöre halkı tahkim kurumunun kararlarına saygı duymaktadır.¹⁸⁶

Mardin'in Derik ilçesi Şerefli mahallesinde ikamet eden Bubo ER ile yapılan mülakatta bize şunları aktarmıştır:

İlk olarak aralarında sorun olan iki ailenin, sorunun çözümü için toplumda saygınlığı olan kişilerden bir cemaat oluşturulur. Bu kişiler genellikle aşiretin büyükleri ve din adamlarından oluşmaktadır. Oluşturulan bu cemaat taraflarla görüşerek iki tarafın istek ve varsa önerilerini dinlerler. Konu derinlemesine araştırıldıktan sonra taraflardan kimin haklı olduğu ortaya çıkarılmaya çalışılır. Haklı olan taraf belirlendikten sonra oluşan zararın karşılanması için iki tarafla tekrar görüşülmeye başlanır. Oluşan zararın maddi bedelinin tespit edilmesinden sonra bu zararın ödenmesi için haksız olan tarafa başvurulur. Bedel haksız taraftan temin edildikten sonra iki tarafın bir araya gelmesi için oluşturulan cemaat tekrar bir araya gelir. Barış için belli bir gün ve yer belirlenerek taraflar kutsal kitabımız olan Kur'an-ı Kerim'in altından geçip birbirleriyle yüzleşerek tokalaşmaları sağlanır. Bu aşamadan sonra ise iki tarafın barışması şerefine yapılan yemekler yenilerek taraflardan bir daha bu konuda anlaşmazlık olmaması için kesin bir söz alınır.¹⁸⁷

Tahkim kurumunun oluşmasında bölgedeki toplumsal sorunların önemi büyüktür. Bu kurum, bölgedeki toplumsal sorunların çözümü için bir nevi toplum tarafından kurulan bir müessesedir. Arabuluculuk kurumunun amaç ve oluşmasına kaynaklık eden özellikleri özetlemek gerekirse şu ifadeleri kullanmak yerinde olacaktır:

Karacadağ yöresinde kin ve düşmanlığın arttığına şahit olmaktayız. Bu durumun sebeplerinden bir tanesi ise eğitimsizliktir. Ayrıca bölgede yaşayan insanların diğer insanların hak ve hukukuna saygı göstermediği gözlemlenmektedir. Bu sorunun temelinde ise insan haklarına saygı konusunda insanların eğitimsiz olması ve kaba kuvvet ile isteklerini yerine getirmeye hevesli olmalarıdır. Böyle bir sorunun varlığı genel olarak insanların haklarının gasp edilmesine ve sebepsiz yere insan ölümlerinin gerçekleşmesine neden olmaktadır. Bu durumun bölgede var olması; bölgede adaletin

¹⁸⁶ Kamil, *Karacadağ Türkmen Aşiretinde Arabuluculuk ve Arabuluculukta Dinin Etkisi: Siverek Örneği*, 29.

¹⁸⁷ K2, Kişisel Görüşme, 05 Temmuz 2025.

sağlanması ve sorunların çözümü için bir barış kurumun oluşmasını elzem hale getirmektedir. Bu kurum ise arabuluculuk kurumu olarak karşımıza çıkmaktadır.¹⁸⁸

Bubo ER ile yaptığımız mülakat neticesinde sulh ve tahkim kurumunda yer alan kişiler iki gruptan oluşmaktadır. Bunlar; rîsipîler ve din adamlarıdır.

Rîsipîler (aksakallılar), bölge halkının saygı duyduğu aşiret içinde sözü dinlenir kişilerden oluşmaktadır. Toplum içindeki etkinlikleri sayesinde bölgede çıkan sorunların çözümünde büyük rol oynarlar. Aşiret sistemi içerisinde aile büyüğü kavramı, Kürt toplumunda hâlâ geçerliliğini korumaktadır. Bu akil insanlar, aşiret üyeleri tarafından aşiret birliğinin ve dayanışmasının sembolü olarak kabul edilmektedir. Bu kişilerin seçilmesi, bazen babadan oğla geçerken bazen de süreç içerisinde kişinin aşiret içerisindeki emin, metanetli duruşu, zekâ ve sosyal ilişkilerdeki becerisi gibi özellikler sayesinde ön plana çıkabilmektedir.¹⁸⁹

Din adamları ise dinin manevi yönü sayesinde bu konuma erişmektedirler. Karacadağ yöresindeki en etkin din adamları ise şeyhlerdir. Bölgede tasavvufa olan muhabbet, şeyhlerin yöre halkı nazarında saygın olmasına vesile olmuştur. Bu durum, şeyhlere toplum üzerinde büyük bir etkinliğe sahip olmasını sağlamaktadır.¹⁹⁰

Tahkim kurumu içerisinde yer alan diğer bir din adamı grubu ise imamlardır. Ancak her imam için aynı şeyi söylemek mümkün değildir. Tahkim kurumunda yer alan imamların genel özelliklerine bakıldığında uzun zamandan beri imam olması, yöre halkı içinde belli bir saygınlığının bulunması, belli bir yaşa gelmiş olması ve aynı zamanda ilmi birikime sahip olması gibi özellikler sayılabilmektedir. Ayrıca dini merasimlerde sürekli aktif oluşları, imamların tanınırlık ve saygınlıklarını artıran bir diğer önemli meziyettir.¹⁹¹

2.2.1. Karacadağ yöresindeki sulh ve tahkim kurumunun hukukî dayanağı

İslâm hukuku açısından Karacadağ yöresindeki sulh ve tahkim kurumunun hukukî dayanaklarına bakıldığında, ilk olarak tahkim kurumunun toplum düzenini sağlama hususunda halk için önemli bir kurum olduğunu ve toplumdaki sorunların çözümünde önemli bir görev üstlenmesinden dolayı İslâm dinin temel prensiplerine

¹⁸⁸ Kamil, *Karacadağ Türkmen Aşiretinde Arabuluculuk ve Arabuluculukta Dinin Etkisi: Siverek Örneği*, 28.

¹⁸⁹ K2, Kişisel Görüşme, 05 Temmuz 2025.

¹⁹⁰ K2, Kişisel Görüşme, 05 Temmuz 2025.

¹⁹¹ K1, Kişisel Görüşme, 03 Temmuz 2025.

uygundur. Ayrıca sulh ve tahkim kurumunun, kişilerin can güvenliğinin sağlanması hususundaki yararları göz önünde bulundurulduğunda İslâm hukukunun koruma altına aldığı beş temel prensipten biri olan canın korunması prensibine de uymaktadır. Oluşan maddi zararlarının karşılanması ise İslâm dininin önem verdiği bir diğer önemli husus olarak karşımıza çıkmaktadır. Zira İslâm dininde zararının izale edilmesi ilkesi büyük bir öneme sahiptir.

Bu kurumun kendine has bazı yöresel kaideleri olsa da İslâm hukuku açısından caiz olduğunu ve aynı zamanda zorunlu bir kurum olduğu söylenebilir. Dolayısıyla tahkim müessesesi, meselelerini dini kurallara göre çözmeye çalışan yöre halkının barış isteğinin pratiğe dökülmüş hali olarak karşımıza çıkmaktadır. İslâm dininin temel kaynağı olan Kur’ân-ı Kerim’de sulh ve tahkim müessesesinin önemi hususunda Hucurât suresinde Allah şöyle buyurmaktadır. “İnananlardan iki grup dövüşecek olursa aralarını bulup düzeltin. Şayet biri diğerine tecavüzde bulunacak olursa artık tecavüzde bulunanla da Allah’ın emrine dönünceye kadar savaşın. Eğer sonunda dönerse bu durumda adaletle aralarını bulun ve adil davranın. Şüphesiz Allah adil olanları sever.”¹⁹²

Karacadağ yöresindeki sulh ve tahkim kurumunu, Hucurât suresinde belirtildiği gibi yöre halkından olan kişilerin arasını düzeltmek için kurulan bir müessese olarak kabul etmek gerekir. Ayrıca tahkim kurumu karar verdikten sonra iki topluluktan bir tanesi karara uymaz ise tahkim kurumunun bazı müeyyidelerine başvuracağını söyleyebiliriz. Örneğin toplumsal tedric, en önemli müeyyidelerinden bir tanesidir.

Müminlerin arasını düzeltme hususunda yine Hucurât süresinin 10. âyetinde şöyle buyrulmaktadır: “Bütün müminler kardeştir, öyleyse kardeşlerinizin arasını düzeltin. Allah’tan korkun umulur ki onun rahmetine erişesiniz.”¹⁹³ Kur’ân-ı Kerim’in bu âyetinde de müminlerin arasının bulunması hususunda Allah’ın emrinin kesin olduğuna ve âyette geçen “fe-eslihu” kelimesinin emir olarak Müslümanların yerine getirmesi gereken bir fiil olduğu söylenebilir.

Kur’ân-ı Kerim’in başka bir âyetinde ise şöyle buyurmaktadır: “Eğer mü’min iseniz Allah’tan korkup sakının, birbirinizin arasını düzeltin. Allah ve resulüne itaat edin.”¹⁹⁴ Bu âyeti de sulh ve tahkim müessesesi için şer’i bir delil olarak kabul etmek mümkündür.

¹⁹² el-Hucurât 49/9.

¹⁹³ el-Hucurât 49/10.

¹⁹⁴ el-Enfâl 8/1.

Hız. Peygamber'in sünnetinde ise sulh ve tahkim kurumuyyla ilgili şu örnekler zikredilebilir: Kuba halkının bir gün kavga ettiğini, hatta birbirlerine taş attığını duyan Hız. Peygamber ashabına “Hadi benimle gelin onların arasını düzeltelim.” dediği rivayet edilmektedir.¹⁹⁵ Ebu'l-Abbas Selh b. Said es-Said'in rivayet ettiğine göre beni Avf oğulları arasında kavga çıktığında Hız. Muhammed onları barıştırmak için hemen oraya intikal ettiğini rivayet etmektedir. Bu hadis-i şerifler göstermektedir ki, müminlerin arasını bulmak ve onları bir araya getirmek Hız. Peygamberin bizzat yaptığı bir uygulama olarak karşımıza çıkmakta ve müminlere bir örneklik teşkil etmektedir.

Karacadağ yöresindeki sulh ve tahkim kurumunun Sahabe uygulamalarıyla da bir paralellik arz ettiğini söylemek mümkündür. Nitekim Hız. Peygamberin vefatından sonra sahabelerin uygulamalarına bakıldığında sulh ve tahkim kurumuna aktif olarak müracaat ettikleri görülecektir. Raşid halifeler davaları, mahkemelerden önce sulh ve tahkim kurumuna yöneltilmişlerdir. Örneğin Hız. Ömer döneminde daha öncede ifade edildiği gibi Kûfe valisi olan Ebû Musa el-Eş'arî'ye gönderdiği bir mektupta uyuşmazlıklarda müminleri sulh ve tahkim kurumuna yönlendirmeyi istemiştir.¹⁹⁶ Aynı şekilde Hız. Ali ve Muâviye arasındaki uyuşmazlığın çözümü için iki taraf da tahkime müracaat etmişlerdir.¹⁹⁷ Bu iki hukukî dayanağın yanı sıra sahabe uygulamasında Hız. Osman döneminde de yargılama faaliyetinden önce tarafların tahkim kurumuna müracaat ettiklerini söylemek mümkündür.¹⁹⁸

Sonuç olarak İslâm dini barış dinidir. Yukarıdaki âyet, hadis ve sahabe uygulamasına dayanarak müminlerin arasını düzeltmenin Allah'ın bir emri olduğunu; Karacadağ yöresindeki tahkim kurumunun hukukî dayanağı İslâmî bir karakter taşımaktadır. Ayrıca zararın engellenmesi hususundaki İslâmî hassasiyet ve bu konudaki hukukî normlar sulh ve tahkim kurumu için hukukî dayanaklar olarak zikredilebilir.

2.2.2. Karacadağ yöresindeki sulh ve tahkim kurumunun hukukî niteliği

Karacadağ yöresinde çıkan uyuşmazlıkların çözümünde sulh ve tahkim kurumunun hukukî niteliği hakkında iki görüş mevcuttur. Bunlardan ilki bu kurumun bir sözleşme niteliği taşıdığı ile ilgili görüştür. Nitekim Diyarbakır'ın Çınar ilçesinin

¹⁹⁵ Buhârî, “Ezan”, 48.

¹⁹⁶ Serahsî, *Mebhut*, 20/134; İbn el-Kayyim, *İ'lâmü'l-muvakkîn*, 1/85.

¹⁹⁷ Yiğit, “Sıffın Savaşı”.

¹⁹⁸ Mâverdî, *el-Hâvi'l-kebîr fi fıkhî mezhebi'l-imam eş-şafî ve hüve şerhu muhtasari'l-müzenî*, 6/366.

Sevindik mahallesinde yaşayan Arif KAÇAN ile yaptığımız mülakatta tarafların kan davası çözümü neticesinde hakemler huzurunda birbirlerine bir daha saldırmayacakları hususunda söz verdiklerini aktarmaktadır. Ayrıca orada bulunan hakemlerin refakatiyle kutsal kitabımız olan Kur'ân-ı Kerim'in altından geçerek anlaştıkları aktarılmıştır.¹⁹⁹ Bu bilgiler ışığında sulh ve tahkim kurumunun yaptığı işlemlerin tarafların rızası ile gerçekleşen bir sözleşme olduğu değerlendirilmektedir.

İkinci görüş ise bölgede kurulan sulh ve tahkim kurumunda bulunan hakemlerin bir nevi vekil olarak kabul edilmesi görüşüdür. Söz konusu durum ise Güneydoğu Anadolu Bölgesindeki sulh ve tahkim kurumunun hukukî niteliğini vekâlet sözleşmesine benzetilmektedir. Konuyla ilgili Şanlıurfa Viranşehir ilçesinde imam olarak görev yapan Hamdin ÇELİK ile yaptığımız mülakatta bize şunları aktarmaktadır:

Karacadağ yöresindeki kan davaların çözüm sürecinde sulh ve tahkim kurumunun çabaları takdire şayandır. Uyuşmazlık yaşayan taraflar, sulh ve tahkim kurumunda bulunan hakemlere müracaat ederek uyuşmazlığın çözümü için yardım isterler. Bazen bu kurum uyuşmazlık yaşayan tarafların talebi olmasa dahi kendiliğinden harekete de geçtiğine şahit olmaktadır. Bununla birlikte sulh ve tahkim kurumu üyeleri bir nevi tarafların vekili gibi hareket ettiklerini söylemek mümkündür. Ancak her ne kadar hakemler bir vekil gibi hareket etseler de bu vekillik mutlak değil mukayyettir. Çünkü kurumun verdiği kararlar ancak tarafların onayı doğrultusunda işlevselliğe sahip olmaktadır.²⁰⁰

Karacadağ yöresindeki sulh ve tahkim kurumunun hukukî niteliği hakkındaki bu iki görüşün nispetten İslâm hukuku ile uyum içinde olduğunu söylemek mümkündür. Nitekim İslâm hukukunda sulh ve tahkim kurumunun hukukî niteliği hakkında üç görüş mevcuttur. Bunlar kurumun bir sözleşme, kazaî nitelik ve vekâlet sözleşmesi olduğunu ifade eden görüşlerdir.²⁰¹ Tahkimde görev alanlarla yaptığımız görüşmelerde tarafların yaklaşımları tahkimin Şâfi mezhebindeki yaklaşımı ortaya koyduğunu söylemek mümkündür. Özellikle bu tür meselelerdeki tahkimin tarafların rızalarının şart olması ve hakemlerin vekil olarak hareket etmeleri Şâfi mezhebinin görüşünü yansıtmaktadır.²⁰²

Bölgedeki sulh ve tahkim kurumuyla ilgili yukarıdaki mezkûr görüşleri İslâm hukuku açısından değerlendirdiğimizde bu kurum ister sözleşme nitelikli olsun isterse

¹⁹⁹ K3, 04 Temmuz 2025.

²⁰⁰ K4, Kişisel Görüşme, 05 Temmuz 2025.

²⁰¹ el-Cebelî, *en-Nazariyyetü'l-âmme li't-tahkîm: dirâse mukârene bi'l-fikhi'l-İslâmî ve'l-enzîmeti'l-vaz'îyye*, 63.

²⁰² Yusuf EŞİT, *İslam Kamu Hukukunda Devlet Birey İlişkisi (Şâfi Mezhebi örneği)* (Diyarbakır: Dicle Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2016), 64.

de vekâlet nitelikli olsun her iki durumda da uygulanmasının İslâm hukuku açısından geçerli olduğunu söylemek mümkündür. Ancak bu kurum kazaî nitelik taşımamaktadır. Çünkü bölgede kurulan sulh ve tahkim kurumlarının mahkeme özelliği taşımaması, devlet ile herhangi bir yargısal bağının bulunmaması nedeniyle kazaî nitelikten yoksundur.

2.2.3. Karacadağ yöresinde kurulan sulh ve tahkim kurumunda bulunan hakemlerinin vasıfları

Karacadağ yöresindeki sulh ve tahkim kurumunda bulunan üyeler iki gruptur. Bunlar bölgenin ileri gelenlerinden oluşan rîsipîler (aksakallılar) ve din adamlarıdır. Genel olarak ilk grupta yer alan kişiler hakemlerde bulunması gereken vasıfların bazılarının yoksun oldukları ifade edilebilir. Bu grupta bulunan kişilerin güvenilir, akli melekelerinin tam, tahkimi etkileyecek bedeni kusurlarının olmadığı söylenebilir. Sayılan meziyetlerle birlikte bu akil kişilerin toplum tarafından saygın olarak kabul edilen, nüfuz sahibi, ikna kabiliyetleri yüksek, sabırlı kimselerdir. Yukarıdaki mezkûr meziyetlerin hakemlerde bulunması gereken vasıflarla ortak özellikler olduğu aşikârdır. Ancak ilmi açıdan özellikle fıkıh uzmanlığı konusunda bu üyelerinin genel olarak eksik olduğu açıktır. Nitekim bu üyelerin geneli eğitim düzeyleri düşüktür. Bu kişilerden bazıları okuryazar bile değildir. Bununla birlikte sayıları az olmakla birlikte bu üyelerden bazılarının okuryazar veya ilköğretim mezunu olduğuna da şahit olmaktadır. Sözlü gelenekten beslenen bu üyelerin belli şartlarla İslâm hukukunun da kabul ettiği örfi geleneği iyi bir şekilde bildikleri için sulh ve tahkim kurumunda barışı sağlamada büyük katkıları olmaktadır.²⁰³ Bu kişiler hakem heyetlerindeki varlıkları, tarafların alınacak karara rıza göstermeleri için gerekli soft powera (yumuşak güç) sahip kimselerdir. Bunların varlığı kararların uygulanmasını sağlayan bir güç gibi değerlendirmek mümkündür.

Bölgedeki sulh ve tahkim kurumunda bulunan bir diğer grup ise din adamlarıdır. Bu grup da kendi içerisinde iki fırkaya ayrılmaktadır. Bunlar imamlar ve şeyhlerdir. Yöre halkının İslâm dinine olan saygılarından dolayı din adamlarının barış sürecinde etkin rol oynamasına vesile olmaktadır. Kan davalarında din adamlarının sulh ve tahkim kurumlarında bulunması İslâm dininin bölgedeki meselelerin çözümünde ne kadar etkili

²⁰³ K1, Kişisel Görüşme, 03 Temmuz 2025.

olduğunu ortaya koymaktadır. Ancak kurumun bu üyelerini de hakemlik vasıfları açısından değerlendirdiğimizde karşımıza iki farklı sonuç çıkmaktadır. Çünkü her ne kadar bu iki grup din adamı olarak kabul görülseler de istisnaları olmakla beraber şeyhlerin büyük bir bölümü İslâm hukukuna vakıf değillerdir.²⁰⁴ Bu şeyhler yöre halkı tarafından sevilip sayılmakla birlikte İslâm dininin tasavvufî boyutunu temsil etmektedir. Ancak toplum tarafından saygı gören bu kişilerin sulh ve tahkim kurumunda yer almaları barışın oluşmasında büyük katkı sağlamaktadır. Bu vasıfla birlikte hakemlerde bulunması gereken diğer vasıfların Şeyhlerde bulunduğunu göz ardı etmemek gerekir. Din adamlarının diğer grubu olan imamlar ise ister geleneksel kültürle iyi bir medrese eğitimi almış olsun isterse de İlahiyat fakültelerinde eğitim görmüş olsun İslâm hukukuna genel hatlarıyla vakıf kişilerdir. Bu meziyetlerinin yanı sıra imamlar, hakemlerde bulunan diğer vasıflara sahiptir.²⁰⁵

2.2.4. Karacadağ yöresinde kurulan sulh ve tahkim kurumunun İslâm hukukundaki tahkime elverişliliği

Karacadağ yöresinde meydana gelen kan davalarının muhtelif sebepleri vardır. Diyarbakır'ın Çınar ilçesi Çakırlı mahallesinde yaşayan Hasan ARLON ile yaptığımız mülakatta bölgedeki kan davalarının en önemli sebeplerinden bazılarının şunlar olduğunu aktarmıştır: Toprak meseleleri, kız kaçırma ve kan davalarında meydana gelen ölümler vs.²⁰⁶

Ancak kan davaları yukarıdaki mezkûr sebeplerin dışında başka sebeplerden de kaynaklanabilmektedir. Örneğin kültürel, eğitim ve bölgedeki devlet otoritesinin zayıf olması gibi sebepler zikredilebilir. Lâkin tahkime elverişlilik deyince akla, kişilerin hak sahibi olduğu durumlar gelmektedir. Örneğin kişinin mülkiyetinde bulunan tarla hakları veya kısas konusundaki diyet gibi haklar kastedilmektedir. Bu sebepten ötürü devletin bölgedeki otorite sorunu, eğitim ve kültürel sebepler tahkime konu olamaz. Nitekim örnek olarak verdiğimiz bu durumların hiçbirinde kişiye ait bir menfaatin tahsisi mümkün değildir.

İslâm hukukunda tahkime konu olan durumları değerlendirdiğimizde ilk olarak hakların aidiyeti konusunu açıklığa kavuşturmamız gerekmektedir. Bilindiği gibi İslâm

²⁰⁴ K1, Kişisel Görüşme, 03 Temmuz 2025.

²⁰⁵ K1, Kişisel Görüşme, 03 Temmuz 2025.

²⁰⁶ K5, Kişisel Görüşme, 05 Temmuz 2025.

hukukunda haklar dört kısımda tasnif edilmiştir. Bunlar sırf Allah hakkıdır ki ibadet, iman gibi haklar bu gruba girmektedir.²⁰⁷ İkinci grup ise sırf kullara özgü haklardır. Örneğin borç veya ticari ilişkiler sonucunda elde edilen haklar gibi. Üçüncü grup haklar ise Allah hakkının ağır bastığı haklardan oluşmaktadır. Kişisel kamu hakları bu haklara örnek olarak zikredilebilir. Dördüncü hak ise kul hakkının ağır bastığı karma haklardır. Kısas cezası gibi durumlar bu grupta tasnif edilebilir.²⁰⁸ Saydığımız mezkûr haklardan kulları ilgilendiren kısımlar tahkime konu olabilmektedir.²⁰⁹

Bölgedeki kan davalarına bakıldığında genellikle bu davaların sebepleri kişileri ilgilendiren haklardan kaynaklanmaktadır. Örneğin çoğunlukla tarla sınırlarının ihlal edilmesi gibi sebeplerle karşılaşmaktayız. İslâm hukukunda da bir hakkın tahkime konu olabilmesi için Allah hakkı olmaması ve kamu menfaatinin söz konusu olmaması gerekmektedir. Karacadağ yöresindeki kan davalarında tahkime konu olan hakların ekseriyetle kul hakkını kapsamaması nedeniyle İslâm hukukuna göre tahkime konu olması caizdir. Genel olarak yörede tahkime konu olan davaların Allah hakkı ve kamu menfaatinin söz konusu olmadığına şahit olmaktadır.

Ancak bölgede sulh ve tahkime konu olan başka bir mesele daha vardır ki bu meselenin İslâm hukuku açısından tahkime konu olması caiz değildir. Bu mesele davalarda ihtilaf konusu olan devlet hazinesine ait arazileridir. Bazen uyuşmazlık yaşayan tarafların üzerinde anlaşmaya varamadıkları toprak parçasının devlet kayıtlarında mera, orman veya devlete ait bir arazi parçası olmaktadır.²¹⁰ Söz konusu bu araziler bölgede kurulan sulh ve tahkim kurumuna konu olmakta ve mezkûr arazilerin taraflar arasında bölüşülmesi yoluna gidilmektedir. Bu taksim sebebiyle mera alanları zarar görmekte ayrıca orman arazileri de tarıma açılmaktadır. Söz konusu taksimatın kamu zararına neden olduğu açıktır. İslâm hukuku açısından devlete ait olan bir arazinin veya kamunun menfaatine tahsis edilen bu gibi alanların tahkime konu olması uygun caiz değildir. Ancak mezkûr hadise dışında genel olarak bölgedeki sulh ve tahkim kurumu kişisel hakları konu edinmektedir.

²⁰⁷ İbn Kayyim, *İ'lâmü'l-muvakkîn*, 1/108; Bardakoğlu, "Hak".

²⁰⁸ Abdulkadir Udeh, *et-Teşri'u'l-cinâi'l-İslâmî mukârenen bi'l-kânûni'l-vad'i* (Beyrut: Dârü'l-Kütübî'l-Arabî), 2/158; :Yaylalı, *İslâm Hukukunda Sulh*, 145.

²⁰⁹ Zeydân, *el-Veciz*, 82-86; Bardakoğlu, "Hak".

²¹⁰ K5, Kişisel Görüşme, 05 Temmuz 2025.

2.2.5. Karacadağ yöresindeki sulh ve tahkim kurumunun sona erme nedenleri

Murat Amaç ile yaptığımız mülakatta Karacadağ yöresindeki sulh ve tahkim kurumlarının iki şekilde sona erdiğini ifade etmiştir. Bunlardan ilki sulh ve tahkim kurumlarının üzerlerine düşen vazifeyi eksiksiz yaparak taraflar arasındaki uyuşmazlığı sonlandırmasıdır. Diğer şekil ise bir çözümün üretilmemesi nedeniyle tahkimin tıkanması ve söz konusu tahkimin kendiliğinden münfesihi olmasıdır. Ayrıca tahkimin işlevselliğini kaybetmesi nedeniyle taraflar bazen tahkimde yer alan kişilerin bir daha bu konuda çaba göstermemelerini de istemektedir. Bu durum bir nevi hakemlerin azledilmesini ifade etmektedir.²¹¹

Meseleye İslâm hukuku perspektifinden bakıldığında sulh ve tahkim kurumunun hakemlerin verdiği kararları tarafların tanımaması durumunda ayrıca hakemlerin hakem veya hakemler tayin etme yetkileri mevcut değilse kurum münfesihi olmaktadır.²¹² Bu durum ister bir sözleşme niteliği taşıyın isterse de bir vekâlet niteliği olsun aynıdır. Kuruma bir sözleşme nazarıyla baktığımızda sözleşmenin münfesihi olduğunu söyleyebiliriz. Bir vekâlet niteliği taşıdığını kabul ettiğimizde ise vekâletin ortadan kalktığı kanaatindeyiz. Benzer bir şekilde bölgede kurulan sulh ve tahkim kurumunun ihtilafı çözmede tarafları uzlaştıramama durumu da söz konusudur. Yani taraflar arasında ittifak sağlanamaması durumunda bölgede kurulan sulh ve tahkim kurumları münfesihi olmaktadır.

Meselenin bir diğer önemli noktası İslâm hukuku açısından sulh ve tahkim kurumundaki hakem veya hakemlerin azledilmesi durumudur. İslâm hukuku açısından taraflardan her birinin hakem veya hakemleri azletme yetkileri bulunmaktadır. Bu durum bölgede kurulan sulh ve tahkim kurumlarında da söz konusudur. İslâm hukukunda olduğu gibi taraflardan her biri hakem veya hakemleri azletme yetkisine sahiptirler. Konu, bu yönüyle bölgedeki sulh ve tahkim kurumlarının İslâm hukukuna sadık kaldıklarını göstermektedir.²¹³ Ancak bir hususu açıklamakta yarar vardır. Azletme işlemi hakem veya hakemlerin karar vermesinden önce gerçekleşmesi gerekmektedir. Karardan sonra yapılan azletme işlemleri İslâm hukukuna göre

²¹¹ K1, Kişisel Görüşme, 03 Temmuz 2025.

²¹² Koral, *Yeni ve Eski Hukukumuzda Tahkim*, 18-19.

²¹³ Sadrü'sh-Şehîd, *Şerhu Edebi'l-Kâdî li'l-Hassâf* (Bağdat: 1977), 4/59.

geçersizdir.²¹⁴ Bu durum bazen bölgede bulunan tahkim kurumunda da meydana gelebilmektedir.

2.3. Karacadağ Yöresindeki Kan Davalarında Diyet ve İslâm Hukuku

Diyet, “can veya vücut bütünlüğü karşısında işlenen suçlardan ister taksirle isterse de kisasın uygulanmayacağı herhangi kasıtlı bir davranışla olsun ortaya çıkan zararın temin edilmesi için verilen mali cezaya” denilir.²¹⁵ Diyetin verilmesinin temel prensibine bakıldığında asıl amacın ortaya çıkan zararın malî olarak giderilmesidir.

Karacadağ yöresinde meydana gelen kan davalarında kasıtlı olsun veya olmasın meydana gelen ölüm veya vücut bütünlüğüne karşı oluşan zararlarda arabuluculuk kurumunun hükmettiği maddi bir bedel bulunmaktadır. Bu bedelin nasıl temin edildiğini tespit etmek için Mardin’in Derik ilçesi Şerefli mahallesinde ikamet eden Mehmet Salih SAKLANMAZ ile yaptığımız mülakatta şunları aktarmıştır:

Arabuluculuk kurumunun en önemli görevlerinden bir tanesi bölgede barışın temin edilmesi için husumetli ailelerin birbirine verdiği zararların karşılanmasıdır. Bu diyetin belirlenmesinde ise herhangi bir örf ve âdet bulunmamaktadır. Zararın büyüklüğü ve aynı zamanda ailelerin ekonomik durumları göz önünde bulundurularak bir diyet tespitinde bulunmaktadır. Bir örnek vermek gerekirse farklı iki olayda iki kişinin yaşamını yitirmiş olduğunu varsayalım. Bu iki farklı olayda ölenlerin diyetinin aynı olacağını söylemek mümkün değildir. Bu konuda arabuluculuk kurumunun takdir yetkisi bulunmaktadır. Ancak bu takdir yetkisi sadece bir öneriden ibarettir. Bazen arabuluculuk kurumunun takdir ettiği diyet zarara uğrayan aile tarafından kabul edilmemektedir. Özetlemek gerekirse diyetin belirlenmesinde arabuluculuk kurumunun herhangi bir kuralının bulunduğunu söylemek güçtür. Bu nedenden dolayı arabuluculuk kurumunun hükmettiği diyetler farklılık göstermektedir.²¹⁶

Bizim de kendi gözlemlerimiz sonucunda edindiğimiz kanaate göre diyet konusundaki farklılıkların olmasının nedenlerinden bir tanesi ise aileler arasındaki güç dengesinin farklı olmasıdır. Bu durumun temel prensibi zarara uğrayan aile eğer güçlüyse, aileye büyük bir diyet ödenir. Ancak zarara uğrayan aile zayıf bir aile ise, diyet vermesi gereken taraf miktarı fazla olan bir diyete yanaşmamaktadır.

²¹⁴ Muharrem Balcı, *İhtilâfların Çözüm Yolları ve Tahkim* (İstanbul: Danışman Yayınları, 1999), 77.

²¹⁵ er-Remli, *Nihayetü'l-Muhtac*, 7/315.

²¹⁶ K8, Kişisel Görüşme, 05 Mart 2025.

İslâm hukuku açısından bakıldığında diyetlerin ödenmesi hususunda bazı kaideler bulunmaktadır. Herhangi bir nedenden dolayı kısasın uygulanamaması veya kısas sahibinin kısas hakkından vazgeçmesi sonucunda oluşan zararın karşılanması için diyet ödeme yoluna gidilmektedir. İslâm hukukunda diyet için üçlü bir tasnif kullanılmaktadır. Bunlar öldürme ile sonuçlanan fiillerde hükmedilen “diyet”, organ telefi sonucunda hükmedilen diyet ki buna “erş” denilir. Bunların dışında Hâkim’in takdir yetkisine bırakılan diyete ise “erşi gayri mukadder” veya “hükmi adl” denilmektedir.²¹⁷ İslâm ceza hukukunda diyet cezalarıyla ilgili konularda ana kaynaklarımız Kurân-ı Kerim ve Hz. Peygamberin sünnetidir. Bununla birlikte diyet konularıyla ilgili sahabelerin görüş ve uygulamaları da mevcuttur. Kur’ân-ı Kerim’de diyetlerin ödemesi konusunda diyetin ödenmesi gerektiği vurgulanmaktadır.²¹⁸ Ancak diyetlerin miktarı konusunda Kur’ân-ı Kerim’de herhangi bir bilgi yer almamaktadır. Bunun için de Hz. Peygamberin sünnetine müracaat edilmektedir.²¹⁹

İslâm hukukçularından Kâsânî (ö.1191/587) dönemindeki İslâm hukukçularının Müslüman ve hür bir erkeğin diyetinin yüz deve olduğu hususunda ittifak ettiklerini aktarmaktadır.²²⁰ Konuyla alakalı klasik dönemde İslâm hukukçuları arasında bir ihtilaf bulunmamaktadır. Bunun en önemli nedeni ise Hz. Peygamber diyet olarak yüz deve ödenmesi gerektiğini belirtmiştir.²²¹ Diyetlerin ödenmesinde deve ile ödeme yapmak asıl olmakla birlikte Hz. Peygamberin hadislerinde diyetin sığır, koyun, altın, gümüş ve elbise gibi metalarla da ödenebileceği nakledilmektedir.²²² Ancak bu eşyaların yüz deve miktarına eşdeğer olması gerekir.

Mezhep imamlarından gelen farklı rivayetleri esas alarak Müslüman hür ve erkek olan bir kişinin diyetinin 100 deve, 2.000 koyun, 200 sığır, 200 çift elbise, 12.000 dirhem ve 1.000 dinar olarak tespit edilmiştir. Ancak imam Ebû Hanîfe dirhem 10.000 dirhem olduğuna hükmetmiştir. Ebû Hanîfe’nin dirhem konusundaki içtihadın temelinde dönemindeki dirhem 10.000 dirhem değeriyle ilgili olduğu aşikârdır.²²³

²¹⁷ Ali b. Muhammed es-Seyid eş-Şerif el-Cürcani, *Mu’cemu’t-Ta’rifat* (Birleşik Arap Emirlikleri: Daru’l-Fadile), 17; Mahmud Abdurrahman Abdu’l-Mun’im, *Mu’cemu’l-Mustalahati ve’l-Elfazı’l-Fıkhiyye* (Birleşik Arap Emirlikleri: Daru’l-Fadik), 1/132; Ali Şafak, “Erş”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Erişim 29 Eylül 2024).

²¹⁸ en-Nisâ 4/92.

²¹⁹ Bardakoğlu, “Diyet”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Erişim 29 Eylül 2024); Çolak, *İslâm Ceza Hukuku*, 134-135.

²²⁰ el-Kâsânî, *Bedâ’iu’s-sanâi fî tertibi’s-şerâi*, 10/302.

²²¹ Ebû Dâvûd, “Diyât”, 25; Tirmizî, “Diyât”, 2; İbn Mâce, “Diyât”, 5.

²²² Ebû Dâvûd, “Diyât”, 18; İbn Mâce, “Diyât”, 6; Nesâî, “Kasâme”, 32.

²²³ Ebû’l-Hasen Burhânüddîn Alî b. Ebî Bekr b. Abdilcelîl el-Fergânî el-Mergînânî, *el-Hidâye şerhu Bidâyeti’l-mübtedî* (Kahire: Dâru’s-Selâm), 7/106-107.

Öldürme dışında müessir fiiller sonucunda meydana gelen zararlar da diyetler ayrı ayrı tespit edilmiştir. Bununla birlikte vücutta bulunan tekli organlar için tam diyet, vücutta var olan ikişer organlar için yarım diyet, vücutta bulunan parmak gibi onar tane bulunan organlar için diyetin onda birine hükmedilmiştir. “Caîfe” dediğimiz karın ve göğüs yaralanmalarında diyetin üçte biri “Mûdîha” olarak ifade ettiğimiz baş ve yüz yaralanmalarında ise diyet beş deve olarak tespit edilmiştir.²²⁴

İslâm ceza hukukunda diyet ödenirken, kadın ve erkekler için diyetler farklılık arz etmektedir. Klasik dönemde bu farklılıklar tartışma konusu olmamıştır. Ancak bu durum kadın aleyhinde bir dezavantaj yarattığı iddiasıyla günümüz İslâm hukukçuları açısından tartışma konusu olmuştur. İslâm ceza hukukunda hür Müslüman bir kadının diyeti hür Müslüman bir erkeğin diyetinin yarısı olarak tespit edilmiştir. Klasik dönem İslâm ceza hukukunda kadının diyeti hakkında herhangi bir tartışma yer almamaktadır. Ancak günümüz İslâm ceza hukuku açısından iki farklı içtihat olduğunu söylemek mümkündür. Bunlardan ilki klasik dönem ceza hukukuna riayet eden içtihat, diğeri ise erkek ve kadın diyetinin eşit olduğunu savunan içtihattır. Bir Müslüman kadının diyeti hür Müslüman bir erkek diyetiyle aynı olduğunu savunan günümüz âlimlerinin başında Muhammed Ebu Zehre (ö.1974) yer almaktadır.²²⁵

Klasik dönem İslâm ceza hukuku açısından diyet miktarının belirlenmesinde sünnetin verilerinden yararlanarak objektif bir değerin belirlendiğine şahit olmaktayız. Ancak Karacadağ yöresindeki kan davalarında diyetin miktarının belirlenmesinde objektif bir ölçü bulunmamaktadır. Günümüzdeki şartları göz önünde bulundurarak 100 adet devenin büyük bir maddi meblağ olduğu ortaya çıkmaktadır. Yaptığımız araştırmalar neticesinde bir adet devenin yaklaşık 200 bin Türk lirası olduğu ve 100 devenin ise 20.000.000 Türk lirasına denk geldiği tespit edilmiştir.²²⁶ Ayrıca arabuluculuk kurumu bu miktarda bir değere hikmetse bile her ailenin bu miktarı ödemesi imkân dâhilinde değildir.

Hz. Muhammed döneminde develerin bolluğu, dönemimizle asr-ı saadet dönemi arasındaki ekonomik farklılıklardan dolayı bu konunun tekrardan değerlendirilmesi gerektiği kanaatindeyiz. Kur’ân-ı Kerim’de yukarıda da ifade edildiği gibi sadece diyetin ödenmesi konusunda ifadeler kullanıldığı, miktarı hakkında ise herhangi bir miktarın belirlenmediğini ifade etmiştik. Hz. Muhammed tebliğ görevinin yanında

²²⁴ Meydânî, *el-Lübâb fî şerhi’l-Kitâb*, 3/38-40.

²²⁵ Bardakoğlu, “Diyet”; Çolak, *İslâm Ceza Hukuku*, 134-135.

²²⁶ Sahibinden.com üzerinden bir devenin fiyatı ortalama olarak tespit edilmiştir. Sahibinden.com (S), “Sahibinden Deve Fiyatı” (Erişim 29 Kasım 2024).

başka görevlerinin de olduğu ve bunlardan bir tanesinin de teşriî görevi olduğu aşikârdır. Bu görevin gereği dönemin şartlarına göre diyet için bir değer miktarı tayin ettiği kanaatindeyiz. Asr-ı saadet döneminden sonra da gelen müçtehit imamlar Hz. Peygamberin belirlemiş olduğu değer miktarına riayet ettiklerini gözlemlenmekteyiz. Zamanın geçmesiyle birlikte ekonomik şartların da değiştiği açıktır. Örneğin yukarıda da belirttiğimiz gibi mezhep imamları bir diyetin 12.000 dirhem gümüşe denk geldiğine içtihat etmişlerdir. Ancak Ebû Hanîfe bunun 10.000 dirhem gümüş olduğunu belirtmiştir. Günümüzde kullandığımız tartı ile 10.000 dirhem 38 kilo 400 g gümüşe denk gelmektedir. Günümüzde ise gümüşün gram değeri 34 TL'dir. Gümüş fiyatı göz önünde bulundurulduğunda bir diyet fiyatının 1.305.600 TL olduğu tespit edilmiştir. (29.11.2024). Ancak yukarıda da ifade ettiğimiz gibi deve fiyatlarında bir diyetin fiyatı 20.000.000 Türk lirası değere ulaşabilmektedir. Bu örneklerden de yararlanarak zamanın değişmesiyle birlikte ekonomik şartların da değiştiği açıktır. Hazreti Peygamberimiz teşriî görevini yerine getirirken kendi döneminin ekonomik şartlarını göz önünde bulundurduğu açıkça belirtmek gerekir. Bu noktada Ebû Hanîfe'nin dirhem bazlı yaklaşımının değişen ekonomik koşullara göre günümüz diyet kararları için de geçerlidir. Karacadağ yöresi örneğinde arabulucuların taraflar arasında diyeti belirlerken İslâm hukukunun belli kuralından (yüz adet deve veya on bin dirhem) ziyade tarafların durumu ve rızasını esas alan bir yol ile anlaşmaya gittikleri görülmektedir. Arabulucuların gayesi konuya dair İslâm hukukunun yazılı bir kuralını uygulamak değil toplumsal barışı tesis etmek, kan davasının oluşumunu ya önlemek ya da bitirmektir.

2.4. Karacadağ Yöresindeki Kan davaları Sebeplerinin İslâm Hukuku Açısından Değerlendirilmesi

2.4.1. Toprak ve sınır anlaşmazlıkları ve İslâm hukuku

Karacadağ yöresindeki kan davalarının belki de en önemli nedenlerinin başında tarla ve sınır anlaşmazlıkları gelmektedir. Bu durumun temel nedenlerine indiğimizde bunlar; miras yoluyla tarlalarının paylaşmasından çıkan anlaşmazlıklar, bölgedeki tapu sorunları ve komşu köyler arasındaki sınır anlaşmazlıkları şeklinde zikretmemiz mümkündür.²²⁷

²²⁷ Kaya, *Karacadağ Türkmen Aşiretinde Arabuluculuk ve Arabuluculukta Dinin Etkisi: Siverek Örneği*,55.

Bu nedenlerden ilki olan miras yoluyla tarla veya arsa paylaşımlarında taraflar genellikle akrabadır. Tarafların bir türlü anlaşmamalarının nedenleri arasında, tarafların kendilerine düşen paya itiraz etmelerinden kaynaklanmaktadır. Hal böyle olunca taraflar arasında çıkan sözlü tartışmalar büyüyerek kavgalara hatta ölümlere yol açmaktadır. Genellikle olaylarda bölgede saygınlıkları olan kişiler arabulucu olarak tartışma ve kavgaların büyümesini engellemektedir.

İkinci neden olan bölgedeki tapu sorunları ise daha büyük kavgaların ortaya çıkmasına hatta taraflar arasında kan davalarının ortaya çıkmasına sebebiyet vermektedir. Bu durumun temel nedeni devletin bölgede tapu sorunlarının çözümünde yetersiz kalması ve bölgedeki ahalinin kadastro konusunda anlaşmamasından kaynaklanmaktadır. Ancak zamanla bölgedeki meraların tarla olarak kullanılmaya başlanması, beraberinde kavgaları da artmıştır. Özellikle bölgedeki kırsal kesimlerde köylülerin yaşam alanlarının tapusuz hazine arazisi olması konut yapımlarında sorunların ortaya çıkmasına neden olmuştur.

Karacadağ Türkmen aşiretine mensup olan Mehmet Işıktır başlarından geçen bir olayı şöyle aktarmaktadır:

Bizim köyde dedeme ait bir tarla vardı. Köyde tanıdığımız olan bir kişi, tarlanın yanında bir ev yaptırmak istedi. Dedem bu kişiyi ne kadar uyarsa da adam tarlanın yanında evin temellerini attı. Bunun üzerine amcam bir kere daha konuşmak için adamın yanına gittiğinde aralarında kavga çıktı. Kavga büyüyerek amcamın başının kırılmasına neden oldu. Daha sonra diğer amcalarım olaya dâhil olarak kavganın büyümesine neden oldular. Bu olayda birçok kişi yararlandı. Daha sonra araya arabulucu olarak Hacı Abdülkerim İrim, Hacı Hasan Kaya ve Vehbi Atsız araya girerek olayın büyümesini engellediler.²²⁸

Son olarak komşu köy ve aşiretler arasında ortaya çıkan sınır anlaşmazlıklarından bahsetmek mümkündür. Özellikle bu tür anlaşmazlıklarda bölgede büyük sorunlar ortaya çıkmaktadır. Bu durumun böyle olmasının sebebi, sınır anlaşmazlıkların başında devlet hazinesindeki orman veya arazilerin yok sayılması ve sınırdış olan komşu köy ve aşiretler arasında devlet hazineleri üzerinde hak iddia etme talepleri gelmektedir. Bu tür sorunların yaşanması bölge halkı açısından büyük bir tehdidi beraberinde getirmektedir. Öyle ki bu sorunlar sebebiyle kan davaları oluşmakta ve bu davalar yıllarca bölge halkını tedirgin etmektedir.

²²⁸ Kamil, *Karacadağ Türkmen Aşiretinde Arabuluculuk ve Arabuluculukta Dinin Etkisi: Siverek Örneği*, 58-60.

Mardin'in Derik ilçesi Şerefli mahallesinde ikamet eden Seyfettin ER ile yaptığımız mülakatta bizlere şunları aktardı:

2017 yılında bizim köy ile komşu bir köy arasında çeltik tarlasını ekimi nedeniyle büyük bir sorun yaşanmıştı. İlk olarak mahkemeye başvurular yapılarak olayın halledilmesi istenmişti. Mahkeme bizim köyün lehine karar vermesine rağmen diğer köy bu kararı yok saymış ve neticede iki köy arasında büyük bir kavga yaşanmıştı. 2017 yılının Ramazan ayına denk gelen bu kavga, sonunda çatışmaya dönüştü. İki köyün farklı aşiretlere mensup olmaları nedeniyle bizim aşiret olan Metina aşireti ve diğer köyün aşireti olan Mehelya aşireti arasında büyük bir gerginlik yaşanmıştı. Neyse ki araya sağduyulu arabulucular girerek olay tatlıya bağlanmıştır.²²⁹

İslâm hukuku açısından Karacadağ yöresindeki arazi ve sınır anlaşmazlıklara değinecek olursak şunlar aktarabilir: İlk olarak bölgedeki sınır anlaşmazlıkların en önemli sebeplerden bir tanesi geçmiş zamanlarda mera olarak kullanılan arazilerin tarıma açılmak istenmesidir. Bu meralar hiç kimsenin tasarrufunda olmayan araziler olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu nedenden dolayı bu araziler devlet arazisi olarak kabul edilir. Ancak bölge halkı bu arazileri ziraata elverişli hale getirerek kullanıma açmak istemektedir. Bu durum İslâm hukukunda ihyâ başlığı altında değerlendirilen bir konu olarak karşımıza çıkmaktadır. İhya ise “bir kişi veya kurumun mülkiyetinde olmayan verimsiz arazinin belli bir emek harcanarak kullanıma elverişli hale getirilmesini” ifade etmektedir.²³⁰

Mevât arazinin dirilmesi uygulaması İslamiyet öncesi Arabistan yarımadasında yağmur suyunun toplanması, kuyu açmak vb. (ve benzeri) arazinin tarım, hayvancılık ve mesken olarak kullanılmaya açılması olduğunu söylemek de mümkündür.²³¹ Bu uygulama Hz. Peygamber döneminde ve Hulafâ-yi Râşidîn dönemlerinde de devam eden uygulama olarak karşımıza çıkmaktadır.²³²

Mevât arazi genel bir tabir ile ifade etmek gerekirse “üretim, ziraat ve mesken yapmak amacıyla belli bir emek harcanarak hâli hazırda kullanılmayan ve kimsenin tasarrufunda olmayan, kamu malı sayılmayan bağımsız bir araziye üretime kazandırmak ve bu arazilerden menfaat elde etmektir”.²³³ Mevât arazinin belirlenmesinde iki temel

²²⁹ K6, Kişisel Görüşme, (Erişim 03 Temmuz 2025).

²³⁰ Hamza Aktan, “İhyâ”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Erişim 02 Aralık 2024).

²³¹ Cevâd Ali, *El-Mufasssal fî Târîhi'l-'Arabi Kable'l-İslâm* (Ankara: Ankara Okulları Yayınları, 2018) 1/152-153.

²³² Ya'kub b. İbrahim Ebû Yûsuf, *el-Harâc* (Kahire: Matbaatü's-Selefiyye, 1397), 64-65.

²³³ Buradaki kamu malından maksat devlet hazinesi olduğu açıktır. Bu tabir devlet mülkiyeti ve yaralanma hakkını değil, özel veya tüzel hiç kimsenin bu malın sahibi olduğunun bilinmemesini ifade eder.

nokta vardır. Bunlardan ilki arazinin kullanılmıyor olması, ikinci unsur ise bu arazinin sahihsiz olmasıdır. Bu konuda Hz. Peygamberden gelen rivayetler şu şekildedir: “İşletilmeyen arazi önce Allah ve Resulü, sonra da sizindir”.²³⁴ İkinci rivayet ise; “Kim ölü araziye diriltir ise arazi ona ait olur”²³⁵.

Geçmişte bir sahibinin olduğu bilinmekle birlikte sonradan sahihsiz olan toprakların mevât arazi olarak kabul edilip edilmeyeceği hususunda ise fakihler arasında farklı görüşler mevcuttur. Ebû Hanîfe, İmam Ebû Yûsuf (ö.182/798), bazı Hanbelîler ve Ca’ferîler bu tür arazileri mevât arazi olarak değerlendirirken, İmam Muhammed (ö. 189/805) ise bu araziye Müslümanların ortak arazisi olarak kabul etmektedir. İmam Şâfiî ve Hanbelîlerin çoğunluğa göre ise bu tür araziler devletin hazinesinin malı olarak kabul edilmesi gerekmektedir. İmam Mâlik’ten (ö.179/795) gelen bir görüşe göre ise arazinin sahibi bilinsin veya bilinmesin devlet bu araziye ihyâ için başka şahıslara verme hakkına sahiptir.²³⁶

Osmanlı Devleti’nin son dönemlerinde ise kanunlaştırma hareketlerinin başlamasıyla birlikte bu arazilerin mülkiyet ve tasarruf altında olmayan sahihsiz yerlerin mera, harman yerleri ve bataklık gibi halkın ortaklaşa istifade edemediği yerler olarak tanımlanmıştır.²³⁷

Mevât arazilerin mülkiyetinin kazanılmasında devletten izin alınıp alınmaması, meselesine gelecek olursak Hz. Peygamber’in yukarıdaki sözleri devlet başkanı sıfatıyla mı yoksa teşriî göreviyle mi söyledikleri göz önünde bulundurularak farklı fikirler öne sürülmüştür. Hanefî ve Ca’ferîlerin çoğunluğuna göre devlet başkanından izin alınması gerektiğini belirtilirken, İmam Ebû Yûsuf, İmam Muhammed, Şâfiî, Ahmed b. Hanbel (ö.164/780) ise izin alınmasının gerekmediğini kanaatindedirler. İmam Malik ise sadece mesken yerlere yakın olan yerler için iznin gerekli olduğu kanısındadır.²³⁸

Karacadağ yöresindeki tapu sorunlarının İslâm hukukundaki ihyâ açısından değerlendirecek olursak, bölgedeki toprakların özel mülkiyet ve devlet hazinesi olan mera ve ormanlar gibi arazilerden meydana geldiğini söyleyebiliriz. Bölge halkının özellikle son dönemlerde mera alanlarını ve orman arazilerini ziraat alanına çevirmek istemesi ise bu sorunun devlet hazinesine müdahale olduğunu ve kamu yararını sekteye uğramasına neden olduğunu ifade edebiliriz. Dolayısıyla bu araziler devletin arazileri

²³⁴ Ebû Yûsuf, *el-Ĥarâc*, 64.

²³⁵ Ebû Dâvûd, “Ĥarâc”, 37; Tirmizî, “Aĥkâm”, 38; Buhârî, “Ĥarṣ ve’l-müzâra’a”, 15.

²³⁶ Muvaffakuddin İbn Kudâme, *el-Muġnî* (Kahire 1389/1969) 5/7, 416-430; Muhammed b. Abdullah el-Haraşî, *Şerĥu Muĥtaşarî Ĥalîl* (Beyrut: Dâru Sâdır), 7/66-78.

²³⁷ Mecelle, md. 1270; “Kânûn-ı Arâzî”, md. 6, 103.

²³⁸ Şehâbeddîn Karâfî, *el-İĥkâm*, nşr. (neşreden) Abdülfettâh Ebû Gudde (Halep: 1387/1967), 97-99.

olduğu için İslâm hukukundaki ihyâ şartlarına uymadığı söylenebilir. Çünkü bu araziler beytülmal kapsamındadır. Bu nedenden dolayı keyfi uygulamaların ve daha sonra buralarda hak iddialarından kaynaklı çatışmaların önüne geçmek için devletin hızlı bir şekilde müdahale etmesi elzemdir. Ayrıca bölgedeki tapu sorunlarının ortadan kaldırılması için devletin üzerine düşen görevleri yerine getirmesi gerekmektedir. Ancak devlet bu tür arazileri tarım alanına açmak istiyorsa, bölge halkı arasında adaletli bir şekilde paylaşması gerekmektedir.

2.4.2. Kültürel sorunu

Kültür, bir toplumun kimliğini temsil etmektedir. Örneğin bir toplum hangi inanca sahiptir, değer verdiği konular hangileridir, toplumun giyim kuşamı gibi bütün soruların cevabı o toplumun kültürünü oluşturmaktadır. Kısacası bir toplumun sahip olduğu maddi ve manevi bütün değerler sistemi o toplumun kültürünü oluşturmaktadır. Tylor'a göre kültür; "bilgiyi, imanı, sanatı, ahlâkı, örf ve âdetleri, kişinin mensup olduğu topluluğun bir üyesi olarak kazandığı ihtiyaçlarını ve bütün diğer yetenekleri içeren karmaşık bir bütündür."²³⁹ Tylor'un tanımında da anlaşacağı üzere kültür, bireylerin içinde yaşadığı toplumun ürünlerinden yararlanarak kendisini inşa etmektedir. Bu bireyler de öğrendikleri inanç, bilgi, din, örf ve âdetler gibi ürünleri kendisinden sonra gelen kuşaklara aktarmaktadır.

Kültür toplumların temel dinamikleri arasında yer almaktadır. Yani toplumu şekillendiren temel aksiyonların başında kültür yer almaktadır. Kültürün önemi bu kadar açıkken bir toplum için doğru veya yanlışın ne olduğunu ifade etmek de o toplumun kültürünün görevleri arasında yer almaktadır. Kan davalarının oluşumunda kültürün büyük bir rolü bulunmaktadır. Söz gelimi bir toplumda kan davaları namus ve şeref meselesi haline gelmiş ise o toplumda kan davaları kaçınılmaz olarak ortaya çıkmaktadır.

Kültür bir toplumun yaşamı için çok önemli işlevleri yerine getirmektedir. Ancak bazen kültürde öyle katı kurallar mevcut olur ki toplumda büyük sorunların meydana gelmesinde kültürün bizzat kendisi önyak olur. Bir kültürde, kan davalarına

²³⁹ Çevirmen notu: Tylor'ın Primitive Culture *İlkel Kültür+ (1871), adlı eserinin bir bölümü olan bu metin, R. J. McGee ve R. L. Warms'ın Anthropological Theory: An Introductory History adlı eserlerinde yer verdikleri tıpkı basımdan alınmıştır. (R. J. McGee & R. L. Warms, Anthropological Theory: An Introductory History. Mountain View, Calif. : Mayfield Pub. Co., 1996, 26-40) Tylor, E. B., *Kültür Bilimi*, çev. Esra Dabağcı (Viraverita e-dergi, 2016), 91.

yapılması gereken ödev olarak bakılması; o kültürü yaşayan toplumun can güvenliğine vurulmuş bir darbe olarak değerlendirmek mümkündür. Ancak toplum canlı bir nesne gibi hareket etmektedir. Bazen kan davaları gibi olumsuz davranışların kendisi için ne kadar kötü olduğunun farkına varmaktadır. Bu sorunları ortadan kaldırmak için çaba harcarsa da kültürün kemikleşmiş formları olan bu sorunlar toplumsal akla karşı direniş gösterir ve değişimi reddeder. Bu sorunların giderilmesinin en sağlıklı yolu ise eğitimin kendisidir. Eğitim, kültürlerin aktarılmasında ve sorun teşkil eden durumların ortadan kaldırılmasında büyük bir işleve sahiptir.

Dünyanın birçok yerinde olduğu gibi maalesef Güneydoğu Anadolu Bölgesinde de kan davaları töre haline gelmiştir. Töre ise uygulanması elzem olan manevi kültürünün başında yer almaktadır. Toplumun benimsediği töre, toplumsal olarak uygulanan yazılı olmayan bir müeyyide görevi üstlenmektedir. Bu nedenden dolayı törenin içindeki kurallara saygı duyulması gerekir. Töre'nin kurallarına saygı göstermeyen kişiler toplumun kınanmasına maruz kalmaktadır.²⁴⁰

İster adına töre denilsin isterse de örf ve âdet denilsin Karacadağ yöresinde bu tür teamüllerin etkisi büyüktür. Nitekim maktulün ailesinde töre gereği akan kanı yerde koymama fikri mevcuttur. Mardin'in Derik ilçesi şerefli mahallesinde ikamet eden Hüseyin ÇELİK ile yaptığımız mülakatta bu konuyla ilgili bize şunları aktarmaktadır:

Karacadağ yöresindeki kan davalarının en önemli sebeplerinden biri örf ya da diğer adıyla töre olarak karşımıza çıkmaktadır. Maktulün ailesi öteden beri uygulanan kanın yerde bırakılmaması inancıyla hareket ederek karşı taraftan kişileri öldürerek intikam almak istemektedir. Maktulün ailesi böyle davrandığında aile itibarlarını ve şereflerini koruduğuna inanmaktadır.²⁴¹

Görüldüğü üzere kan davalarında yöre halkı örfi olarak hareket ederek ailelerin izzet ve şereflerini koruma inancıyla birlikte intikam duygusuyla hareket etmektedir. Bu nedenden dolayı örfün İslâm hukukundaki yeri sorusu cevaplandıktan sonra ayrıca yöredeki kan davalarında uygulanan örfün İslâm hukuku nazarında geçerliliği konusunu açıklamak gerekecektir.

Örf kelimesi Arapça bir kelime olarak “a-r-f” kökünden gelen bir isimdir. Lügatte birçok manası bulunmaktadır. Bunlardan bazıları “iyilik”, “tanınan bir şey” ve “bilinen bir şey” gibi anlamlara gelerek bilinmeyen şey anlamındaki “nükr” veya

²⁴⁰ K7,Hüseyin ÇELİK, Kişisel Görüşme, (Erişim 17 Temmuz 2025).

²⁴¹ K7,Hüseyin ÇELİK, Kişisel Görüşme, (Erişim 17 Temmuz 2025).

kötülük kelimesinin zıddıdır. ²⁴²Terim manası olarak örf ise, “belli bir topluluğun genel olarak iyi ve güzel buldukları, tekrar ede geldikler ve hep birlikte uygulayarak itibar ettikleri iş, eylem ve sözler” olarak tanımlanmaktadır.²⁴³

İslâm hukuku açısından örf önemli bir delil olarak karşımıza çıkmaktadır. Özellikle hukuk, ticaret ve aile içi bazı meselelerde örf önemli bir işleve sahiptir. Ancak İslâm hukuku toplumların kabul edip uyguladığı her örfü birebir kabul etmemektedir. Örfün hüccet olarak kabul edilebilmesi için fakihler bazı şartlar ileri sürmüştür. Örf ancak bu şartları sağladığında fakihler tarafından kabul edilir.

Örfün İslâm hukukunda hüccet sayılabilmesi için ilk şart olarak örfün nassa muhalif olmaması gerekmektedir. Örnek vermek gerekirse bir toplumda öteden beri uygulansa bile faizli muamelelerde bulunmak caiz değildir. Çünkü faiz birebir nass tarafından yasaklanmıştır.²⁴⁴ Her ne suretle olursa olsun bir toplumun şariat dışı istek ve heveslerini örf diye kabul ederek meşru kabul etmek dinimiz açısından kabul edilemez. Nitekim Allah (c.c.) Kur’ân-ı Kerim’de şöyle buyurmuştur: “Eğer hak onların istek ve heveslerine tabi olsaydı; hiç şüphe yok ki göklerde, yerde ve bunların arasındaki her şeyin düzeni bozulurdu.”²⁴⁵ Bu âyetten anlaşılacağı üzere herhangi toplum tarafından kabul edilse bile nasslara uygun olmayan örf geçerli değildir.

Bir örfün İslâm hukuku açısından geçerli olmasının ikinci şartı, örfün devamlılığıdır. Diğer bir ifadeyle örfün uzun zamandan beri uygulanıyor olması gerekmektedir. Şayet bir halk gayrı muttarid ve galip olmayan bir örf ile amel etse bile bu örf İslâm hukuku açısından caiz değildir. Çünkü bir toplum herhangi bir konuda farklı örf oluşturması örfün âdetini bozmaktadır.²⁴⁶

Bir örfün geçerli olabilmesinin üçüncü şartı örfün tasarruf anında mevcut olması gereğidir. Nitekim tasarruf anında zamansal olarak geride kalmış bir örf ile hüküm verilemez. Ayrıca hükümden sonra ortaya çıkan örf ile de amel edilemez.²⁴⁷

Örfün hüccet sayılabilmesi için son şart ise örfün aksini gerektiren bir fiil veya sözün olmaması gereğidir.²⁴⁸ Örnek olarak bir beyaz eşya satımında örf olarak teslimat

²⁴² İbn Manzûr, *Lisanu'l Arab*, 2/745.

²⁴³ Bilmen, *Hukuki İslamiye ve Istılahı Fıkhiye Kamusu*, 1/7; Zeynü'd-din Ahmed b. Ahmed ez-Zebidî, *Sahihi Buhari Muhtasari Tecrid-i Sarih Terçemesi ve Şerhi*, çev. Kamil Miras (İstanbul: 1938), 5/ 117; Muhammed b. Ömer ez-Zemahşerî, *Esasü'l-Belagâ* (Beyrut, 2003), 145–146.

²⁴⁴ el-Bakara, 2/275.

²⁴⁵ el-Mü'minûn, 23/71.

²⁴⁶ Zekiyyüddin Şab'an, *İslâm Hukuk İlminin Esasları (Usûlü'l Fık)*, çev. İbrahim Kâfi Dönmez (Ankara: Diyanet Vakfı Yayınları, 2006), 198.

²⁴⁷ Zeydan, *el-Veciz fi Usûli'l-Fık*, 241.

²⁴⁸ Zeydan, *el-Veciz fi Usûli'l-Fık*, 241.

satıcıya aittir. Ancak alıcı ve satıcı aksi bir uygulamayı uygun görmüş ise bu örf uygulanamaz.

Yukarıdaki dört şartın sağlanıp sağlanmaması açısından örf “sahih örf” ve “batıl örf” olmak üzere ikiye ayrılmaktadır. Genel olarak yukarıdaki şartlara haiz olan örf sahih örf olarak kabul edilmektedir.²⁴⁹ Ancak bu şartlara haiz olmayan örf ise batıl örf olarak adlandırılmaktadır.²⁵⁰ Genel olarak İslâm hukuku, örfü belli başlı şartlarla kabul etmekle birlikte Karacadağ yöresinde meydana gelen kan davalarında uygulanan örfün İslâm hukuku açısından caiz olmadığını söylemek yerinde olacaktır. İlk olarak kan davasının veda hutbesinde yasaklandığı ve kaldırıldığı açık bir şekilde belirtilmiştir. Diğer taraftan maktulün ailesinin kisası uygulama yetkisi bulunmamakta, suçun tespiti ve buna düşen cezanın uygulanması devletin yetkisi dâhilindedir. Şâfiî mezhebinde kisas kul haklarının ağır bastığı haklardandır. Burada devletin rolü suç ve suçlunun tespiti ve cezanın adaletli bir şekilde uygulanmasında ortaya çıkar. Maktulün ailesinin kisası devlet gözetiminde bizzat uygulama hakkına sahip olup, affetme ve diyet talep etme hakları da bulunmaktadır. Devlet bu noktada maktulün ailesinin talepleri doğrultusunda hareket eder.²⁵¹ Maktulün ailesi öncelikle devlet tarafından kisas cezası gerektiren suçun işlendiği tespitinden sonra devreye girmektedir. Bu noktada cezanın uygulanması ile diyet seçenekleri tamamen maktulün ailesinin yetkisi dâhilindedir. Eşit, toplumsal düzen, güven ve istikrar için istisnalar dışında ihkâk-ı hak yani kişinin kendi hakkını almasının kural olarak kabul görmediğini; kisas ve hadlerin devlet sorumluluğunda görüldüğünü belirtir.²⁵² Bu anlatılardan hareketle Şâfiî mezhebinde devletten uzak bölgelerde örneğin bir çölde kisas, kâzif haddi ve ta’zîr gibi cezaların uygulanmasında bireyin gücünün yetmesi hâlinde devletten izni beklemeden yerine getirilebileceğine dair istisnai görüşlerin²⁵³ istisnai olduğunu unutmamak gerekmektedir. Bu görüşlerin Karacadağ yöresindeki kan davalarının veya intikam güdüsüyle hareket edilerek gerçekleştirilen ölümlerin meşru zeminini oluşturmayacağı kanaatindeyiz. Kisas bir ceza türü olup öncelikle suçun tespiti gerekmektedir. Ardından adaletli bir şekilde katilin ve ailesinin hakkına tecavüz edilmeden cezanın uygulanması için devlet ya bizzat ya da koordine ederek cezayı uygulamaktadır. Hakkı ifa ederken ayrı başka haksızlığa sebebiyet vermemek esas olmalıdır.

²⁴⁹ Zeydan, *el-Veciz fi Usûli'l-Fıkh*, 238.

²⁵⁰ Muhammed Amin b. Ömer İbni Âbidîn, *Neşru'l-Arf fi Binai Badi'l-Ahkam Ala'l-Urf* (Dersaadet 1325/1907), 116; Zeydan, *el-Veciz fi Usûli'l-Fıkh*, 238.

²⁵¹ Eşit, *İslam Kamu Hukukunda Devlet Birey İlişkisi*, 109-114.

²⁵² Eşit, *İslam Kamu Hukukunda Devlet Birey İlişkisi*, 199-200.

²⁵³ Eşit, *İslam Kamu Hukukunda Devlet Birey İlişkisi*, 199-200.

2.4.3. Eğitim sorunu

Kan davalarının belki de en önemli sebebi eğitim düzeyi düşük olan toplumlarda olayın vuku bulmasıdır. Karacadağ yöresinde de eğitim düzeyinin düşük olduğunu hatta geçmiş son yılların dışında okuma yazama oranının bile çok düşük olduğunu görebiliyoruz. Yapılan bazı çalışmalarda kan davasında adam öldürme fiilini gerçekleştiren kişilerin eğitim düzeylerinin çok düşük olduğuna işaret etmektedir.²⁵⁴ Bu da kan davalarında eğitimsizliğin rol oynadığını göstermektedir. Ancak kan davalarına neden olan kişilerin hepsinin eğitim durumunun düşük olduğunu kabul etmek doğru bir yaklaşım olmayacaktır. Bazen eğitilmiş kişilerin de kan davalarına neden olabileceğini unutmamak gerekir.

Eğitimin olmadığı toplumlarda insanlar, eğitim ihtiyaçlarını toplumun geleneğinden aldığını söylemek yerinde olacaktır. Bu tür toplumlarda her bir âdet sorgulanmadan kabul edilir. Karacadağ yöresinde de kan davalarının varlığı ve kan davalarına yüklenen namus, şeref ve hasiyet gibi olumsuz algı, toplumun bizzat kendisinden öğrenilen davranışlardır. Özellikle yirmi yıl öncesinde bölgede eğitim ve öğretim için okullara gönderilen kişi yüzdesi bu döneme oranla çok daha az olduğunu söylemek gerekir. O dönemde toplumda yaşayan bireyler okullardaki eğitim ve öğretim gibi imkânlardan yoksun olduğu için öğrenme ihtiyaçlarını informal olarak toplumun sahip olduğu değerler yargısından karşılamışlardı. Söz gelimi toplumun kültüründe kan davalarına bir değer atfedilmiş ise o toplumun üyesi olan kişi bu duruma toplumun oluşturmuş olduğu kültürün gözüyle bakar. Ve kan davaları gibi olumsuz davranışları bile bir görev olarak telakki etmeye başlar. Çünkü kültürün emrettiği bu kutsal görevi yerine getirmesi gerekir. Eğer yerine getirmezse toplum tarafından o kişi kınanır. Aynı zamanda o kişinin toplum nezdinde değeri azalır.

Kültürel olarak etkilendiğimiz olumsuz örf ve âdetlerden kurtulmanın çaresi ise eğitimidir. Eğitim, insanın düşünce dünyasına etkisi çok fazla olduğu için kan davaları gibi olumsuz töre uygulamalarından kurtulmanın yegâne yolu olarak kabul edilebilir. Eğitim yoluyla insanın eşrefi mahlûkat olduğu ve aynı zamanda insan nefsinin saygı duyulması gereken en önemli değer olduğu kavratılabilir.

²⁵⁴ Ünsal Artun, *Kan Davası* (İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 1995), 112.

İslâm dininde de kişinin dinî ve dünyevî olarak eğitilmesi, İslâm eğitiminin temel hedefleri arasında sayılmaktadır. Ayrıca bunlara ilaveten bireye kendini tanıma olanağı sunmak, kişinin fıtratını korumak, iyi bir insan olmanın meziyetlerini göstermek ve bireyin gizli yeteneklerini keşfetmek gibi İslâm eğitiminin genel hedefleri de vardır.²⁵⁵

Kur’ân-ı Kerim’de müminler için insanlar içinde çıkartılmış en hayırlı toplum olarak söz etmektedir.²⁵⁶ Bu önemli meziyetin müminlerde olmasının temel sebebi ise müminlerin, Kur’ân-ı Kerim ışığında kendilerini iyi bir şekilde yetiştirmeleridir.

İslâm dininin en önemli özelliklerinden bir tanesi cehaletin karşısında durmasıdır. Kur’ân-ı Kerim’in ilk inen âyetine bakıldığında şöyle buyurur: “Seni yaratan Rabbi’nin adıyla oku.”²⁵⁷ Bu âyeti dikkatlice incelediğimizde İslâm dininde cehalete karşı bir seferberlik ilan edildiğini söylemek mümkündür. Bu nedenden dolayı İslâm devletlerinin en önemli görevlerinden bir tanesi vatandaşlarına iyi bir eğitim olanağı sunmasıdır. Âlak Suresinin bu âyetinde oku kelimesi emir sığasıyla gelmiştir. Bu da göstermektedir ki eğitim İslâm toplumu için farz olan bir faaliyettir.

İslâm dininde eğitim ve öğretim hakkında ilimleri; mutlaka herkesin bilinmesi gereken ilimler farzı ayn, toplumun yararına olup ihtisas gereken ve herkesin bilmesinin zarurî olmadığı ilimler farz-ı kifâye olmak üzere ikiye ayırmıştır. Bu ayrımı ilk olarak İmam Şâfiî “er-Risâle” adlı eserinde ortaya atmıştır. Bu ayrımın neticesine bakıldığında bütün Müslümanların bilmesi gereken namaz, oruç, hac ve zekât gibi ibadetler ile toplumun huzur bulacağı hırsızlık yapmamak, adam öldürmemek, zina yapmamak, içki içmemek gibi davranışların hükmü konusunda her müminin bilgi sahibi olması farzı ayn’dır. Tıp, mühendislik, mimarlık, vs. gibi toplumun gelişimine katkı sağlayacak bilimleri bilmek ve öğrenmek ise İslâm toplumu için farz-ı kifâyedir.²⁵⁸

Farz-ı ‘ayn olan ilimler, kişisel ve toplumsal hayattaki konumu nedeniyle önem verilmesi gereken bilgilerin başında yer olmaktadır. Bu bilgiler toplum hayatı için zaruri ve vazgeçilmez bilgiler olarak kabul edildiği için Kâbisî (ö.403/1012) çocukların kütaplardan aldığı bilgileri bugünkü zorunlu eğitim kapsamında değerlendirmiştir.²⁵⁹

²⁵⁵ Mahmut Çamdibi, *Din Eğitiminin Temel Meseleleri* (İstanbul: Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı yayınları, 1994), 12.

²⁵⁶ el-Âl-i İmrân 3/110.

²⁵⁷ el-Alak, 96/1.

²⁵⁸ Muhammed b. İdris eş-Şâfiî, *er-Risale* (Beyrut), 357-360.

²⁵⁹ Salih Suphi, *Hadis İlimleri ve Hadis İstilahları*, çev. M. Yaşar Kandemir (Ankara: 1973), 39-57.

“Onlara karşı elinden geldiği kadar kuvvet hazırla” ²⁶⁰ âyetini Hz. Peygamber şöyle açıklamıştır: Çocuğun baba üzerindeki haklarından bazıları çocuğa yazı yazmayı öğretmek, yüzmeyi öğretmek ve ok atmayı öğretmesidir. Büyük İslâm mütefekkirlerinden İslam hukuku alanında uzman olan Cessâs (ö.370/981) ise Ahkâmul Kur’ân’da “Ey İman edenler kedinizi ve ailenizi yakıtı insan ve taş olan cehennem ateşinden sakının” ²⁶¹ âyetini tefsir ederken çocuklara ve aile bireylerine dini, hayrı ve ahlakî ilkeleri öğretmenin bir zorunluluk olduğunu ifade etmektedir.²⁶²

Zorunlu eğitim Osmanlılar zamanında üst düzeyde kurumsallaşma yoluna gidilmiştir. İstanbul’un fethinden öncede Osmanlılar İznik, Bursa ve Edirne’de çeşitli eğitim kurumlarını kurmuş; İstanbul’un fethinden sonra ise Fatih Sultan Mehmet ve Kanuni Sultan Süleyman zamanında tıp fakültesinin de dâhil olduğu yüksek meziyetli medreseler açılmıştır. Ayrıca çocukların yetişmesi için sıbyan mektepleri ve yoksul çocukların yetişmesi için mahalle mekteplerinde Kur’ân-ı Kerim’in öğretilmesi ve bazı ilmiyal bilgilerin öğretilmesi zorunlu tutulmuştur.²⁶³

Zorunlu eğitim hakkı ise bir Müslüman’ın bilmesi gereken zarurî bilgileri içermektedir. Bu zarurî bilgiler içinde insan canının önemi ve saygınlığı konusu da yer almaktadır. Bu nedenden dolayı bölgedeki kan davalarının bitmesi ve önlenmesi için yapılan her hayırlı girişimi farz olarak kabul etmemiz mümkündür.

2.4.4. Kız kaçırma, namus ve şerefin örf ve adetlere göre yorumlanması

Bir toplumu tanımak için o toplumun örf ve âdetlerinin iyi bir şekilde analiz edip toplum içindeki işlevsellğine bakmak gerekir. Söz konusu bu örf ve âdetler bir toplumun değer yargısını oluşturmaktadır. Aynı zamanda o toplumu diğer toplumlardan ayıran en önemli vasıftır. Kültürün bir parçası olan örf ve âdetler zaman içinde bir toplum tarafında yapıla gelmiş ve sonunda o toplumun kültürel omurgalarından birini meydana getirmiştir. İlk başlarda belli bir mantık çerçevesi içinde oluşmuş olan örf ve âdetler zaman içinde sorgulanmadan kabul edilen toplumun manevî emredici unsurları hâline geldiği kanaatindeyiz.

²⁶⁰ el-Enfâl,8/ 60.

²⁶¹ et-Tahrîm, 66/6.

²⁶² el-Cessâs, *Ahkamu'l-Kur'an*, 3/697.

²⁶³ Hasan Ali Koçer, *Türkiye 'de Modern Eğitimin Doğuşu ve Gelişimi* (İstanbul: MEB Yayınları,1991), 35.

Kültürün bir parçası olan örf ve âdetler, Karacadağ yöresindeki kan davalarında bir şeref ve namus meselesi olarak telakki edilmektedir. Ayrıca kanın yerde kalmaması bir övünç kaynağı olarak kabul edilir. Toplumda değerini korumak için yapılması elzem olan bir görevdir kanını yerde bırakmamak. Ayrıca kan davalarında kanın yerde bırakılması kişiyi toplum içinde ezik bir konuma getirdiği inancı vardır. Halk arasında kan davalarında intikamın alınmaması; yüzün yere düşmesi, şerefin beş paralık olmasına neden olduğuna inanılmaktadır.

Karacadağ yöresinde bir ailede kızın kaçırılması ailenin namusuna sürülmüş bir leke olarak kabul edilmektedir. Töre cinayetlerin işlenmesinin en önemli sebeplerinin başında kız kaçırma mevzusu gelmektedir.

Karacadağ yöresinde kadının kendisi namus olarak telakki edilmektedir. Erkek ise bu namusu korumakla görevli bir er gibidir. Bu nedenden dolayı ailede hangi sebeple olursa olsun bir kızın kaçırılması ailenin şerefine yapılmış büyük bir hakaret olarak kabul edilir.²⁶⁴

Bu konu üzerinde Mehmet Salih SAKLANMAZ ile yaptığımız mülakatta bize şu bilgileri aktarmıştır: “Kan davaları genellikle sınır anlaşmazlıkları, kız kaçırmadan kaynaklı, onur ve şerefin çiğnenmesi gibi kültürel ve toplumsal olaylardan sudur etmektedir.”²⁶⁵

Karacadağ yöresindeki kan davalarının oluşmasının önemli bir sebebi, kan davalarında tarafların olayı bir namus, şeref ve haysiyet meselesi olarak görmesidir. Bu durum bölgede telafisi mümkün olmayan zararların doğmasına, birçok canın sebepsizce katledilmesine neden olmaktadır. Konuya İslâm dini açısından bakılacak olursa kan davalarının oluşmasında her ne sebep olursa olsun kabul edilecek bir tarafının bulunmadığı açıktır. İslâm dininin kutsal kitabı olan Kur’ân-ı Kerim’de de bir insanın canını kurtarmanın bütün insanları kurtarmakla eşdeğer sayılmış bir insanın ölümüne neden olmak ise bütün insanların ölümüyle eşdeğer sayılmıştır.²⁶⁶ Bu değer, İslâm dininde insanın eşrefi mahlûkat olarak yaratılmasının bir tezahürüdür.²⁶⁷ İnsana verilen bu değerden dolayı insana karşı saygı duyulması gereken belki de en önemli meziyeti onun canına karşı duyulan saygıdır. İslâm hukuku da bu meziyeti korumak için bazı

²⁶⁴ Şevket Ökten, “Kan Davasının Toplumsal-Kültürel Bağlamı”, *Uluslararası Sosyal Araştırma Dergisi* 11 (Şubat 2018), 55.

²⁶⁵ K8, Kişisel Görüşme, (Erişim 12 Şubat 2025).

²⁶⁶ el-Mâide, 5/32.

²⁶⁷ et-Tin, 95/4.

yaptırımları mevcuttur. Bu yaptırımlar ise kısas ve diyet cezalarıdır. Konuyu yukarıda işlediğimiz için burada bu yaptırımlara yer verilmeyecektir.

Ayrıca İslâm hukukunda suçun şahsiliği ilkesi geçerlidir. Bölgedeki kan davalarında ise katilin ve ya kız kaçıran tarafın bütün ailesinin suçun ortağı olarak görülmesinden dolayı öç almada herhangi bir kişi ayırım yapılmadığını görmekteyiz. Bu düşünce ise açık bir şekilde İslâm hukukuna aykırılık teşkil etmektedir.

2.4.5. Hukuki sorun

Kan davalarında mağdur olan taraflar hukukun yetersizliğinden dolayı hak kaybına uğramaktır. Türkiye’de çıkan genel aflar sebebiyle mağdurlar hukukun olmadığını bu nedenden dolayı kendileri harekete geçerek kan davalarındaki mağduriyetlerini gidermek için katili öldürmekte veya öldürmeye teşebbüs etmektedir. Bu olay da beraberinde yeni kan davalarının ortaya çıkmasına sebebiyet vermektedir. Sadece hukuk kurallarındaki eksiklik değil aynı zamanda maktulün ailesine hukuk çerçevesi içinde dayatılan kuralların da sorun teşkil ettiğine şahit oluyoruz. Kuçlu bu konu üzerinde şöyle bir tespitte bulunmuştur:

Evrensel hukukun, maktul yakınlarından talep ettiği “rıza”, artık onlara dayatılan bir “şey” halini almıştır. Fakat bugün kan davasının her şeye rağmen devam edişine bakacak olursak dayatılan “şey”in dayatılan kimseler tarafından görmezden gelindiği veya sonuçlarının daha baştan göze alındığı sonucunun kendiliğinden ortaya çıktığı görülecektir. Evrensel hukukun bir insanı (katil-insanı) yaşatmak için ortaya koyduğu kural ya da kurallar, daha sonra vuku bulan ölümlerin seyrine ve sayısına bakıldığında son derece gayrı insani bir yapı arz etmektedir.²⁶⁸

İslâm hukuku açısından değerlendirmede bulunacak olursak; Hz Muhammed veda hutbesinde şu ifadelerle kan davalarını yasaklamıştır: “ ... Cahiliye devrinin kan davaları da kaldırılmıştır. Kaldırdığım ilk kan davası akrabalarımın Rebîa b. Hâris b. Abdulmuttalib’in oğlu Âmir’in kan davasıdır...”.²⁶⁹

İslâm hukuku açısından kan davaları cahiliye döneminde kalmış bir uygulamadır. Bu uygulamanın toplumda bir yıkım yarattığı için İslâm hukuku kan davalarını reddetmiş kan davalarına giden yolları da tıkamıştır. Öldürme eylemine

²⁶⁸ Erhan Kuçlu, “Evrensel Hukukun Aporia’sı Olarak Kan Davası Problemi”, *Hukuka Felsefi ve Sosyolojik Bakışlar-V HFSA Sempozyumu*, ed. (editör) Hayrettin Ökçesiz vd. (İstanbul: İstanbul Barosu Yayınları, 2010), 24-139.

²⁶⁹ Ebu Osman Amr bin el-Kinani el-Fukaimi el-Basri Câhız, *el-Beyân ve’t-tebyîn*, nşr. Abdüsselâm Hârûn (Kahire: Mektebetü’l-Hancî, 1998), 2/31-32.

uygulanan müeyyideler kısmında da değindiğimiz gibi burada da tekrar etmekte faydalı olacaktır. İslâm hukukunda öldürmenin dünyevi cezası kısas, diyet ve mirastan mendir. Kısas ise yöredeki kan davalarının altında yatan birçok sebebi ortadan kaldıracaktır. Toplumların huzur bulması kısasın uygulanmasına bağlıdır.

Ancak Türkiye’de kısas cezası kaldırıldığı için kısasın uygulanması söz konusu değildir. Maktulun ailesi de İslâm hukukunun kısas müeyyidesini ileri sürerek kendileri katili öldüremezler. Bilindiği gibi müeyyideler devlet tarafından uygulanması gerekmektedir. Bu nedenden dolayı devlet ilk olarak bir mahkeme kurar; adil bir yargılamadan sonra sanığın suçlu olup olmadığını tespit eder. Onun içindir ki maktulun ailesi katili kendileri öldürme hakkına sahip değildirler. İslâm hukukunda da müeyyideler devlet tarafından ve devlet gözetiminde uygulanır. Türkiye’de ise İslâm hukuku uygulanmamaktadır. İslâm hukuku Türkiye’de uygulanmıyorsa maktulun ailesi ne yapacaktır? Bu soruya cevap olarak İslâm hukuku ikinci bir çözüm önerisi getirmiştir. Bu çözüm önerisi ise diyetdir. Özellikle sulh ve tahkim kurumu Karacadağ yöresinde kan davaları için çalışmalar yapmaktadır. Bu kurum adil bir şekilde diyet bedelini belirleyerek sorunun bitmesine vesile olmaktadır.

Karacadağ yöresindeki kan davalarında bir diğer önemli hukukî mesele ise maktulun ailesi ihkak-ı hak talebinde bulunarak katili veya katilin ailesini cezalandırmak istemesidir. Bölgede oluşan kan davalarında maktulun yakınları verilecek cezanın yetersizliğini düşünerek bizzat kendileri harekete geçerek intikam almak istemektedir. Bu konu üzerinde Hasan ARLON ile yaptığımız mülakatta bize şunları aktarmaktadır: “Halk, devletin verdiği cezayı yetersiz görmesinden dolayı maktulun ailesi ihkak-ı hak talebinde bulunmaktadır. Bu nedenden mütevellit yöre halkından birçok kişinin yaşama hakkı tehdit altına girmektedir.”²⁷⁰

Bu durumu göz önünde bulundurduğunda İslâm hukukundaki ihkak-ı hak kavramı ve caizliği hakkında konunun açıklanması bir zorunluluk olarak karşımıza çıkmaktadır. Acaba yörede meydana gelen kan davalarında ihkak-ı hak iddia etmek caiz midir? Yoksa bu durum İslâm hukuku açısından batıl bir durum mudur? Bu soruların cevaplanması konu açısından önem arz etmektedir. Şimdi bu soruların cevabı için ihkak-ı hak kavramını İslâm hukuku açısından değerlendirerek yörede meydana gelen kan davalarıyla bağlantısını açıklamaya geçelim.

²⁷⁰ K5, Kişisel Görüşme, (Erişim 05 Temmuz 2025).

Hukuk literatüründe ihkak-ı hak için “devlet tarafından alınmayan bir hakkın, kişinin onu elde etmek için kuvvet kullanarak hakkını almasını” ifade etmektedir.²⁷¹ İslâm hukuk literatüründe ise “herhangi bir mahkeme kararı olmadan kişinin bizzat kendisinin hakkını almasına” denir. İslâm hukukunda bu durum için “ez- Zufu bi'l-hak” ya da “zufu” kelimeleri kullanılmaktadır.²⁷²

Bilindiği üzere İslâm hukukunda hakların korunması ve dokunulmazlığı ilkesi gereği haklara karşı her türlü tecavüz yasaklanmıştır.²⁷³ Ayrıca ihlal edilmesi halinde oluşan zararın imkân ölçüsünde giderilmesi esastır.²⁷⁴

Kişiler arasında meydana gelen hak kayıplarının kamu düzeninin sağlanması açısından oluşan zararların telafi edilmesi elzemdir. Ancak bu hakkın korunmasındaki temel ilkelerden bir tanesi hakların devlet eliyle korunmasıdır. Bu nedenden dolayı bir ferdin veya toplumun hakkı gasp edildiğinde kişi veya topluluk bizzat devlete başvurarak gaspın ortadan kalkması ve oluşan zararın diğer taraftan tazmin edilmesini istemeleri gerekir. Bu temel kural toplumun güven içinde yaşaması için elzemdir. Aksi takdirde hak kaybı yaşayan kişiler bizzat kendileri devlet gibi hareket ederek haklarını elde etmeye çalışırsa toplumda meydana gelecek olumsuzlukların telafisi mümkün olmayacaktır. İlkel hukuk sistemleri dışında hem ilahi kaynaklı hem de beşeri kaynaklı hukuk düzenlerinde meydana gelen uyuşmazlıkların devlet gücüyle çözülmesi esastır.²⁷⁵

Kur'ân-ı Kerim'de insanların arasındaki ihtilafın giderilmesi için herhangi bir uyuşmazlıkta Allah'a (c.c), Peygamberine ve ümmetin içindeki Ulul-emr olan yöneticilere itaat esastır.²⁷⁶ Bu yönüyle müminler, bir uyuşmazlıkta meselenin çözümü için devlete başvurmaları gerekmektedir.

Fakat bazı nedenlerden dolayı kişiler devlet erkine başvurmadan bizzat kendileri haklarını korumak veya herhangi bir hak kaybı durumunda yine kendileri haklarını geri alma durumunda kalabilmektedirler. Kişilerin haklarını koruyan devlet organlarının etkin bir şekilde çalışmaması, devletin olaya müdahil durumunun olmadığı veya adaleti çarkının yeterli düzeyde çalışmadığı durumlarda kişiler bizzat ihkak-ı hak iddiasında bulunabilmektedirler. Çünkü zaruret mahzurlu şeyleri mubah kılmaktadır.²⁷⁷

²⁷¹ Hüseyin Özcan, *Ansiklopedik Hukuk Sözlüğü* (Ankara:1985), 345.

²⁷² Zeynüddîn b. İbrâhîm b. Muhammed el-Mısırî İbn Nüceym, *el-Eşbâh ve'v-Nezâir* (Mısır:1985/1405), 88.

²⁷³ Buhârî, “Hudûd”,9.

²⁷⁴ Ahmed b. Muhammed b. Osmân ez-Zerkâ el-Halebî, *Şerhu'l-Kavâ'id'l-Fıkhiyye* (Dimeşk: 1409/1989), 207.

²⁷⁵ Ali Kaya, “İslam Hukukuna Göre İhkak-ı Hak”, *Bursa İlahiyat Fakültesi Dergisi* 6/6 (1994), 19.

²⁷⁶ en-Nisâ, 4/59.

²⁷⁷ ez-Zerkâ, *Şerhu'l-Kavâ'id'l-Fıkhiyye*, 185.

İhkak-ı hak durumunun bir istisna olduğunu unutmamak gerekir. Nitekim her hukukî sorun karşısında ihkak-ı hak talebinde bulunmak kamu otoritesini zayıflatır. Toplumun, devlet gücüne ve adaletine olan güveni sarsılır. Bu sebepten ötürü ihkak-ı hakkı kullanabilmek için bazı şartların oluşması gerekmektedir. Bu şartlar dört tanedir. Ancak ileride işleyeceğimiz üzere bu şartlar sağlanması durumunda da bazı İslâm hukukçuları ihkak-ı hakkı caiz görmemektedirler.

İhkak-ı hak talebinde bulunabilmek için ilk şart devletin eliyle hakkın alınmamış olması gerekir. Mesela borcunu ödemekten kaçan bir kişinin, olayı mahkemeye intikal etme imkânı yoksa alacaklı borçlunun elindeki mala el koyabilir.²⁷⁸ Ayrıca devlet gücünün zayıf kaldığı veya bir hakkın alınmasında yetkili merciler ihmalkâr davrandığı durumlarda da ihkak-ı hakkın caiz olduğunu savunan İslâm hukukçuları mevcuttur.²⁷⁹

İhkak-ı hak talebinde bulunmanın ikinci şartı ise bir hakkın yitirilmesi veya sonradan o hakkı ileri sürülebilmesinin imkânsız olacağı bir durumun olması nedeniyle başka bir çözüm yolunun bulunmaması gerekir. Örnek olarak bir malın herhangi bir nedenden dolayı başka birinin evine girmesi durumunda o hakkın ortadan kalkması durumu mevcut ise kişi eve girip bizzat malını alabilir.²⁸⁰

İhkak-ı hak talebinde bulunmanın üçüncü şartı ise fiilin amacına uygun olmasıdır. Haksızlık nedeniyle gasp edilen bir malın tekrardan elde etmek için kullanılan kuvvetin amacına uygun olması gerekmektedir. Amacını aşan fiillerde ihkak-ı hak talebinde bulunmak hukuka aykırıdır. Ayrıca ihkak-ı hak talebinde bulunmak için toplumsal karışıklık yaratacak durumların ortaya çıkmaması gerekmektedir. Kısas cezasının ihkak-ı hak ile tatbik edilmek istenmesi bu duruma örnek olarak verilebilir. Böyle bir durumun toplumda yaratacağı olumsuzluk açık olduğu için kısas gibi mühim cezalarda mahkeme kararı bulunması gerekmektedir. Diğer bir ifadeyle bu gibi durumlarda devlet cezaların bizzat karar vereni ve uygulayıcısı olması gerekmektedir.²⁸¹

İhkak-ı hakkın gerçekleşmesinin son şartı ise hakkın sabit bir hak olması gereğidir. İhkak-ı hak talebinde bulunacak kişi her şeyden önce sabit bir hakkının bulunması gerekmektedir. Çekişmeli olan durumlarda ihkak-ı hak talebinde bulunmak

²⁷⁸ Kaya, "İslam Hukukuna Göre İhkak-ı Hak", 122.

²⁷⁹ Kaya, "İslam Hukukuna Göre İhkak-ı Hak", 122.

²⁸⁰ İbn Nüceym, *el-Eşbâh*, 88.

²⁸¹ Şehâbeddin el-Karafi, *el-Fürûk* (Beyrut: Darus-Selam, 2010), 4/77.

caiz değildir.²⁸² Mesela bir kimseye hibe edilen bir malın teslim edilmemesi durumunda o kişinin ihkak-ı hak ile o malı elde etmek istemesi caiz değildir.²⁸³

Yukarıda açıklanan şartlar bir kişinin ihkak-ı hakk talebinde bulunması için var olması gereken şartlardır. Ancak bu şartlar gerçekleşse bile bazı İslâm hukukçuları ihkak-ı hakkın caiz olmayacağı kanaatindedirler.

İhkak-ı hak ile bir hakkın alınmasında iki durum söz konusudur. İlk durumda zayi olan malın bizzat kendisinin ihkak-ı hak ile alınması durumudur. İkinci durum ise ihkak-ı hak ile alınan bir malın mislinin alınması durumudur. Şâfiîler her iki durumda da ihkak-ı hakkı caiz görmüşlerdir.²⁸⁴

Hanefî fakihleri ise ihkak-ı hak ile bir hakkın alınmasında malın aynında ihkak-ı hakkı caiz görmektedirler. Ancak malın mislinde ihkak-ı hakkı caiz görmemektedirler.²⁸⁵ Mâlikî mezhebi mensuplarından el-Huraşi (ö.1022/1594) gibi bazı fakihler Hanefîlerle paralel görüştedirler. Ancak el-Kavafi (ö.664/1285) gibi bazı Mâlikî fakihleri ise ister malın aynında olsun ister mislinde olsun ihkak-ı hakkı caiz olmayacağını savunmuşlardır.²⁸⁶

Hanbelî fakihleri ise insanlar arasında ihtilaflara neden olacağı ve toplumsal düzenin bozulmasından dolayı hak, ister ayn olsun isterse mislî olsun ihkak-ı hakkın caiz olmadığını savunmaktadır.²⁸⁷

Zahirî mezhebinin en önemli isimlerinden İbn Hazm (ö.656/1063) ise bir haksızlık karşısında sessiz kalmak Allah'ın (c.c.) emrine muhalefet olarak değerlendirdiği için ihkak-ı hakkın vacip olduğu görüşünü savunmaktadır.²⁸⁸

İslâm hukuku açısından Karacadağ yöresindeki kan davalarında ihkak-ı hak ile katile kısas cezasının uygulanması caiz değildir. Nitekim yörede meydana gelen öldürme suçlarında devletin olaya müdahil olduğu, bir hak kaybı olsa bile ceza gerektiren bir durumun var olduğunu görmekteyiz. Bu nedenden dolayı üçüncü şartta ifade edildiği gibi ihkak-ı hak ile bir hakkın geri alınabilmesi için meselenin toplumsal karışıklığa neden olmaması gerekir. Ayrıca ihkak-ı hakkın caiz olmadığını savunan İslâm hukukçuların görüşlerinin gerekçelerine baktığımızda toplumda ihtilaf ve kaosun yaşanması nedenine bağlı olarak bu görüşün daha isabetli olduğu kanaatindeyiz.

²⁸² el-Karafi, *el-Fürûk*, 4/77.

²⁸³ Kaya, "İslam Hukukuna Göre İhkak-ı Hak", 125.

²⁸⁴ Kaya, "İslam Hukukuna Göre İhkak-ı Hak", 127.

²⁸⁵ es-Serahsî, *el-Mebsût*, 11/128; el-Kâsânî, *el-Bedâ'iy*, 7/72.

²⁸⁶ el-Karafi, *el-Fürûk*, 4/77.

²⁸⁷ İbn Kudâme, *el-Muğni*, 8/257.

²⁸⁸ Kaya, "İslam Hukukuna Göre İhkak-ı Hak", 129.

Nitekim “ağır zararın hafif zararlar ortadan kaldırılması” ilkesi İslâm hukukunun temel prensiplerindendir.²⁸⁹

2.4.6. Ekonomik sorun

Ekonomik sorunlar, beraberinde birçok sorunun oluşmasında büyük bir role sahiptir. Bu sorunların başında yoksulluğun fazla olduğu bölgelerdeki şiddet olayları gelmektedir. Şiddet olaylarının ekonomik sorunla ilgisi ise kişinin yoksulluk nedeniyle psikolojik bunalımlar yaşaması ve sonunda da bu bunalımı dışarıya şiddet olarak yansıtmasıdır.

Bölgedeki sorunlarının başında ise ekonomik olarak bölge halkının sıkıntılar yaşaması ve bu sıkıntıların şiddet olaylarına dönüşmesidir. Karacadağ yöresinin özellikle bazı kırsal yerlerinde temel geçim kaynağı çiftçilik ve hayvancılıktır. Bölgedeki tarlaların çoğunda ise tapu sorunu mevcuttur. Ekonomik olarak zor durumda olan halk daha fazla tarla ve mera sahibi olmak için bölgenin bazı kısımlarında çatışmalar yaşanmakta, çatışmalar ise çoğu zaman kan davalarına dönüşmektedir. Topses bu konuda şöyle demektedir: “Yoksulluğun yaygın olduğu bölgelerimizde şiddet, günlük yaşamın ayrılmaz bir ögesi durumuna gelmiştir. Arazi ve sınır anlaşmazlıkları, bir ağaç ya da bir hayvan yüzünden çıkan cinayetlerin altında yoksulluktan ileri gelen nedenler bulunmaktadır.”²⁹⁰

İslâm hukukunun en temel prensiplerinden bir tanesi adalet ilkesidir. Kulların haklarına riayet konusunda Kur’ân-ı Kerim şöyle buyurmaktadır: “Ey iman edenler! Mallarınızı aranızda haksız bir şekilde yemeyiniz. Ancak karşılıklı rıza ve ticaret bundan müstesnadır ve kendinizi öldürmeyin.”²⁹¹ Karacadağ yöresindeki arazi ve sınır uyuşmazlıklarını bu âyet ışığında değerlendirerek adaletli bir arazi ve sınır tespiti yaparak kul hakkında riayet edilmesini sağlamak devletin asli görevidir. Maslahat gereği devlet bu duruma el atmalıdır. Bu konu yukarıda Toprak ve sınır anlaşmazlıkları ve İslam hukuku başlığı altında ele alındığı için sadece başlığa atıf yaparak konuyu noktalıyoruz.

²⁸⁹ ez-Zerkâ, *Şerhu'l-Kavâ'id-i'l-Fıkhiyye*, 199.

²⁹⁰ Mehmet Devrim Topses, “Türkiye’de Kan Davası Geleneğinin Sosyolojik Çözümlemesi”, *Sosyal ve Beşeri Bilimler Dergisi* 4/ 2 (2012), 195.

²⁹¹ en- Nisâ, 4/29.

2.4.7. Bölgedeki otorite sorunu

Devletin hâkim olduğu toprak parçasında, yaptırım gücü devletin en önemli özelliğidir. Bazen devletler otoritelerini farklı sebeplerden dolayı hissettirmeyebilirler. Bunun sonucunda o coğrafyalarda otorite boşluğu meydana gelmektedir. Bu otorite boşluğunu ise o coğrafyada yaşayan kabile veya aşiretler tarafından doldurulmak istenmektedir. En nihayetinde kabileler veya aşiretler arasında bölge içi üstünlük mücadeleleri başlamaktadır. Hatta bazen aynı kabile ve aşiret bireyleri de kendi aralarında mücadele etmektedir. Bu mücadeleler zamanla kan davasına dönüşmektedir.

Devletin en önemli görevlerinden birisi de vatandaşlarının hak ve hukuklarını korumaktır. Devletin bu meziyeti sayesinde kendisine bağlı bulunan vatandaşlar güven içinde hayatlarına devam edebilmektedirler. Bu meziyetin yokluğunda ise devletin mevcut sınırları içerisinde karışıklıklar meydana gelecektir. Çünkü devletin koruması gereken insan haklarını koruyacak hiçbir güç olmadığı için her fert kendisini ve ailesini korumak için hukuka uygun olsun veya olmasın elinden gelen her türlü faaliyette bulunacaktır. Bu da devlet içinde karışıklıkların yaşanmasına neden olacaktır.

Merkezi otoritenin zayıf olduğu bölgelerde insanların silahlanma oranının fazla olduğuna şahit olmaktadır. Bu durumun en önemli sebebi ise insanların koruma ihtiyacı için silahın önemli bir güç olduğunu düşünmesinden kaynaklanmaktadır. Netice olarak devlet gücünün hissedilmediği bölgelerde insanlar kendi güvenliklerini korumak için bu tür yollara başvurmaları tabii bir durumdur. Ancak bölgede en ufak bir tehdit ile karşı karşıya kalınması durumunda can kayıpları yaşanmaktadır.²⁹²

İnsan haklarından birisi olan yaşama hakkı devletin koruyup gözetmesi gereken en önemli hakkıdır. Bu hakka karşı herhangi bir tehdit ise bertaraf edilmesi gereken devletin en önemli görevidir. Devletleri devlet yapan en önemli özellik vatandaşların yaşam haklarını korumaktır. Bu görev, devlet içinde yaşayan vatandaşların güven içinde hayatlarını ikame etmesi için zorunlu bir görevdir.

Gürelli ve Açıl'a göre Türkiye'de bazı bölgelerde devlet otoritesini göstermemektedir. Bu nedenden dolayı o bölgelerde bir otorite kavgası yaşanmaktadır. Bu üstünlük mücadeleleri ise kan davalarına dönüştüğünü ve ayrıca bölgede yaşayan birçok insanın mağdur olduğunu görmekteyiz.²⁹³

²⁹² Tezcan, *Kan Davaları Sosyal Antropolojik Yaklaşım*, 34.

²⁹³ Nevzat Gürelli, "Kan Davası Nedeniyle Adam Öldürmeler Konusunda Alınması Gereken Sosyal, İdari ve Hukuki Tedbirler Hakkında Rapor", *İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası* 41/3-4

Özellikle Karacadağ yöresindeki kan davaların oluşmasında devletin otoritesini hissettirmemesi payı azımsanmayacak kadar büyük bir role sahiptir. Bölgede kan davalarına neden olan toprak kavgalarının büyümesinde aşiretlerin bölgede güçlü olmasından kaynaklanmaktadır. Aşiretlerin herhangi bir toprak kavgasında taraf olması, o bölgedeki birçok insan topluluğunun olaya müdahil olmasına neden olmaktadır.

Cumhuriyetin ilanından bu yana devlet bölgede istediği gibi otorite kuramamış, bölgede oluşan otorite boşluğunu doldurmak isteyen aşiretler ise bölgede bazen hâkimiyet mücadelesi vermiştir. Bu mücadeleler zamanla kan davasına dönüşmüş ve bölgede birçok insanın ölümüne sebebiyet vermiştir. Özellikle son otuz yıl içerisinde bölgede büyük karışıklıklar çıkmış bölge halkı ise bu durumdan etkilenerek bazı kesimlerden göç etmişlerdir.

Son zamanlarda devlet, bölgede büyük bir otorite kurmaya başlamış bu durum ise bölgede kan davalarının azalmasına neden olmuştur. Ancak sorunların azalması için devletin bölgedeki aşiret sorunlarına çözüm bulması elzemdir. Eskiden bölgenin her yerinde aşiret sorunları mevcut iken son zamanlara doğru bazı bölgeler hariç bölgede aşiretlerin eski ihtişamlarının kalmadığını vurgulamak gerekir. Bu durumun meydana gelmesinin en önemli nedenlerinden biri ise bölgedeki eğitim seviyesinin yükselmesinden kaynaklandığı söylenebilir. Bölge halkının eğitim seviyesinin yükselmesiyle birlikte insan haklarına dair bilgileri artmış bu durum ise bölgedeki aşiret yapılanmasının zayıflanmasına ve böylelikle aşiretler arasındaki kan davaların azalmasına neden olmuştur.

İslâm dini belli bir zaman, mekân ve kişilere bağlı olmaksızın bütün insanlığa hitap eden bir dindir. Bu nedenden dolayı İslâm dini insan haklarına dair bazı temel özelliklere sahiptir. Örneğin insanın yaşama hakkı ile ilgili Kur’ân-ı Kerim’de şöyle buyurmaktadır: “İşte bu yüzden biz İsrailoğullarına şu hükmü yazdık. Kim bir insanı öldürmeye karşılık olmadan veya yeryüzünde bozgunculuk karşısı olmadan bir insanı öldürürse bütün insanları öldürmüş gibi olur. Kim de bir insanın hayatını kurtarırsa bütün insanlığı kurtarmış gibi olur.”²⁹⁴

İnsan haklarıyla ilgili fıkıh âlimleri insanın hak ve özgürlüğe sahip olma konusunda farklı bakış açılarına sahip olmakla birlikte insan haklarına dair önemli fikirler ortaya koymuştur. Hanefiler insanı İslâm devletinde sırf insan olması hasebiyle

(1975),110; Levent Açıl, “*Toplumsal Değer ve Normlar Açısından Kan Davaları (Bismil Örneği)*”. (Diyarbakır: Dicle Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, 2007), 96.

²⁹⁴ el-Mâide, 3/32.

insan haklara sahip olduğunu ifade etmektedir. Bu görüşlerini de “ismet ademiyyettendir” ifadesiyle formüle etmişlerdir. Şâfiî âlimler ise İslâm devletlerinde bir kişinin insan haklarına sahip olması için İslâm dinine inanması veya İslâm devletinden eman dilemesi gerektiğinin kanaatindedirler. Şâfiî âlimler bu durumu şöyle formüle ettiğinin söyleyebiliriz; “hak ve özgürlükler iman ve eman ile dir”. Şâfiîlerin bu tutuma sahip olmasının nedeninin iki açıklaması olduğunun kanaatindeyiz. İlki İslâm devletlerin bekası ve menfaatlerini korumak; ikinci neden ise takip ettikleri usul geleneğinden kaynaklanmaktadır. Asrımızın genel toplumsal durumu ve devletler hukuku göz önünde bulundurduğunda Hanefîlerin görüşü tercihe şayandır. İnsanın sırf insan olması hasebiyle temel hak ve özgürlüklere sahip olduğunu kabul etmek daha doğru olacaktır. Bu nedenden dolayı İslâm devletlerinde insanın sırf insan olmasından dolayı temel hak ve özgürlüklerini korumak İslâm devletlerinin temel görevleri arasında saymak daha doğru bir yaklaşım olacaktır.

İslâm hukukunda insan haklarının korunması en önemli kaidelerden bir tanesi olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu nedenden dolayı İslâm devletlerinde insan haklarının korunması ve adaletin tecellisi için bazı kurumlar oluşturulmuştur. Bu kurumlara örnek olarak mezalim divanları, divan-ı adalet, divan-ı hümayun ve kâdîlkudâtlık gibi müesseseler sayılabilir. Bu kurumlar sayesinde adalet tecelli etmiş ve devletin vatandaşlar nezdinde saygınlığı artmıştır. Devletin bu meziyeti ise hüküm sürdüğü bölgelerde otoritesini korumaya yardımcı olduğu aşîkârdır.²⁹⁵

Hz. Peygamber veda hutbesinde insan hakları hakkında şöyle buyurmuştur: “İnsanlar! Bugünleriniz nasıl mukaddes bir gün ise, bu aylarınız nasıl mukaddes bir ay ise, bu beldeniz nasıl mukaddes bir belde ise canlarınız, mallarınız ve namuslarınız da öyle mukaddestir ve her türlü tecavüzden korunmuştur.” Hz. Peygamber Veda hutbesinde İnsan hakları hakkında yaşama hakkı, mülkiyet hakkı ve aile hakkı gibi temel haklara değinmiş ve bu hakların korunması gerektiğini özellikle vurgulamıştır.

Karacadağ yöresindeki kan davalarının ortaya çıkma sebeplerinden bir tanesi bölgedeki tarla meselelerinden kaynaklanan anlaşmazlıkların İslâm hukukundaki mülkiyet anlayışına ters düşmesidir. Özellikle bazı bölgelerdeki tapu sorunları mülkiyet hukukunun çiğnenmesinde önemli bir etken olmakla birlikte bu sorun nedeniyle ortaya çıkan kan davaları, İslâm hukukundaki yaşama hakkı ve aile hakkına da bir tecavüz niteliği taşımaktadır.

²⁹⁵ Abdullah Demir, “İslâm’da İnsan Hakları”, *II. Türk Hukuku Tarihi Kongresi Bildirileri*, ed. Fethi Gedikli (İstanbul: On İki Levha Yayıncılık, 2016), 2/522.

SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

Karacadağ yöresindeki kan davalarının İslâm hukukunun önerdiği bir perspektifte tam olarak çözüme kavuşturulmadığına şahit olmakla birlikte bölgedeki çözüm arayışlarında İslâm hukukunun ve İslâm dininin hiçbir etkisinin olmadığını savunmak da doğru bir bakış açısı olmayacaktır.

Hatta çözümlerin oluşmasında ve uygulanmasında İslâm dininin ve İslâm hukukunun etkisi çok fazladır. Örneğin akile sistemindeki akrabalık bağı, kan davalarının bittirilmesinde maddi bir miktarın belirlenmesi ve bu gelişmelerin içerisinde din adamlarının aktif rolleri, İslâm hukukunun Karacadağ yöresindeki kan davalarının çözümünde ne kadar etkili olduğunu ortaya koymaktadır.

İslâm hukukunda kan davalarına cahiliye döneminde kalma bir adet olarak bakıldığını ve İslâm'da yeri olmadığı aşikârdır. Ancak Türkiye'deki hukuk sisteminin idam cezasına yer vermemesi İslâm hukukundaki kısasın kan davalarına uygulanmasını etkilemekle beraber, bölgede diyet uygulanmasının sürdürülmesi ise İslâm hukukunun diyet kısmıyla uygunluk arz ettiğini söylemek mümkündür. Bununla birlikte diyetlerin ödeme şeklinde de İslâm hukukuna uymayan yanları bulunmaktadır. Özellikle kasten öldürme suçunda akrabaların zorunlu olarak akile sistemine dâhil edilmesi İslâm hukukuna uymayan bir uygulamadır. Zira İslâm hukukundaki akile sisteminde hataen öldürme fiilinde akrabaların zorunlu müdahilleri söz konusu olur.

Karacadağ yöresinde kurulan sulh ve tahkim kurumları bazı yönleriyle İslâm hukukuna uymasa da yöredeki düzeni sağlaması ve insanın en temel hakkı olan yaşama hakkını koruması açısından desteklenmesi gereken bir müessesedir. Bu kurumun yöre halkına sağladıkları yarar düşünüldüğünde devlet tarafından kuruma resmiyet kazandırılması yerinde bir uygulama olacaktır.

Kültürel olarak bölgedeki bazı örf ve âdetlerin kan davalarına sebebiyet vermesi; bu örf ve âdetlerin İslâm hukukundaki canın korunması ilkesine aykırı olması, konunun bir diğer önemli noktasını teşkil etmektedir. Bu durumun ortadan kaldırılabilmesi için en önemli etken ise bölge halkının iyi bir eğitim almasıdır. Özellikle gerek örgün eğitim kurumlarında, gerek Diyanet gibi yaygın eğitim kurumlarında yöre halkının İslâmî öğretilerle eğitilmesi İslâm hukukunun emrettiği uygulamalar arasında zikredebilir.

Devletin bölgedeki otoritesini iyi bir şekilde ortaya koymaması aşiretler arasında otorite kavgalarına neden olmaktadır. İslâm hukukunda devletin hükmettiği alanlarda tek otorite kaynağı olması temel ilkelerden biri olarak kabul edilmektedir. Geçen son yirmi yılda ise devlet otoritesi artmakla birlikte yeteri kadar otoriter olmaması; Karacadağ yöresinin bazı yerlerinde hâlâ sorunların ortaya çıkmasına neden olmaktadır.

Son olarak bölgedeki tapu sorunlarının devam etmesi Karacadağ yöresindeki kan davalarının ortaya çıkmasında önemli bir sorun olarak karşımıza çıkmaktadır. İslâm hukukunda ölü toprakların canlandırılması yöntemiyle maliklik sıfatının kazandırılması uygulaması Türk hukuk sisteminde uygulanan bir ilke olarak kabul edilmemektedir. Daha önce de ifade edildiği gibi Türkiye'deki topraklar ihya sistemine uygun düşmemektedir. Devlet, kendi mülkünün bireyler tarafından işgal edilmesine karşı mücadele etmeli, kırsalda sınır anlaşmazlıklarına anında kendisi müdahale edip sınırı aşanlara karşı caydırıcı gücünü göstermelidir. Aksi halde ahali kendi sorunu çözmeye kalktığında kan dökülmesi başta olmak üzere ciddi sorunlar ortaya çıkmaktadır. Devletin tapu sorunlarına karşı bölgede yeni çözüm yollarını ortaya koyması ise kan davalarının azalmasında önemli bir fayda sağlayacağı için elzemdir. Ayrıca Karacadağ yöresinin kalkınması için devletin bölgeye yatırımlar teşvik etmesi, yöre halkının ekonomik olarak rahatlamasına sebep olacağı için kan davasına yönelik sorunlarının azalacağı kanaatindeyiz.

KAYNAKLAR

- Açıl, Levent. “*Toplumsal Değer ve Normlar Açısından Kan Davaları (Bismil Örneği)*”. Diyarbakır: Dicle Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2007. <https://acikerisim.dicle.edu.tr/server/api/core/bitstreams/ee86d24d-7c20-4dc6-9a42-d015196aa8ed/content>
- Aktan, Hamza. “Âkile”.*Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. Erişim 12 Temmuz 2024. <https://islamansiklopedisi.org.tr/akile>
- Aktan, Hamza. “İhyâ”.*Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. Erişim 02 Aralık 2024. <https://islamansiklopedisi.org.tr/ihya>
- Atlı, Yaşar .“Hammurabi Kanunları”. *Gazete Gördes* (01 Ekim 2018). <https://www.gazetegordes.com/yazarlar/yasar-atli/hammurabi-kanunlari/1256/>
- Atmaca, Talip. *İslâm Hukukunda Ceza Ehliyeti*. Ankara: Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora tezi, 2002. https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/tezDetay.jsp?id=1ij7Ekbx5QZiQqQ9bf9Jkw&no=vKUCSWoRwCqJbU816_LiLg
- Avukat Ferhat Kule.“Serbest Hareketli Suçlar”. 09 Eylül 2025. <https://ferhatkule.av.tr/ceza-hukukunda-hareketin-tipte-duzenlenis-sekline-gore-suclar/>
- Aydın, Mehmet Âkif. *Türk Hukuk Tarihi*. İstanbul: Beta Basım Yayım Dağıtım, 16. Baskı, 2019.
- Bağatur Gencer, Rukyete. *İslâm Hukukunda Delil Olma Yönünden Örf ve Âdet*. Van: Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Sosyal Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2009. <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/tezSorguSonucYeni.jsp>
- Bağlar, Yunus Emre. “Kan Gütme Saiki ile Kasten Öldürme Suçu”. *Taad* 50 (2002), 41-78. <https://doi.org/10.54049/taad.1093106>
- Balcı, Muharrem. *İhtilâfların Çözüm Yolları ve Tahkim*. İstanbul: Danışman Yayınları, 1.Baskı, 1999.
- Bardakoğlu, Ail, “Diyet”.*Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. Erişim 29 Temmuz 2024. <https://islamansiklopedisi.org.tr/diyet>
- Bilmen, Ömer Nasuhi. *Hukukî İslâmîyye ve Istılahatı Fıkhiyye Kamusu*. 8 Cilt. İstanbul: Bilmen Yayınları, 1986.
- Buhârî, Muhammed b. İsmail el-. *el-Câmiu's-Sahîh*. İstanbul: Çağrı Yayınları, 1992.

- Cebelî, Sâbit Necib Ahmed Abdullah ec-. *en-Nazariyyetü'l-âmmeh li't-tahkîm: dirâse mukârene bi'l-fikhi'l-İslâmî ve'l-enzimeti'l-vaz'iyye*. İskenderiye: Mektebetü'l-Vefai'l-Kanuniyye, 2016.
- Cessâs, Ebû Bekr Ahmed b. Ali er-Râzî ec-. *Ahkâmu'l-Kur'ân*. Beyrut: Dâru'l-Fikr, 1993.
- CGK, T.C. Yargıtay Ceza Genel Kurulu. "Kan Gütme Saikiyle Öldürme Suçu". Erişim 13 Aralık 2024. <https://karararama.yargitay.gov.tr/>
- Demir, Abdullah. "İslâm'da İnsan Hakları". *II. Türk Hukuku Tarihi Kongresi Bildirileri*. ed. Fethi Gedikli. 517-533. İstanbul: On İki Levha Yayıncılık, 2016.
- Ebû Dâvûd, Süleyman b. el-Eş'as es-Sicistânî. *Sünen Ebî Dâvûd*. Beyrut: Dâru'l-Fikr, 1994.
- Ebu Ubeyd, el-Kâsım b. Sellâm. *Kitâbu'l-Emvâl*. Mısır: 1353.
- Gökmen, Emrah. "Tahkim Müessesinin Roma, İslâm ve Günümüz hukuklarındaki Görünümü". *İMHFD dergisi*, 6/8 (2023), 291-330. <https://doi.org/10.58733/imhfd.1267393>
- Gürelli, Nevzat. "Kan Davası Nedeniyle Adam Öldürmeler Konusunda Alınması Gereken Sosyal, İdari ve Hukuki Tedbirler Hakkında Rapor". *İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası*, 41/3-4 (1975), 189-197. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/96478>
- Hallâf, Abdulvehhâb el-. *el-Ehliyye ve Avârıduhâ fi's-Şerîati'l-İslâmiyye*. Mısır: Matbaatu'n-Nasr, 1374/1955.
- Hamidullah, Muhammed. *Modern İktisat ve İslâm*. İstanbul: Yağmur Yayınları, 1963.
- Haraşî, Muhammed b. Abdullah el-. *Şerhu Muhtasarı Halîl*. 7 Cilt. Beyrut: Dâru es-Sâdır, ty.
- Hasan Halil İbrahim. *İslâm Tarihi*. İstanbul: Kayıhan Yayınları, 2. Baskı, 1987.
- İbn Âbidîn, Muhammed Emin. *Hâşiyetü Reddi'l-Muhtâr ale'd-Dürri'l-Muhtâr*. 3 Cilt. Beyrut: Dâru'l-İhyâi't-Türâsi'l-Arabî, 1987.
- İbn Kudâme, Ebû Muhammed Muvaffakuddîn Abdullâh b. Ahmed b. Muhammed el-Cemmâilî el-Makdisî. *el-Muğnî*. 1-8 Cilt. Lübnan: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1.Basım, 1429/2008.
- İbn Mâce, Ebû Abdillâh Muhammed b. Yezîd el-Kazvînî. *es-Sünen*. 1-5 Cilt. Beyrut: Dâru'r-Risâleti'l-Âlemiyye, 1.Basım, ty.
- İbn Manzûr, Ebu'l-Fadl, Cemâlüddîn Muhammed b. Mükerrrem. *Lisânü'l-Arab*. 11 Cilt. Beyrut: Dâru's-Sâdır, ty.

- İHD, İnsan Hakları Derneği. “İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi ”. Erişim 19 Temmuz 2024. <https://www.ihd.org.tr/insan-haklari-evrensel-beyannames/>
- İsfahânî, Ebü'l-Kasım el-Hüseyn b. Muhammed er-Rağib el-. *Mucemü Müfredâtî'l-Elfâzi'l-Kur'ân*. thk. Nedîm Mer'âşlî, Beyrut: Dâru'l-Fikr, ty.
- Kâsânî, Alauddin Ebu Bekir b. Mesud el-Hanefi el-. *Bedaiu's-Sanai fî Tertibi's-Şerai*. Beyrut: Daru'l-Kütübî'l-Arab, 1974.
- Kaya, Ali. “İslam Hukukuna Göre İhkak-ı Hak”. *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 6/6 (1994), 17-131. https://isamveri.org/pdfdrg/D00193/1994_6/1994_6_KAYAA.pdf
- Kaya, Kamil. *Karacadağ Türkmen Aşiretinde Arabuluculuk ve Arabuluculukta Dinin Etkisi: Siverek Örneği*. Niğde: Ömer Halisdemir Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2017. https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/tezDetay.jsp?id=Yo_QShIFLTQv8_HMPIIf1mQ&no=cZCKq23m29Ybw7CcUSIMuw
- Kekeç, Elif Kısmet. *Arabuluculuk Yoluyla Uyuşmazlık Çözümünde Temel aşamalar ve Taktikler*. İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2010.
- Kılıç, Harun. *Klasik Hanefî Fıkıh Doktrinde Ölüm Cezası*. Kayseri: Erciyes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2000.
- KL, Kubbealtı Lugatı. “Kan Dâvâsı” . Erişim 06 Haziran 2024. <https://lugatim.com/s/kandavas%C4%B1>
- Koçak, Muhsin. “Ehliyeteye Tesiri Açısından Sarhoşluk”. *On Dokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 5/5 (1991), 91-120. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/188738>
- Koçer, Hasan Ali. *Türkiye 'de Modern Eğitimin Doğuşu ve Gelişimi*. İstanbul: MEB Yayınları, 1991.
- Koral, Rabi. *Yeni ve Eski Hukukumuzda Tahkim*. İstanbul: İsmail Akgün Matbaası, 1947.
- Köroğlu, Mehmet. “İslâm hukukunda Ölüm Cezası Gerektiren Suçlar”. *Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi dergisi* 43 (2015), 214-238. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/31255>
- Kuçlu, Erhan. “Evrensel Hukukun Aporia’sı Olarak Kan Davası Problemi”. *Hukuka Felsefî ve Sosyolojik Bakışlar-V Sempozyumu HFSA*. ed. Hayrettin Ökçesiz vd. 24/137-140, İstanbul: İstanbul Barosu Yayınları, 2010.
- Kur'ân Yolu*. Erişim 14 Nisan 2024. <https://www.kuran.diyaret.gov.tr>

- K1, Murat AMAÇ, 41 Yaşında (2025) Diyarbakır İli Yenişehir İlçesi Şehitlik Mahallesiinde İkame Ediyor, Yüksek Öğretim Mezunu, İmam.
- K2, Bubo ER, 83 Yaşında (2025) Metina Aşireti Arabuluculardan Mardin İl Derik İlçesi Şerefli Mahallesiinde İkame Ediyor, Okuma yazması Yok, Çiftçi.
- K3, Hacı Arif KAÇAN, 70 yaşında (2025) Meheliya Aşireti arabulucularından Diyarbakır İl Çınar İlçesi Sevendik Mahallesiinde İkame Ediyor, Okuma Yazması Yok, Çiftçi.
- K4, Hamdin ÇELİK, 45 Yaşında (2025) Şanlıurfa İli Viranşehir İlçesinde İkame Ediyor, Yüksek Öğretim Mezunu, İmam.
- K5, Hacı Hasan ARLON, 81 yaşında (2025) Meheliya Aşireti Arabulucularından Diyarbakır İl Çınar İlçesi Çakırlı Mahallesiinde İkame Ediyor, Okur Yazar, Çiftçi.
- K6, Seyfettin Er 50 Yaşında (2025) Mardin İli Derik İlçesi Şerefli Mahallesiinde İkame Ediyor, Okur Yazar, Çiftçi.
- K7, Hüseyin ÇELİK, 69 Yaşında (2025) Metina Aşireti Arabulucularından Mardin İli Derik İlçesi Şerefli Mahallesiinde İkame Ediyor, Okur Yazar, Muhtar.
- K8, Mehmet Salih SAKLANMAZ, 80 Yaşında (2025) Metina Aşireti Arabuluculardan Mardin İl Derik İlçesi Şerefli Mahallesiinde İkame Ediyor, Okuma yazması Yok, Çiftçi, Emekli ve Kıbrıs Gazisi.
- Mâverdi, Ebu'l-Hasen Ali b. Muhammed b. Habîb el-. *el-Ahkamü's-Sultaniyye*. Beyrut: Dâru'l-Kitâbi'l-Arabî,1990.
- Mâverdî, Ebû'l-Hasan Ali b. Muhammed b.Habîb el-. *el-Hâvi'l-kebîr fî fıkhi mezhebi'l-imam eş-şafî ve hüve şerhu muhtasari'l-müzenî*. tahk. Şeyh Ali Muhammed Muavvıd, Şeyh Adil Ahmed Abdul Mecut. 6 Cilt. Beyrut: Daru'l Kütübi'l-ilmîyye, 1415/1994.
- MBS, T.C. Cumhurbaşkanlığı Mevzuat Bilgi Sistemi. "Türk Ceza Kanunu". 19 Temmuz 2025.
<https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuat?MevzuatNo=5237&MevzuatTur=1&MevzuatTertip=5>
- Merginânî, Ebû'l-Hasen Burhânüddîn Alî b. Ebî Bekr b. Abdilcelîl el-Fergânî el-. *el-Hidâye şerhu Bidâyeti'l-mübtedî*. Kahire: Dâru's-Selâm, ty.
- Meydânî, Abdülgani b. Tâlib b. Hammâde ed-Dîmaşki el-Hanefi el-. *el-Lübâb fî şerhi'l-Kitâb*. 1-3 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-Arabî, ty.
- Nesâî, Ebu Abdîrrahman Ahmed b. Şuayb en-. *es-Sünenü'l-Kübra*. Beyrut: Müessesetü'r-Risale, 2001.

- Okçu, Davut. *İslam Hukukunda Eğitim ve Öğretim Hakkı*. Şanlıurfa: Harran Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora tezi, 2003.
<https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/tezSorguSonucYeni.jsp>
- Ökten, Şevket. “Kan Davasının Toplumsal-Kültürel Bağlamı”. *Uluslar Arası Sosyal Araştırma Dergisi* 11/55 (Şubat 2018), 525-532.
<https://www.sosyalarastirmalar.com/articles/sociocultural-context-of-bloodbath.pdf>
- Örnek, Sedat Veyis. *Etnoloji Sözlüğü*. Ankara: Bilge Su Yayıncılık, 1971.
- Özbozdağlı, Özer. “Osmanlı Hükümetinin Kosova Arnavutları Arasındaki Kan Davalarına Çözüm Bulma Çabaları 1908-1912”. *Belleten Dergisi* 82/295 (Aralık 2018), 979-1011. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/964801>
- Polat, Ahmet Zeki. *Öğretide ve Uygulamada Adam Öldürme Suçları*. İstanbul: Alfa Basım Yayım Dağıtım Ltd. Şirketi, 1. Baskı, 1999.
- S, Sahibinden.com, “Sahibinden Deve Fiyatı”. Erişim 29 Kasım 2024.
<https://www.sahibinden.com/hayvanlar-alemi-buyukbas-hayvanlar-deve>
- Sadrü’ş- Şehîd, Ebû Hafs (Ebû Muhammed) Hüsâmüddîn es-. *Şerhu Edebi’l-Kadî li’l-Hassâf*. 1-4 Cilt. Bağdat: 1977.
- Sağlam, Hadi. “İslam Hukuku Tarihinde Âkile Bugünün Sigortası Mıdır?”. *Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 15/1 (2011), 265-292.
<https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/48705>
- Serahsi, Ebu Bekir Muhammed b. Ahmed es-. *el-Mebsut*. Beyrut: 1986.
- Şâfiî, Muhammed b. İdris eş-. *el-Ümm*. Lübnan: Daru’l-Marife li’t-Tıbaa ve’n-Neşr, 1973.
- Şâfiî, Muhammed b. İdris eş-. *er-Risale*. Beyrut: Daru’l-Ma’rife, t.y.
- Şen, Yusuf. “İslâm Hukukunda Arabuluculuk”. *Hitit Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 22/11 (2012/2), 105-135. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/85701>
- Şensoy, Naci. “Eski Devirlerde ve İslâm’da Yaşın Cezaî Mesuliyet Üzerindeki Tesiri”. *İ.Ü.H.F.M* 13/2 (1947), 512-528. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/97225>
- Şîrâzi, Ebû İshak İbrahim b. Ali b.Yûsuf el-Fîrûzâbâdî eş-. *el-Mühezzeb fî fıkhi mezhebi’l-imâm eş-Şâfiî*. tahk. Adil Ahmed Mevcûd. 2 Cilt. Beyrut: Daru’l-Ma’rife, 1424/2003.
- Tezcan, Mahmut. *Kan Davaları Sosyal Antropolojik Yaklaşım*. Ankara: Ankara Üniversitesi Eğitim Fakültesi Yayınları, 2.Baskı, 1981.

- TDK, Türk Dil Kurumu Sözlükleri.“Kan Gütme”. Erişim 19 Temmuz 2024.
<https://www.isnadsistemi.org/guide/isnad2/isnad-dipnotlu/25-internet-sitesi/>
- THS, Türk Hukuk Sitesi. “Türkiye Cumhuriyeti Anayasası”.Erişim 19 Temmuz 2024.
<https://www.turkhukuk sitesi.com/mevzuat.php?mid=5505>
- Tirmizî, Ebû İsâ Muhammed b. İsâ b. Sevre et-. *el-Câmiu's-sahîh*. 1-6 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Ğarbi'l-İslâmî, t.y.
- Topses, Mehmet Devrim. “Türkiye’de Kan Davası Geleneğinin Sosyolojik Çözümlemesi”. *Sosyal ve Beşeri Bilimler Dergisi* 4/2 (2012), 189-197.
<https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/117321>
- Ülken, Hilmi Ziya. *Sosyoloji Sözlüğü*. İstanbul: Talim Ve Terbiye Yayınları, 1969.
- Ünsal, Artun. *Kan Davası*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 1995.
- Yasalar.org.. “Anayasa 38. Madde”. 12 Eylül 2024.
<https://www.yasalar.org/anayasa/madde-38/>
- Yargıtay, Türkiye Cumhuriyeti Yargıtay Başkanlığı.“Mağdur”. 10 Temmuz 2025.
<https://karararama.yargitay.gov.tr/>
- Yargıtay, Türkiye Cumhuriyeti Yargıtay Başkanlığı.“İllyet Bağ”. 10 Temmuz 2025.
<https://karararama.yargitay.gov.tr/>
- Yenice, Ali Rıza. *Cahiliye Döneminde Kabilelerarası Kan Davaları*. İstanbul: Marmara Üniversitesi, Türkiyat Araştırma Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 1995.
<https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/tezSorguSonucYeni.jsp#top2>
- Zebidi, Muhammed Murteza el-Hüseyni ez-. *Tacu'l-Arus*. 1-30 Cilt. Kuveyt: Matbaatu Hukumeti Kuveyt, 1965.
- Zemahşerî, Muhammed b. Ömer ez-. *Esasü'l-Belagâ*. Beyrut: 2003.
- Zeydan, Abdülkerim. *el-Veciz fî Usûli'l-Fıkh*. Beyrut: Müessesetü'r-Risaleh, 7.Baskı, 2003.
- Zeyla'î, 'Osmân b. 'Alî b. Meĥcen el-Bâri'î Faĥruddîn el-HaneĤî ez-. *Tebyînu'l-Hakâik şerhu Kenzi'd-Dekâik ve hâşiyeti'ş-Şelebî*. Kahire:1895.